

72340

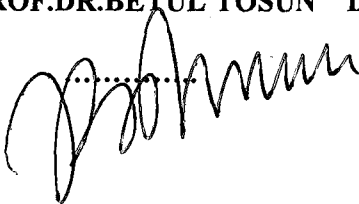
**KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT POLİTİKASI ANA BİLİM DALI**

**CUMHURİYET TARİHİNDE YAPILAN DEVALÜASYONLAR
VE
DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

**TEZ DANIŞMANI
YRD.DOÇ.DR. NURHAYAT ONKÖK**

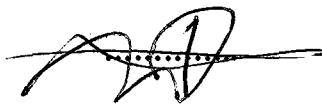
**YÜKSEK LİSANS TEZİ
GÜLİZAR BAYRAŞ**

**JÜRİ BAŞKANI
PROF.DR.BETÜL TOSUN**

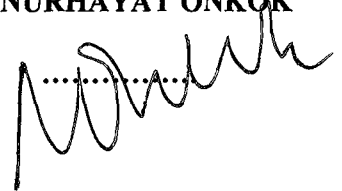
JÜRİ ÜYELERİ

**JÜRİ ÜYESİ
DOÇ.DR.RECEP TARI**

TEMMUZ 1998

**JÜRİ ÜYESİ
YRD.DOÇ.DR NURHAYAT ONKÖK**

ÖZET

Devalüasyonlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi tarihinde önemli bir yere sahiptir.1923-1998 tarih aralığında çeşitli istikrar tedbirleriyle birlikte hükümetler toplam beş kez devalüasyon kararı almışlardır.

Cumhuriyet tarihinde yapılan ilk devalüasyon 1946 yılına rastlar.1946 yılına kadar, gerek Atatürk döneminde, gerekse İkinci Dünya Savaşı yıllarında uygulanan ekonomi politikaları yüksek kalkınma hızıyla birlikte üretimi ve istihdamı arttırmıştır.İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye dış ticareti fazla veren, birikmiş altın ve dövizi bulunan bir ülkedir.Dış ticareti serbestleştirmek ve savaş sonrası açılan pazarlara daha çok ürün satabilmek amacıyla alınan devalüasyon kararı aynı zamanda milli sanayiye korumak için ithalatın kısılması gereğine dayanmaktadır.Devalüasyon olumlu sonuç vermemiş ve Türkiye ilk kez dış ticaret açığı ile karşılaşmıştır.

1958 devalüasyon kararı liberalleşme sürecinde alınmıştır.Yerli ve yabancı yatırımları arttırarak ekonomik gelişmeyi sağlamak amacına dayanan bu karar fiyat artışlarını etkilemede yetersiz kalmıştır.Ekonomik istikrarsızlığın siyasi istikrarsızlıkla birleşmesi sonucunda Türkiye yine dış ticareti açık veren bir ülke durumundadır.

1970 yılında gerçekleştirilen üçüncü devalüasyon, yine yatırımları arttırmak, sanayileşmeye ağırlık vermek, dış ticarete fazlalık sağlamak amaçlarına yöneliktir.İlk kez katlı kur uygulamasına başlanmıştır.İthal-ikameci sanayileşmeye öncelik tanınmıştır.Ancak devalüasyondan sonra elde edilen en olumlu sonuç işçi döviz girişlerinin artmasıdır.

1980 yılı ve 24 Ocak Kararları ekonomi tarihimiz için oldukça önemlidir.Ekonominin neredeyse tümüyle durgunluğa girdiği, enerjiden döviz ve temel ihtiyaç maddelerine kadar her alanda darboğazların yaşandığı günlerde uygulamaya konan 24 Ocak Kararları ve devalüasyon ekonomiye canlılık getirmiştir.Darboğazlar açılarak üretime hız kazandırılmıştır.Uygulamaya konan esnek kur politikası ile Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısındaki değeri günlük olarak belirlenmeye başlamıştır.

1994 devalüasyonu ve 5 Nisan Kararları ise serbest piyasa mekanizmasının işlemesi için gereken şartların oluşmaması, fiyatlar genel düzeyinde görülen sürekli artışların devam etmesi sonucudur.5 Nisan Kararlarıyla enflasyonun düşürülmesi,Türk Lirası'na istikrar kazandırılması ve ihracat hacminin genişlemesi amaçlanmıştır.İstikrar programının

uygulanmasıyla ekonomideki kötüye gidişin kısmen önlendiği ve döviz piyasasındaki dalgalanmaların kısmen durdurulduğu gözlenmiştir.

1994 yılından günümüze kadar ise Türkiye yine enflasyon, işsizlik, yatırımların yavaşlaması ve Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmeye devam etmesi gibi sıkıntılar içerisindedir.

Devalüasyon dış ticaret hacmini genişletmek isteyen gelişmiş ya da gelişmemiş pek çok ülkenin başvurduğu yollardan biridir. Devalüasyon kararıyla ekonomisinde istenen gelişmeleri sağlayan ülkeler olmakla birlikte, bu uygulama yaşam standardını düşürücü etkiye sahiptir.

SUMMARY

Devaluations have important place in Turkish economic history. Between 1923 and 1998, governments took five times devaluation and stabilization decisions.

The first devaluation of the Turkish history was realized in 1946. Until the year 1946, economic policies applied both during the period of Atatürk and Second World War, pioneered the high development speed and exchanged production as well as employment. After the Second World War, Turkey was a country which in foreign trade surplus and increasement of gold and exchange stock were achieved. Devaluation decisions aimed liberalization of foreign trade and enterance to new markets in Europe which were opened after War, depended on minimazing import to protect national industries. The first devaluation did not reach possitive results and Turkey, for the first time became faced with a deficiency in foreign trade.

Devaluation decision of the year 1958 was taken during the liberalization process. But this decision based on improving economy by increasing foreign investments was unsufficient to prevent price augmentation. Due to the instability both in economy and policies, Turkey had became once again a country having deficiency in foreign trade.

The third devaluation in 1970, was also based upon increasing investments as well as foreign trade and gave priority to industry. Alternative rates of exchange were practised for the first time. Priority was given to domestic industry instead of imports. But the most possitive result of the devaluation was the increasement of foreign money brought into the country by Turkish workers living abroad.

The year 1980 and decisions of 24th January were very important for the economic history. These decisions and devaluation practised in a period where we bore financial crisis in energy, foreign currency and basic necessities. Decisions vitalized the economy and accalarated the production. The value of Turkish Lira against other currencies, was started to be determined daily due to elastic currency policy.

Devaluation of the year 1994 and decisions of April the 5th were applied due to the failure during the process of liberal market mechanism and the continious increasement of prices. The goals of these decisions were to decrease inflation rate, to stabilize Turkish Lira and to expand export volume. After the application of stabilization programs, bad conditions in economy prevented partially and fluctuations in foreign currency market were stopped in part.

Now, Turkish Economy has got many big problems such as inflation, unemployment, decrease of investments and the devaluation of Turkish Lira against other currencies. For many countries developed or non-developed, devaluation is a way to expand export volume. Although some countries get positive results from devaluation, this application causes decrease in living standards.

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Döviz kurlarında istikrarın ve dış ticaretin ülkemiz ekonomisi için oldukça önemli olduğu bir çağda yaşıyoruz.Dış ticaret hacmimizi genişletmek , üretimi ve istihdamı arttırmak , dünyada ekonomisi güçlü ülkeler arasında yer almak üzere zaman zaman istikrar tedbirleriyle birlikte devalüasyon kararları da alınmıştır.

Tez Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleştirilen devalüasyonların dış ticaret etkilerini açıklamak üzere hazırlanmıştır.Devalüasyonun genel açıklamasıyla başlayan çalışma Cumhuriyet tarihinde uygulamaya konan istikrar tedbirleri ve devalüasyon kararlarını içermektedir.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda dış ticaret açığı olmadan şaşırtıcı ekonomik gelişmelerin kaydedildiği Cumhuriyet ekonomi tarihinde uygulanan kötü ekonomi politikaları Türkiye'yi bazı dönemler darboğazlara sürüklemiştir.Uygulanması zorunlu hale gelen devalüasyon kararları ekonomik gelişme ve kalkınmamızı dolaysız olarak etkilemiştir.Tezde devalüasyon kararlarının nedenleri ve sonuçları detaylı olarak anlatılmıştır.

Çalışmada ayrıca model yer almaktadır.Model döviz kurlarındaki değişikliğin dış ticaretin bir bacağına oluşturan ihracat üzerindeki etkilerini açıklamaya yöneliktir.

Bana bu konuda çalışma fırsatı veren ve araştırmam sırasında yardımlarını gördüğüm Sayın Yrd.Doç.Dr. Nurhayat Onkök'e (KOÜ İ.İ.B.F) teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY.....	iii
ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1. GENEL OLARAK DEVALÜASYON KAVRAMI.....	3
1.1. Devalüasyonun Tanımı ve Amacı.....	3
1.2. Tarihi Gelişme.....	5
1.3. Devalüasyon Mekanizmasının İşleyişi.....	7
1.3.1. Esneklik Yaklaşımı.....	8
1.3.2. Harcama Yaklaşımı.....	12
1.3.3. Parasal Yaklaşım.....	14
BÖLÜM 2. TÜRKİYE' DE DEVALÜASYONLAR.....	16
2.1. 1923' ten 1946' ya Kadar Türkiye'de Uygulanan Ekonomi Politikaları.....	16
2.1.1.1923' ten İkinci Dünya Savaşı' na Kadar Uygulanan Ekonomi Politikaları.....	16
2.1.2.İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Uygulanan Ekonomi Politikaları.....	19
2.1.3. Cumhuriyet Tarihinin İlk Devalüasyonuna Kadar Türk Dış Ticaretinin Genel Görünümü.....	21
2.2. 1980 Öncesi Türkiye ' de Uygulanan Devalüasyonlar.....	28
2.2.1. 1946 Devalüasyonu.....	28
2.2.1.1. Devalüasyonu Gerektiren Nedenler.....	28
2.2.1.2. 1946 Devalüasyonu ve Türk Lirası ' nın Yeni Kuru.....	29
2.2.1.3. 1946 Devalüasyonunun Türk Ekonomisine Etkileri.....	31
2.2.1.4. 1946 Devalüasyonunun Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri.....	33
2.2.2. 1958 Devalüasyonu.....	40
2.2.2.1.Neden Devalüasyon?.....	40
2.2.2.2.1958 Devalüasyonu ve Türk Lirası ' nın Yeni Kuru.....	42

2.2.2.3.1958 Devalüasyonunun Türk Ekonomisine Etkileri.....	44
2.2.2.4. 1958 Devalüasyonunun Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri.....	46
2.2.3. 1970 Devalüasyonu.....	51
2.2.3.1. Devalüasyonu Gerektiren Nedenler.....	51
2.2.3.2. 1970 Devalüasyonu ve Türk Lirasının Yeni Kuru.....	53
2.2.3.3.1970 Devalüasyonunun Türk Ekonomisine Etkileri.....	55
2.2.3.4. 1970 Devalüasyonunun Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri.....	57
2.3. 1980 Sonrası.....	63
2.3.1. 1980 Devalüasyonu.....	63
2.3.1.1. 1980 Öncesi Genel Durum.....	63
2.3.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları	66
2.3.1.3.Devalüasyonun ve Yeni Kur Politikasının Türk Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	67
2.3.1.4.1980 Devalüasyonunun Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri.....	69
2.3.2. 1994 Devalüasyonu.....	76
2.3.2.1. Devalüasyon Öncesi Genel Ekonomik Durum ve Devalüasyonun Nedenleri.....	76
2.3.2.2. 5 Nisan 1994 Kararları ve Türk Lirası 'nın Yeni Kuru.....	77
2.3.2.3. 5 Nisan Kararlarının Türk Ekonomisine Etkileri.....	78
2.3.2.4. 1994 Devalüasyonunun Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri.....	80
2.4.Cumhuriyet Tarihi Boyunca Uygulanan Devalüasyon Kararlarının Dış Ticaret Etkilerinin Karşılaştırılması.....	87
BÖLÜM 3. ESNEK KUR POLİTİKASININ İHRACAT ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN SINANMASI.....	89
3.1.Modelin Amacı ve Sınırları.....	89
3.2.Modelin Yargılanması.....	89
3.3.Modelin Metodolojisi.....	90

3.3.1. Modelin Ön Çalışması.....	90
3.3.2. Model.....	90
3.3.3. Veri ve Bilgi Toplama Aracı ve Yöntemi.....	91
3.3.4. Veri ve Bilgilerin Analizi ve Yorumlanması.....	91
3.4. 1983-1992 Aralığında Türkiye'nin İhracat Fonksiyonunun En Küçük Kareler Yöntemiyle Tahmini.....	91
3.5. Sonuçlar.....	102
BÖLÜM 3. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	103
KAYNAKLAR.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	110

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. 1923-1945 İthalat ve İhracat.....	22
Tablo 2.2. 1923-1995 Dış Ticaret Göstergeleri.....	25
Tablo 2.3. 1946-1957 İthalat ve İhracat.....	34
Tablo 2.4. 1946-1957 Dış Ticaret Göstergeleri.....	37
Tablo 2.5. 1958-1969 İthalat ve İhracat.....	46
Tablo 2.6. 1958-1969 Dış Ticaret Göstergeleri.....	49
Tablo 2.7. 1970-1979 İthalat ve İhracat	57
Tablo 2.8. 1970-1979 Dış Ticaret Göstergeleri.....	60
Tablo 2.9. 1980-1993 İthalat ve İhracat.....	70
Tablo 2.10. 1980-1993 Dış Ticaret Göstergeleri.....	73
Tablo 2.11. 1996 Yılında Gerçekleşen Dış Ticaret.....	81
Tablo 2.12. 1997 Yılında Gerçekleşen Dış Ticaret	84

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1.Dış talep esnekliği yüksek ihrac malının talep grafiği.....	9
Şekil 1.2.Dış talep esnekliği düşük ihrac malının talep grafiği.....	9
Şekil 1.3. Devalüasyon yapılan ülkenin yabancı mal talep grafiği.....	10
Şekil 1.4. devalüasyon yapılan ülkenin ihrac malının dış talep grafiği.....	11
Şekil 2.1.1923-1945 İhracat.....	23
Şekil 2.2.1923-1945 İthalat.....	24
Şekil 2.3. 1923-1945 İhracatın ithalatı karşılama oranı.....	26
Şekil 2.4.1946-1957 İhracat.....	35
Şekil 2.5.1946-1957 İthalat.....	36
Şekil 2.6. 1946-1957 İhracatın ithalatı karşılama oranı.....	38
Şekil 2.7.1958-1969 İhracat.....	47
Şekil 2.8.1958-1969 İthalat.....	48
Şekil 2.9. 1958-1969 İhracatın ithalatı karşılama oranı.....	50
Şekil 2.10.1970-1979 İhracat.....	58
Şekil 2.11.1970-1979 İthalat.....	59
Şekil 2.12. 1970-1979 İhracatın ithalatı karşılama oranı.....	61
Şekil 2.13.1980-1993 İhracat.....	71
Şekil 2.14.1980-1993 İthalat.....	72
Şekil 2.15. 1980-1993 İhracatın ithalatı karşılama oranı.....	74
Şekil 2.16.1996 Türkiye'nin aylar bazında ithalat grafiği.....	82
Şekil 2.17.1996 Türkiye'nin aylar bazında ihracat grafiği.....	83
Şekil 2.18.1997 Türkiye'nin aylar bazında ithalat grafiği.....	85
Şekil 2.19.1997 Türkiye'nin aylar bazında ihracat grafiği.....	86

GİRİŞ

Dünya ekonomi tarihinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi tarihinde devalüasyon kararları önemli konuma sahiptir. Milli paranın değerinin diğer paralar karşısında düşürülmesi olarak tanımlanan devalüasyon, dış ticaret hacminin ülke lehine genişletilmesi , ödemeler dengesinin sağlanması , yeni üretim sahalarının açılarak üretimin , istihdamın artırılması gibi çeşitli amaçlarla alınan bir karardır. Devalüasyon ülke halklarının yaşam standartlarını dolaysız olarak etkilemektedir. Ekonomisi güçlü ülkeler için devalüasyon olumlu etkiler yaratmakta fakat , ekonomisi dış etkilere açık , üretim kapasitesinin kolaylıkla arttırılamayacağı ve üretim hammaddelerinin sağlanması açısından diğer ülkelere bağımlı konumda olan ülkeler için devalüasyon olumsuz ve düzeltilmesi güç olan etkiler yaratmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 1923-1997 yılları arasında beş kez devalüasyona başvurmuşlardır. Bu tezde, 1946 , 1958 , 1970 , 1980 ve 1994 yıllarında uygulanan devalüasyon kararları getirdikleri ve götördükleriyle incelenecektir. Devalüasyonun genel olarak dış ticareti arttırarak ülkeye döviz girişini yükseltmek amacıyla yapıldığı gözönünde bulundurularak ; devalüasyonlardan sonra dış ticarete görülen olumlu ya da olumsuz gelişmeler detaylı olarak incelenecektir.

Tez , devalüasyon kavramının tanımı , tarihi gelişimi ve ekonomiyi etkileme mekanizmasıyla başlamaktadır. Devalüasyonun dünya ekonomi tarihindeki yeri ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne temel sayılabilecek şekilde uygulanan para politikası , tarihi gelişim alt bölümünde anlatılmıştır. Tezde gerçek amaç olan Cumhuriyet tarihinde yapılan devalüasyonlar ve dış ticaret üzerindeki etkilerine istatistiklerden yararlanılarak değinilmiştir. Başlangıçta 1923 'ten ilk devalüasyonun yapıldığı 1946 yılına kadar ekonominin genel durumu ve o günün şartlarında gerçekleştirilen ithalat ve ihracat anlatılmıştır. Ardından uygulanan istikrar tedbirleri ve devalüasyon kararları tarih sırasıyla yer almıştır. Devalüasyonların hangi amaçlarla yapıldığı , devalüasyonla tesbit edilen Türk Lirası 'nın yeni kuru ve devalüasyon sonrası ekonominin genel durumuyla birlikte dış ticaretin değişimi anlatılmıştır.

Devalüasyon, ekonomiyi etkilemesi bakımından pek çok açıdan değerlendirilebilir. Tezde kapsam sadece devalüasyonun dış ticaret üzerindeki etkileri ile sınırlandırılmak zorunda kalmıştır. Tez kapsamının devalüasyonun dış ticaret üzerindeki etkilerinin incelenmesi olarak kısıtlanmasının nedeni ; devalüasyonun ekonominin tüm

dinamikleri üzerindeki etkilerini araştırmak için oldukça geniş bir zaman dilimine ihtiyaç duyulmasındandır.

Tezde dış ticaret için ekonometrik bir model kurulmaya çalışılmış ve Gayri Safi Milli Hasıla ile birlikte döviz kurlarındaki artışın ihracat üzerindeki etkileri 1983-1992 yılları aralığında incelenmiştir.

BÖLÜM 1. GENEL OLARAK DEVALÜASYON KAVRAMI

1.1.DEVALÜASYONUN TANIMI VE AMACI

Devalüasyon kavramının ekonomi literatüründe değişik şekillerde tanımları olmakla birlikte genelde dış ticaret dengesini sağlamak için başvurulacak yollardan biri olarak ulusal paranın dış değerinin düşürülmesi olarak tanımlanır.

Sözlüklere göre devalüasyon, “milli paranın değerini yabancı paralara göre indirmek veya düşürmektir.”¹

Yukarıdaki iki tanımla aynı anlama gelmek üzere devalüasyon, “milli paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin düşürülmesi veya döviz kurunun yükseltilmesi”² demektir.

IMF’in tanımına göre ise devalüasyon , “üye ülkelerin para birimlerinin altın ve Dolar bazında değişim oranlarında anlaşmalarıdır.”³

Yine aynı anlama gelmek üzere “Hükümetin ulusal paranın dış değerini düşürmesine devalüasyon, yükseltmesine de revalüasyon adı verilir.”⁴

“Devalüasyonun ödemeler dengesi açığını giderebilmesi için, ekonominin döviz gelirlerini döviz giderlerine eşitlemesi gerekir.”⁵

Devalüasyon, döviz kurunun ve kurda meydana gelecek değişmelerin ulusal ve uluslararası kurumları ilgilendirmesi dolayısıyla oldukça ciddi bir karardır.Devalüasyon ile ilgili kararlar spekülasyona neden olmayacak şekilde gizli ve hızlı alınmalıdır.Ayrıca devalüasyon , yerli paranın değeri düşürülerek arttırılan talebi karşılayamayacak kapasitedeki ülkeler için uygun bir karar değildir.Bu durumdaki ülkeler için devalüasyon , karşılanamayan taleple birlikte yaygın enflasyona ve ödemeler dengesinde yeni artışlara neden olur.

Devalüasyon çeşitli amaçlarla yapılır.Bu amaçlardan biri “ihracatı teşvik etmek ve ithalatı ayarlamaktır.”⁶ İthalatı pahalandırıp ihracatı ucuzlatmak , döviz girişini çıkışına göre hızlandırır.Dış ödemelerinde açık veren, ithalatı ihracatından çok olan ülke, ulusal parasının değerini düşürerek ihracatını arttırıp ithalatını azaltabilir.Böylece dış denge sağlanır ve açık kapanır.

¹ B. Ulutan : Türkiye’de Devalüasyonlar , İstanbul , 1970, S.4

² V. Savaş: Politik İktisat , İstanbul , 1986 , s.291

³ G. Bannock, R.E. Baxter, E. Davis : The Penguin Dictionary of Economics , England,1992

⁴ H. Seyidoğlu :Uluslararası İktisat , İstanbul, 1990, S.231

⁵ V. Savaş: A.g.e. s.291

⁶ Z. Hatipoğlu : Dış Ticaretimiz ve Devalüasyon , İstanbul ,1969, S.63

Döviz kurları üzerinde yapılan düzenlemelerle ithalat fiyatları yurtiçi tüketicinin ulaşamayacağı kadar yükselir ve döviz kazancı elde etmek için düşük ihracat fiyatlarıyla diğer ülkelere daha fazla mal satılabilir.

İhracat malları üretimi kazanç yükselse de , kısa sürede arttırılamıyorsa , devalüasyon beklenen sonucu vermez.Dış ülkelerdeki alıcılar fiyatlar düşünce daha fazla mal talep etmiyorlarsa devalüasyon kısa sürede bir yarar sağlamaz.

İç piyasanın ithal malları petrol gibi vazgeçilmez bir nitelikte ise , paranın dış değerinin düşürülmesi, ithalatta ancak kısmi bir azalmaya yol açar.İthal malı kullanımı , toplumun tüm kesimlerine yayılmış bir moda durumunda ise, salt fiyatların artışı, bu eğilimin önünü kolay kolay kesemez.

Daha pahalı olan ithalat enflasyonu yükseltince, ulusal paranın yeniden değer kaybetmesi gerekir.Enflasyon-devalüasyon döngüsü hiperenflasyonun en önemli nedenlerinden biridir.Oysa devalüasyon yapılmasının bir nedeni de, yurtiçi fiyatlar ile yurtdışı fiyatlar arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmaktır.

Ekonomide üretim ve fiyat hareketleri döviz kurlarına da yansır.Merkez Bankaları , temel göstergeleri izleyerek kurları ya belirli bir düzeyde tutmaya ya da dalgalanmaya bırakır.Dünyadaki başlıca 150 para birimi içinde 30'u serbestçe dalgalanır.Kurları etkileyen faktörler içinde en önemlileri , enflasyon , para politikası ve faiz oranıdır.

Merkez Bankaları, döviz piyasalarına sürekli olarak müdahale edemez.Arz ve talebi dengede tutmak için, Merkez Bankaları, piyasaya döviz sürerek veya toplayarak, serbest piyasadaki kurların oluşmasına ancak dönem dönem müdahalede bulunur.Eğer bir ulusal paranın iç piyasadaki satın alma gücü düşmüşse, bu durum belirli bir süreç içinde dış değerine de yansır.Paranın dış değerinin düşürülmesi (devalüasyon), iç değerinin yani ülke içindeki satın alma gücünün düşmesinden kaynaklanır.Fiyatların pahalı ithalat kanalı ile artışı ve enflasyon oranının yükselmesi, belirli bir dönem sonunda paranın satın alma gücünü düşürür.Devalüasyonla, paranın dış değeri de düşürülerek denge sağlanması amaçlanır.

Devalüasyon, dış dengenin sağlanması için gerekli bir karar olmakla birlikte , aynı zamanda yaşam standardını düşürücü etkisi göz ardı edilmemelidir.

1.2. TARİHİ GELİŞME

Pek çok ülkeyi ve bu arada Türkiye'yi çeşitli aralıklarla devalüasyon zorunluluğuyla karşılaştıran nedenleri daha iyi görebilmek açısından devalüasyonun tarihi gelişimine kısaca değinmek yararlı olacaktır. Bunun için paranın ekonomideki konumundan başlanacak ve paranın dış değerinde ne amaçlarla ayarlamalar yapıldığı ve sonuçları kısaca anlatılacaktır.

“Para herkes tarafından kabul edilen bir mübadele aracıdır.”⁷ Paranın çeşitli fonksiyonları vardır. Para mübadele aracı olmak yanında, değer saklama ve borç ödeme fonksiyonlarına da sahiptir. Bu fonksiyonları yerine getirmek için tarihte değişik toplumlarda çeşitli mallar para olarak kullanılmıştır. Mübadelelerin genişlemesi sonucunda kolay taşınabilir, dayanıklı, küçük parçalara bölünebilir, homojenliğe sahip ve kendi değeri istikrarlı olan mallar mübadele aracı olarak kullanılmıştır. Altın ve gümüş gibi değerli madenlerin bulunmasıyla madeni paraya geçilmiştir.

Feodal dönemde ticaretteki önemini kaybeden para, şehirleşme hareketiyle birlikte yeniden önem kazanmış ve ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında çok sayıdaki prensler ve derebeyleri kendi adlarına para bastırılmış ve bu, piyasada çok çeşitli paraların birlikte tedavül etmesine yol açmıştır. Prensler, krallar ve derebeyleri çeşitli nedenler ve savaşlar dolayısıyla devamlı para sıkıntısı içinde olduklarından, gelirler giderleri karşılayamadığı için basılan para miktarını arttırdıklarından, altın paralardaki altının ayarını düşürdükleri için fiyatlar arttığından mali ve ekonomik sıkıntılar içine düşmüşlerdir. Bu dönemler Avrupa'nın yoksulluk dönemleridir. Devalüasyon uygulaması bu dönemlerde ortaya çıkar. Altın paraların ayarlarının düşürülmesi gizli ve kötü bir vergidir. Bu uygulama, ülkeden yüksek ayarlı altın paranın kaçışına, iktisadi ve ticari faaliyetlerin bozulmasına, halkın fakirleşmesine neden olmuştur.

15. yüzyıldan itibaren hızla gelişen ve uluslararası bir nitelik kazanan ticari hareketler paranın büyük önem kazanmasını sağlamıştır. Mahalli hükümetlerin ortadan kalkmasıyla irili ufaklı çok çeşitli paralar kullanılmaya başlanmış ve devletler ülkenin her yerinde geçebilen paralar basmaya başlamışlardır.

⁷ E. Alkin : İktisat , İstanbul , 1984 , s.177

Madeni paralar ,hem altının para olarak kullanılmasının ortaya çıkardığı sakıncalar hem de kıymetli madenlerin azlığı dolayısıyla yeniçağda ticari faaliyetlere daha iyi cevap verme açısından tedavülden kaldırılmış temsili para denen banknotlar ortaya çıkmıştır.

Günümüzde de üretim kapasitesinin üzerinde talep olan ülkelerde enflasyon ve fiyat yükselmeleri adım adım ilerlemekte, dış ödemeler dengesi bozulmakta, ithalat ve ihracat daralmakta, bunlardan sonra son çare olarak devalüasyona başvurulmaktadır.

“Gerek eski dönemlerdeki milli paranın taşıması veya devalüasyonu sonunda gelişen iktisadi sıkıntılar, gerek günümüzdeki enflasyoncu gidiş ve arkasından yapılan devalüasyon aynı basit gerçeğin sonucudurlar. O da ülkelerin milli üretim kapasitesinin üzerinde talep hacmini sürdürmeye çalışmalarıdır.”⁸

Sadece fakir ülkeler değil, zengin ülkelerde kötü yönetim sonucu aynı sıkıntıları yaşamaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi tarihinde yapılan devalüasyonların anlatılacağı diğer bölümlerde paranın ne oranlarda değer kaybettiğini daha iyi açıklayabilmek amacıyla aşağıda Osmanlı İmparatorluğunun para sistemine kısaca değinilecektir.

Osmanlılar ülkeye kıymetli maden girişini teşvik etmişler, çıkışını ise yasaklamışlardır.Bu yolla para arzı kaynağının daralmaması amaçlanmıştır.

Osmanlı Para Sistemi "Kötü para iyi parayı kovar" kuralının ve dış fiyatlardaki farklılığın baskısı altındadır.İçindeki bakır miktarı nisbeten fazla olan Mısır altınları ile yüksek değerli İstanbul altınları arasında sürekli bir mücadele vardır.Bu mücadele sonunda İstanbul altınları piyasadan kaybolmuş ve Mısır altınları tedavül etmiştir.Yine Doğu'da kıymetli maden fiyatlarının yüksek oluşu Osmanlı ülkesinden bu bölgelere doğru bir altın ve gümüş kaçakçılığı oluşturmuştur.Devlet bu kaçakçılıkla devamlı mücadele etmiş, piyasada yeterli para bulunmasına özen göstermiştir.Ülkedeki altın ve gümüş darlığı para darlığına, o da bazı paraların iyi para durumuna geçip değer kazanmalarına, kullanım alanlarının daralmasına ve depresyona yol açmıştır.Yine altın ve gümüşün nisbeten pahalılaşması taşıması ile sonuçlanmıştır.Bu fiili bir devalüasyon demektir.Devlet zaman zaman kızıl ve kırkık akçelerin tedavülünü yasaklamış fakat, kıymetli maden arz ve talep şartlarının yarattığı bu durumu sonunda onaylamak zorunda kalmıştır.

⁸ B.Ulutan : A.g.e. s.9

Osmanlılar paradan bir finansman aracı olarak faydalanmışlardır.Önceleri devlet, darphanelerde kıymetli madenlerden ve eski sikkelerden yeni sikkeler kestirerek para arzını arttırmış ve çeşitli harcamaları finanse etmiştir.Tahta yeni çıkan sultanlar, eski sikkelerin tedavülünü yasaklayarak kendi sikkelerini kestirmiş, I.Süleyman'dan itibaren ise padişahlar bu siyaseti terk etmişlerdir.Ancak zaman zaman sikkelerin ayarlarını düşürmek zorunda kalmışlardır.Bu altın ve gümüş sikkelerdeki bakır oranının artırılması veya sikkelerin küçültülmesi olarak uygulanmıştır.Bu şekilde uygulanan tağşiş veya devalüasyonla devlet paranın değer kaybını bir finansman faktörü olarak kullanmıştır.Fakat paradaki değer kaybı zamanımıza ve yüzyıllara göre hesaplandığında çok azdır.

“İlk Osmanlı akçesinin basıldığı 1326 yılından 1740 yılına kadar geçen 414 yıllık süre içinde değer kayıp oranı %84.3'tür.Buna göre yıllık ortalama değer kaybı %0.24'te kalmıştır.”⁹

Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminin başlamasından itibaren para basım yerleri azaldığı gibi paranın nitelik ve kalitesi de bozulmaya başlamıştır.Osmanlı Devleti'nin bu dönemde ardarda girdiği ve kaybettiği savaşlar ekonomiyi de oldukça olumsuz etkilemiştir.Fiyat artışlarının hızlanması tedavüldeki paraların satın alma gücünü azaltmıştır.Durumu kurtarmak için bazı yasal düzenlemelere gidilmiştir.

Osmanlı Bankası'nın kurulması ise çok önemli bir gelişmedir.Bankanın kurulmasıyla kaydi paraya geçilmiştir.

Yukarıda anlatıldığı üzere para değişim aracı olarak kabul edildiği günden günümüze kadar devletler gelirlerini arttırmak üzere para değerinde ayarlamalara gitmişlerdir.Bu ayarlamalarla kimi zaman istenen sonuçlar elde edilmiş, kimi zaman edilememiştir.Önemli olan devalüasyon kararının zamanında ve yerinde alınmasıdır.

1.3. DEVALÜASYON MEKANİZMASININ İŞLEYİŞİ

Uygulanan bir devalüasyondan istenen sonuçların elde edilip edilmeyeceği bazı koşulların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu koşullar alt-bölümlerde açıklanacaktır.

“Döviz kuru değişimleri ile dış denge arasındaki ilişkiler iki yönlüdür.Şöyle ki: Kurların değiştirilmesi, bir yandan dış dengeyi sağlayıcı etkiler doğururken, diğer yandan dış denge durumundaki gelişmeler de kurları etkileyebilmektedir...Kur değişimleri yalnızca yerli ve

⁹ A.Tabakoğlu : Türk İktisat Tarihi , İstanbul , 1994 , s.262

yabancı mal ve hizmetlerin fiyatlarını değiştirmekle değil, aynı zamanda milli gelir ve istihdam mekanizması ve yabancı sermaye akımlarıyla da dış dengeyi etkileyici sonuçlar doğurur. Analitik yönden tüm bu etkileri kapsayan bir denkleme mekanizması geliştirmek oldukça güçtür.”¹⁰Bu nedenle devalüasyonun ödemeler dengesi açığını kapatmadaki etkinliği üç ayrı yaklaşımla ele alınacaktır. Bunlar "esneklik yaklaşımı", "harcama yaklaşımı" ve "parasal yaklaşım" dır.

1.3.1. ESNEKLİK YAKLAŞIMI

Bu yaklaşımda devalüasyonun ödemeler dengesine katkıda bulunması için bazı varsayımlara ihtiyaç vardır. Bunlar :

- İthalat ve ihracata konu olan malların arz esnekliklerinin sonsuz olması,
- İthalat ve ihracata konu olan malların talep esnekliklerinin toplamının 1 'den büyük olması.

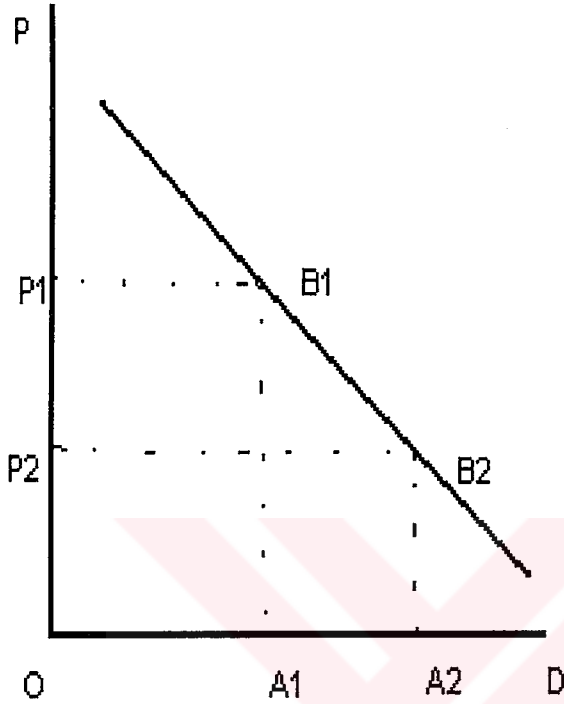
Bu varsayımlar altında bir ülke devalüasyon yaptığı zaman yurtiçi ve yurtdışı fiyatlar değişmez. Değişen yurtiçi fiyatların yabancılara göre nisbi seviyesi, yurtdışı fiyatların da devalüasyon yapılan ülke vatandaşlarına göre nisbi seviyesidir. Ülkeler arası para değişim değerleri değiştiği için devalüasyon yapılan ülkedeki fiyatlar yabancılar için ucuzlamış, yabancı ülkedeki fiyatlar ise devalüasyon yapılan ülke vatandaşları için pahalılaşmış olur. Bu, devalüasyonun dolaysız fiyat etkisidir.

Devalüasyonun dolaylı fiyat etkisi ise şu mekanizma ile gerçekleşir:Devalüasyon yapılan ülkenin ihracatına konu olan mallar yabancılar için ucuzlamış olduğundan, eğer ihraç malları talep esnekliği 1'den büyükse bu mallara yabancıların talebi artacaktır. Talebin artması ihraç mallarının arz esnekliği 1'den büyükse arzında artması sonucunu doğuracak ve ihraç mallarının yurtiçi ve yurtdışı fiyatları düşecektir. İhraç mallarının arz esnekliği 1'den büyük değilse, talebin artması yurtiçi ve yurtdışı fiyatları yükseltecektir. Devalüasyon yapılan ülke için ithalat pahalılaşacağından talep düşer. Talebin düşmesi ise yabancı ülkedeki yurtiçi ve yurtdışı fiyatların düşmesine neden olur. Yabancı ülke fiyatlarının düşmesi devalüasyon yapan ülkenin ithalatının artması yönünde bir etkide bulunur.

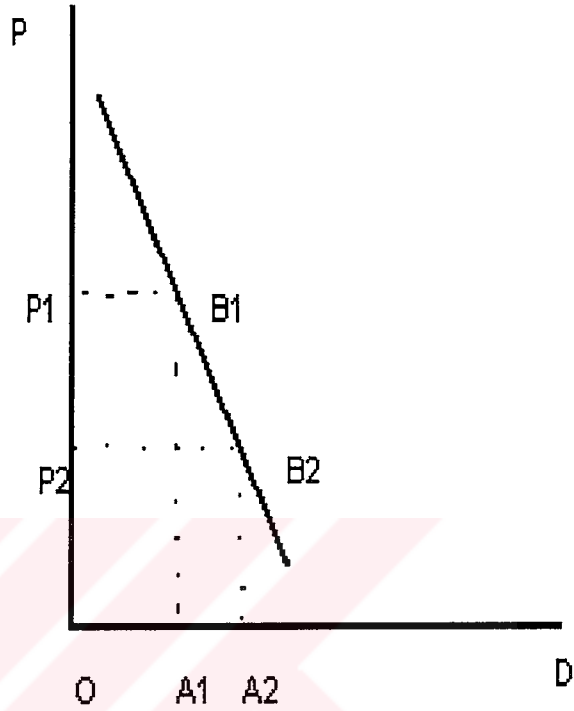
Devalüasyonun döviz gelirlerini arttırıp ödemeler dengesini sağlayabilmesi için ithalat talep esnekliği ile ihracat talep esnekliğinin tek tek 1'den büyük veya toplamının 1'den büyük olması gerekmektedir.

¹⁰ H. Seyidoğlu: A.g.e. , S.231

Aşağıdaki şekillerde ihracata konu olan iki malın devalüasyonla fiyatların düşürülerek ne kadar ek döviz kazancı sağlanacağı gösterilmektedir.Şekillerde P dikey eksen malın fiyatını, D yatay eksen ise malın talebini göstermektedir.

Şekil 1.1. Dış talep esnekliği yüksek ihracat malının talep grafiği

Şekil 1.2. Dış talep esnekliği düşük ihracat malının talep grafiği

Birinci şekilde dış talep esnekliği yüksek olan ihracat malı vardır.Malın fiyatı P_1 ' den P_2 'ye düşürülmüş ve döviz kazancı $OP_1A_1B_1$ ' den $OP_2A_2B_2$ ' ye yükselmiştir.İkinci şekilde dış talep esnekliği düşük bir ihracat malı vardır.Devalüasyonla malın fiyatı P_1 ' den P_2 ' ye düşürülmüş ve döviz kazancı da $OP_1A_1B_1$ ' den $OP_2A_2B_2$ ' ye düşmüştür.

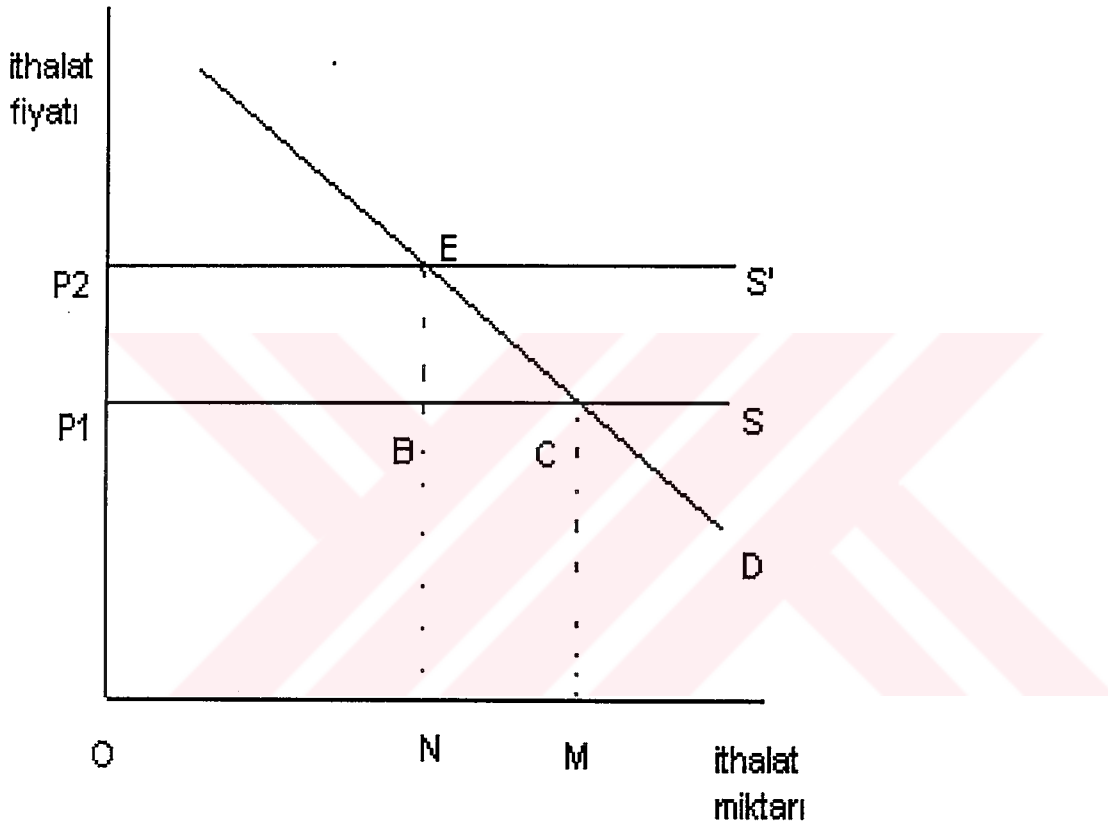
Esneklik yaklaşımında devalüasyondan beklenen sonucun elde edilmesi için “başka bir deyişle ödemeler dengesi açıklarını kapatabilmesi için , bahis konusu ülke halkının ithal mallarına talep esnekliği (E_m) ile o ülkenin ihracat mallarına dış talep esnekliği (E_x) toplamının en az üniteye eşit olması gerekir.”¹¹Marshall-Lerner şartı adı verilen bu koşul şu şekilde formüle edilebilir:

¹¹ E. Alkin: A.g.e., S.347

$$E_m + E_x > 1$$

Marshall-Lerner şartı olarak adlandırılan bu koşul dış ekonomik ilişkilere konu olan malların arz esnekliklerini dikkate almamakta yani arz esneklikleri sonsuz varsayılmaktadır.

Esneklik yaklaşımında devalüasyondan beklenen etki ithalat giderlerini kısarak döviz tasarrufu sağlamaktır. Bu etki aşağıdaki şekil yardımıyla şöyle açıklanabilir:

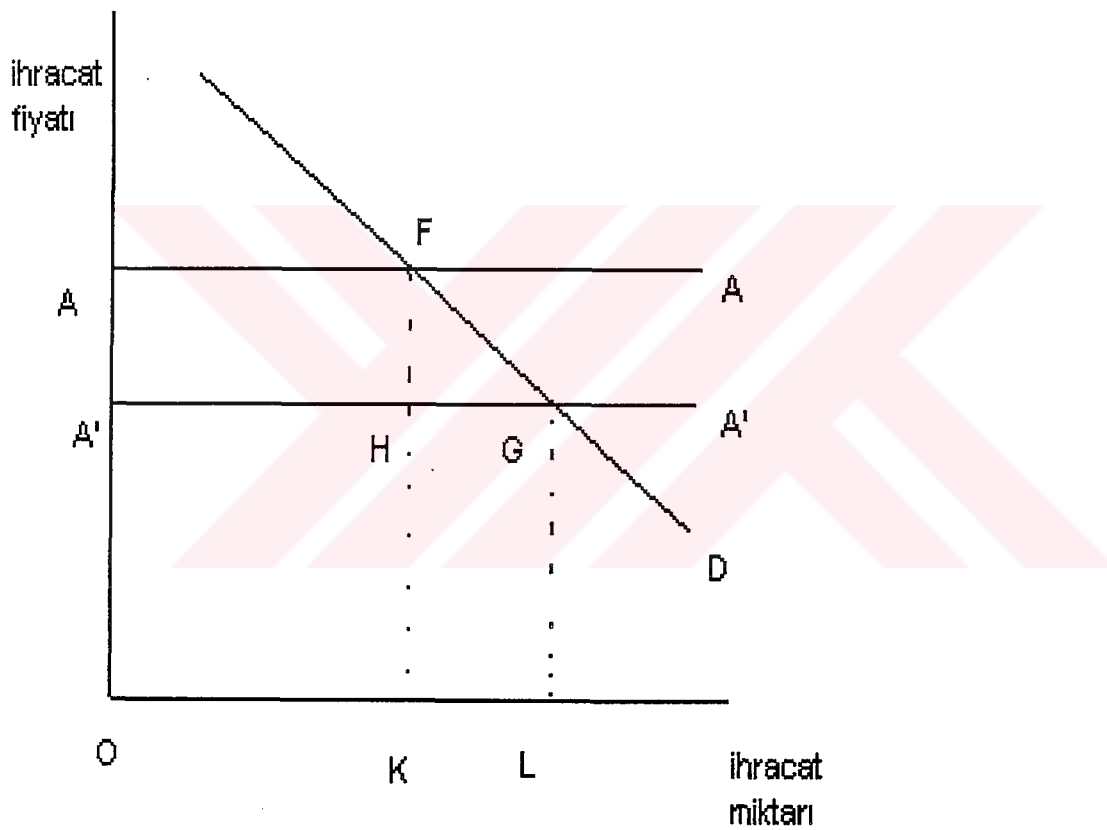

Şekil 1.3. Devalüasyon yapılan ülkenin yabancı mal talep grafiği

Şekilde yatay eksen ithal mal miktarını, dikey eksen ithal malının fiyatını ve D doğrusu devalüasyon yapılan ülkenin yabancı mala olan talebinini göstermektedir. D doğrusu negatif eğimlidir ve malın fiyatı yükseldikçe talebin düştüğünü göstermektedir. S doğrusu ithal malının arzını göstermektedir ve arz sonsuz varsayılmaktadır. Şekilden de izleneceği üzere devalüasyon ile ithal malının fiyatı yükseldiğinde arz doğrusu yukarı kayacak ve talep miktarı azalacaktır. Bu durumda ithalat miktarındaki daralma şekilde NM'e eşit olacaktır.

Devalüasyonun döviz tasarrufu sağlayıcı etkiyi göstermesi için “kritik önem taşıyan faktör ithalat talebinin esnekliğidir.”¹²D doğrusunun eğimi yani ithalat talep esnekliğinin sıfır olduğu durumda devalüasyon ithalat üzerinde herhangi bir kısıcı etki yapmaz.Başka bir açıdan ise, devalüasyon yapılan ülkenin “ithal malları talep esnekliği düşükse (yani ithal malları zorunlu ihtiyaç malları ise veya halkın yabancı mallara karşı özel bir güveni, rağbeti ve tutkusu varsa) fiyatlar yükseldiği zaman ithalat miktar olarak daralsa da ithalat için harcanan döviz azalmaz.”¹³

Devalüasyondan beklenen diğer bir olumlu etki ülkeye döviz kazandırması, yani ihracat gelirlerini arttırmasıdır.Bu etki aşağıdaki şekil yardımıyla açıklanacaktır.

Şekil 1.4. Devalüasyon yapılan ülkenin ihracat malının dış talep grafiği

Şekilde yatay eksen devalüasyon yapılan ülkenin ihracat miktarını , dikey eksen ihracat malının fiyatını , D doğrusu ise ihracat malına olan yurtdışı talebi göstermektedir.Devalüasyonla ihracat malının fiyatı düştüğünde mala olan yurtdışı talep artacak ve ihracat edilen miktarda artma

¹² H. Seyidoğlu: A.g.e. s.234

¹³ E. Alkin: A.g.e. s.346

olacaktır. Ancak burada birbirine ters olan iki etki görülmektedir. Birincisi ihracat hacmindeki artışın döviz gelirleri üzerinde doğurduğu olumlu etkidir. Şekilde KHGL alanı bu etkiyi göstermektedir. Diğer etki ise döviz cinsinde birim fiyatların ucuzlaması sonucu uğranılan döviz kaybıdır. Şekilde AA'HF alanı döviz kaybını göstermektedir.

“Devalüasyonun ihracat dövizlerini arttırması ancak hacimdeki genişlemeden doğan döviz kazançlarının birim fiyatlardaki ucuzlama dolayısıyla uğranılan kayıplardan büyük olması yani KHGL alanının AA'HF alanından daha büyük olması durumunda ortaya çıkar.”¹⁴

Son olarak yukarıda şekiller yardımıyla anlatılmaya çalışılan esneklik yaklaşımında devalüasyonun başarıya ulaşması için gereken koşullar aşağıda özetlenmiştir:

- İhraç mallarının dış talep ve ithal mallarının yurtiçi talep esnekliklerinin yüksek olması,
- İhraç mallarının arz esnekliğinin yüksek olması, (Nitekim ihraç mallarının arz esnekliği 1'e eşit olursa ihracat gelirlerindeki net değişme sıfır olmakta; arz esnekliğinin 0 olması durumunda ise dış talep ne olursa olsun ihracat hacmi aynı olmaktadır.)
- İthal mallarının yabancı ülkedeki fiyatlarının değişmemesi,
- İç fiyatların sabit tutulması, (Devalüasyonun başarısı için devalüasyonun arkasından gelecek fiyat artışları önlenmelidir.)
- Dış ülkelerdeki yerleşik piyasalar ve tüketici alışkanlıklarının olumsuz olmaması, (Eğer devalüasyon yapan ülkenin diğer ülkelerle geçmişteki ticari ilişkileri, tüketicilerde olumsuz tavırların oluşmasına neden olmuşsa, o ülke mallarının talebi inelastik olacak ve dış talebi arttırmak mümkün olmayacaktır.)
- Bir ülkenin devalüasyon yapması, rakip ülkelerin devalüasyon yapmasına neden olmamışsa, devalüasyondan beklenen olumlu sonuçlar elde edilir.

1.3.2. HARCAMA YAKLAŞIMI

Harcama yaklaşımı devalüasyon olayını milli gelir ve istihdam da meydana getirdiği etkiler açısından inceler. Devalüasyonu harcama yaklaşımına göre ele alırken ödemeler dengesi açığının veya fazlasının ülkenin milli geliri ile harcamaları arasındaki farka eşit olduğu dikkate alınacaktır. Harcamalar, tüketim, yatırım ve devlet harcamalarından oluşmaktadır.

¹⁴ H. Seyidoğlu: A.g.e. s.235

$$MG = Tü + Ya + De + İh - İt$$

$$Tü + Ya + De = A \text{ ve}$$

$$İh - İt = B \text{ olursa}$$

$$MG = A + B$$

$$B = MG - A$$

Formüllerin yorumu ise şu şekildedir:

-MG = A ise yurtiçi üretim ve yurtiçi harcama birbirine eşitse dış ticaret bilançosu dengededir.

-MG < A ise dış ticaret bilançosu açık vermektedir. Ülke ürettiğinden fazlasını tüketiyordur. Mevcut açığın kapatılması gerekmektedir.

-MG > A ise dış ticaret bilançosu fazla vermektedir.

Devalüasyonun milli gelir üzerinde önemli etkileri vardır. Dış ticarete konu olan malların arz esneklikleri sonsuz ise devalüasyon dış ticaret açığını büyütür. Yurtdışı ihraç mallarının fiyatlarının yurtdışı ithal mallarının fiyatlarına bölünmesiyle bulunan "Trampa Ticaret Haddi"¹⁵ oranı devalüasyon sonucunda küçülecektir. Ticaret hadlerindeki değişme reel milli geliri azaltır. Devalüasyon yurtdışı ithal mallarının fiyatlarını yükselteceğinden ithalatın milli gelirdeki nisbi ağırlığına göre fiyatlar genel seviyesi yükselecek ve reel milli gelir azalacaktır. Toplam harcamalar reel milli gelirin bir fonksiyonu olduğundan reel milli gelirin azalması harcamaları da azaltır. Bunlar sonucunda dış ticarete meydana gelecek değişme marjinal harcama eğilimi 1'den küçük olduğu sürece gelirdeki azalma harcamalardaki azalmadan fazla olacak ve B (yani dış ticaret dengesi) fazla verecektir.

Devalüasyonun yurtiçi ithal mallarının fiyatlarını yükseltmesi ve yurtiçi ihraç mallarının fiyatlarını düşürmesi ithal mallarına olan talebi azaltırken ihraç mallarının talebinin artmasına ve ihracatın teşvikine neden olur. İhraç mallarına talebin artması ekonomi eksik istihdamda ise istihdamın artmasını ve gelirlerin artmasını sağlar. Bu durumda marjinal harcama eğiliminin 1'den küçük olduğu dikkate alınırsa gelirdeki artış harcamalardan fazla olur ve dış ticaret açığı azalır. Ancak ekonomi tam istihdamda ise veya eksik istihdamda olmasına rağmen istihdamı çeşitli nedenlerle artırma olanağı yoksa devalüasyon gelir etkisini sağlamayacaktır. Aksine

¹⁵ V. Savaş; A..g.e. s.291

ekonomi enflasyonist sürece girecektir. İhracat artışının yolaçtığı gelir artışı harcama artışına yol açacak ve ekonomide üretim artmadığı için fiyatlar yükselecektir.

Harcama yaklaşımında ekonomide atıl bir üretim kapasitesinin bulunması halinde , devalüasyon ile yurtiçi üretim arttırılarak dış ticaret bilançosu dengesizliği giderilir.Oysa ekonominin tam çalışma düzeyinde bulunması durumunda devalüasyon dış dengeyi sağlamada etkili olmaz.İhracat ve ithal ikamesi sektörlerine artan talep , çoğaltan mekanizması ile tüm ekonomiye yayılacak ancak toplam yurtiçi üretimi arttırmayacaktır.Tersine harcamaların genişlemesinin doğurduğu talep artışı ithalat yoluyla yurtdışından karşılanacaktır.

Devalüasyondan beklenen kazancın sağlanabilmesi için ihracat artışından doğan gelir artışının harcamalara, özellikle ithalata yönelmesini önlemek ve ithal ikamesini sağlamak gerekir.

Kısaca , devalüasyon tam çalışma durumunda dış ticaret açığını daraltmaz, büyütür.Bu koşullarda dış dengeyi sağlamak için kur mekanizması yerine para ve maliye politikaları gibi harcamaları kısıcı politiklar kullanılmalıdır.

Devalüasyonun harcamalar üzerindeki etkilerinden biri de gelir dağılımını değiştirmesi ile ortaya çıkar. Devalüasyon ihracatçılarla ithal ikamesine yönelik mal üretenlerin gelirlerini artırır. Gelir dağılımında meydana gelen bu değişiklik geliri artan sektörlerin marjinal ithalat eğilimlerine göre ithalatı arttırabilir yada azaltabilir.

1.3.3. PARASAL YAKLAŞIM

Parasal yaklaşımda devalüasyonun para arzı ve para talebi üzerindeki etkileri dikkate alınmaktadır.

Devalüasyon ancak para arz ve talebi dengesini etkileyerek dış ödeme açıklarını giderebilir.Dış ticarete konu olan malların ulusal para cinsinden fiyatları yükselir.Mallar arasındaki ikame olanakları daha yaygın kullanılacağından ticari olmayan malların fiyatları da artar.Bu durum ekonomide genel bir fiyat artışını ortaya çıkarmaktadır.

“Parasalcılara göre ekonomide belirli bir para talebi vardır ve bu talep diğer faktörler yanında fiyatlar genel seviyesine bağlıdır.Fiyatlar yükselince nominal para talebi de artar.Bu durumda devalüasyona bağlı olarak ortaya çıkan para talebi eğer , Merkez Bankası'nın emisyon hacmini (iç parasal taban) arttırmasıyla karşılanmıyorsa yurtdışından ülkeye girecek net döviz

rezervlerinin doğurduğu ulusal para artışıyla karşılanacaktır. Yani devalüasyon ülkenin net döviz rezervlerini arttırıcı etkide bulunur.”¹⁶

Devalüasyonun ihracatı arttırmasıyla reel geliri ve fiyatları arttırması parasal geliri arttırır. Parasal gelir arttığında işlem güdüsüyle para talebi artar. Eğer faiz oranları sabitse para talebindeki artışın karşılanması para arzının artışı veya paranın el değiştirme hızının yükselmesiyle karşılanır. Bu durumda devalüasyondan beklenen sonuçların elde edilmesi için para talebinin azaltılması, bunun için ise harcamaların kısılması gerekir. Eğer faiz oranı sabit değilse, faiz oranında meydana gelecek değişimler harcamaları etkiler. Para arzı devlet tarafından belirleniyorsa kısa dönemde para arzı sabit olduğundan para talebi para arzından büyük olur. Bunun sonucunda faiz oranı yükselir. Faiz oranının yükselmesi harcamaları azaltır ve harcamaların azalması ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki yapar. Faiz oranının yükselmesi spekülasyon güdüsüyle para talebini düşürdüğünden atıl olarak duran para , artan para talebini karşılamak üzere piyasaya çıkar. Parasal unsurların faiz oranı aracılığıyla devalüasyondan beklenen sonuçları doğurması, sadece harcamaların faize karşı esnek olması durumunda söz konusu olur.

¹⁶ H. Seyidoğlu: A.g.e. s. 245

BÖLÜM 2.TÜRKİYE'DE DEVALÜASYONLAR

Cumhuriyet tarihimizde yapılan devalüasyonların anlatıldığı bu bölümde, ilk devalüasyonun yapıldığı 1946 yılına nasıl gelindiğini daha iyi açıklamak açısından, Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına kadar Türkiye 'de uygulanan ekonomi politikalarının anlatılması uygun olacaktır. Bu amaçla 1923 - 1946 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik durumu anlatılacak, ardından çeşitli aralıklarla alınan istikrar tedbirleri ve yapılan devalüasyonlar nedenleri ve sonuçlarıyla irdelenecektir.1946-1998 aralığı 1980 yılında günlük kur ayarlamalarına geçilmesi dolayısıyla iki alt bölüme ayrılmıştır.1980 öncesi ve sonrası ayrı iki alt bölüm olarak sunulacaktır.

2.1. 1923 'TEN 1946'YA KADAR TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

2.1.1. 1923'TEN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

1923 yılında genç Cumhuriyet hükümetinin devraldığı ekonomik miras iyi değildir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte idari ve sosyal reformların yanısıra ekonomik alanda da reformlara ihtiyaç duyulmuştur. 17 Şubat 1923 'te İzmir 'de ekonomiye hayat vermek ve mevcut durumu tartışmak amacıyla İktisat Kongresi toplanmasına karar verilmiştir.

“Kongrede günün şartlarına ve milli ekonominin gerçeklerine uygun, doktrinci bir karakterden uzak sade, akılcı ve gerçekçi bir model benimsenmiş ve bu modelin temel yaklaşımı sanayiye hız ve güç verme şeklinde olmuştur.”¹⁷

En basit ihtiyaç maddelerinin dahi ithal ediliyor olması bu sanayileşme kararının alınmasında önemli etkindir.

Kongre sonrasında "Teşviki Sanayi Kanunu" çıkarılmıştır.

¹⁷ Türkiye Ticaret , Sanayi , Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını : Türkiye ' de Ekonomik Yapı Değişimleri 1923-1988 , Ankara , 1989 , s.9

“Sanayi alanında kurulan teşebbüslerin finansmanı, kredi sağlama biçimleri, tarım sektörünün de gelişmesi için ayrıca tedbirler alınmış, hizmet sektörüne de gereken önem verilmiştir. İdareleri, iktisadi ve sosyal politikaları, üretim politikaları devletçe belirlenmiştir.”¹⁸

“1923 yılından başlayıp 1938'e kadar devam eden Atatürk döneminde geliştirilen kalkınma stratejisinin temel hedefleri :

- Tam çalışma,
- Hızlı ve dengeli sermaye birikimi,
- Dış ödemeler bilançosunda dengenin sağlanması,
- Dengeli gelir dağılımı,
- Enflasyonsuz hızlı kalkınma,
- Bölgeler arası dengeli kalkınma,
- Özel teşebbüsün geliştirilmesi,
- Hızlı teknolojik gelişme için yabancı sermaye ile işbirliğinin teşviki”¹⁹ şeklinde sayılabilir. Kısaca Türkiye için dengeli büyüme stratejisi belirlenmiştir.

İzmir İktisat Kongresi 'nde alınan kararlara paralel olarak 1929 yılına kadar uygulanan Liberal Ekonomi Politikası başarılı olamamıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın da etkisiyle ve istenen kalkınmanın sağlanamamasıyla 1930 yılının başından itibaren devletçiliğin gereği olan ekonomik yasalar ve kurumlar hayata geçirilmeye başlanmıştır.

“1929 Dünya Ekonomik Buhranı 'nın başlayışına kadar Türk Lirası nisbi bir istikrar içerisindeydi. 1929 Buhranı ile birlikte hızlı fiyat artışlarının ortaya çıkması sonucunda, Cumhuriyet hükümetleri Türk Lirası 'nın değerine müdahale etme gereği duymuşlardır. Ancak müdahaleye yasal dayanak olmadığından 1929 yılında Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları yasası yürürlüğe girmiştir.”²⁰ Ancak bu yasa ekonomik buhranın Türkiye üzerine yansıyan etkilerini hafifletmede yetersiz kalmış ve 1930 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasası yürürlüğe konmuştur.

“T.C. Merkez Bankası 'nın 1931 yılından itibaren faaliyete geçmesiyle ülkede kurulmakta olan yeni ekonomik düzenin kendisini koruması kolaylaşmış, böylece Osmanlı Bankası ve azınlıkların ulusal ekonomik çıkarlara ters düşen karar ve davranışları son bulmuştur.”²¹

“Merkez Bankası yasası yürürlüğe girdikten 14 ay sonra banka Türk Lirası 'nın ilk resmi

¹⁸ Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını : A.g.e. s. 10

¹⁹ Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını : A.g.e. s.11

²⁰ Maliye Tetkik Kurulu Yayını : 1958-1970 Devalüasyonları Gelişim Karşılaştırmaları , Ankara , 1971 , s.7

²¹ Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını :Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler , Ankara , 1992 , s.7

kurunu saptamıştır. Merkez Bankası tarafından Türk Lirası'nın saptanan ilk kuru 1 Sterlin = 10.30 TL ve 1 TL = 12,06 Fransız Frangı 'dır. Saptanan bu kur 1946 Devalüasyonuna kadar bir daha değişmemiştir.”²² Türk Lirası'nın Fransız Frangına bağlı olarak da tarif edilmesi TC Hükümeti'nin TL'sinin değerini altına bağlama yolunda ısrarlı olduğunun göstergesidir. Nitekim o tarihte Fransız Frangı haricinde altına bağlı başka bir para birimi bulunmamaktadır.

“1923-1938 yılları aralığına rastlayan ekonomimizin Atatürk Dönemi'nde, Atatürk'ün benimsediği ve uyguladığı Devletçilik rejiminde özel teşebbüsün teşviki ilkesi muhafaza edilmiş, özel teşebbüsün el atamadığı sektörlerin devlet öncülüğünde geliştirilmesi esas kabul edilmiştir.”²³

“Devletçilik Dönemi'nde dış ticaret ikili anlaşmalara göre yürütülmüş, ithalat, yasaklama ve kontenjanlarla denetim altında tutulmuştur. Dış dengenin sağlanması ile dış borçlanma ihtiyacı doğmamış ve Türk Lirasının değeri korunmuştur. Bunlar, içeride enflasyonun dizginlenmesini kolaylaştırmıştır.”²⁴

Bu sonuçların elde edilmesinde 1934 yılında yürürlüğe konan Birinci Sanayi Planı'nın katkısı büyüktür. Bu dönemde Gayri Safi Milli Hasıla onbeş yıllık dönemde % 8 oranında büyümüş, dış ticaretin sürekli fazla vermesiyle Türk Lirası 'nın dış değeri korunmuş ve Merkez Bankası'nda 36 milyon liralık döviz ve 26 ton altın birikmiştir. Ekonominin gelişmesi için gerekli alt yapının kurulmasıyla sanayi yatırımları başarıya ulaşmıştır. Antienflasyonist bütçe ve para politikaları iç fiyatlarda ve paranın değerinde istikrar sağlamıştır. Bozuk olan gelir dağılımının kötüleşmesi önlenmiş ve vergi sisteminde reformlar yapılmıştır. Çıkarılan yasalarla ekonominin işleyişini düzenleyen kurallar ve kurumlar oluşturulmuştur.

1936 yılında, henüz Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) dönemi içinde iken İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın (İBYSP) çalışmaları başlatılmıştır. Bu amaçla sanayi kongresi toplanmış ve kongrenin hazırladığı raporlar doğrultusunda İBYSP hazırlanmıştır.

“İBYSP'nin hazırlanmasında özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşmakta olduğu ve bu nedenle ekonomik gücün hızla arttırılması düşüncesi egemen olmuştur. Birinci planda olduğu gibi ikinci planda da büyük sermaye ve teknik güce gerek gösteren ve hammaddesi tamamen ülkemizde bulunan iktisadi yapı ve koşullarımıza uygun sanayi ele alınmıştır. Ülke içinde sürümü az fakat dış ülkelerde talebi yüksek olan madenlerimiz gerek ham gerekse yarı

²² N. Ekzen: 1946-1958-1970 Devalüasyonları , Ankara , 1980 , s.2

²³ M. Hiç : Türkiye Ekonomisinin Analizi , İstanbul , 1980 , s.5

²⁴ Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını: A.g.e. s.8

mamul olarak ihracata elverişli bir duruma getirilecektir.”²⁵ Su ürünlerimiz ve hayvancılığımız geliştirilecek,tarım ürünlerimizin yurtiçinde ve yurtdışında yaygın dağıtımını temin edecek faaliyetlerde bulunulacaktır.Enerji gereksinmesini karşılamak üzere elektrik santralleri, makine sanayine başlangıç olmak üzere kurulmakta olan Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın yarımamüllerini işleyecek fabrikalar kurulacaktır. “İBYSP bir taraftan devlet sanayinin gelişmesini öngörürken , diğer taraftan özel kesimin gelişmesi üzerinde durmakta, sanayileşmenin sosyal yaşamda ve kentleşmede oluşturacağı sorunlar üzerine eğilmektedir.”²⁶

2.1.2.İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise daha önceden hazırlanmış olan İkinci Kalkınma Planı uygulanamamış, Türk Hükümeti bir milyon genç insanı silah altına almıştır. Bunun sonucunda sanayi ve hizmetler sektörlerinde yetişmiş işgücü kıtlığı üretim ve verimliliğin düşmesine neden olmuş, toplam talep hızla artarken toplam arzın yetersiz kalması fiyatlar genel düzeyinde artışa yol açmıştır. Fiyat artışları sermaye birikimini olumsuz etkilemekle birlikte "Varlık Vergisi" gibi uygulamalar özel teşebbüsü çok fazla etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında “darlık, enflasyon ve savaş ekonomisi koşulları fiyatlar,kar hadleri gibi konularda sıkı kontrol uygulaması ve ağır ceza hükümleri getiren Milli Korunma Kanunu çıkarılarak ekonomik hayata müdahale edilmiştir.”²⁷

“Milli Koruma Kanunu, ülkenin tüm kaynaklarının savaş ekonomisine uygun olarak kullanılmasını sağlamak üzere hükümete, madenlere, sanayi kuruluşlarına, ürünlere, el koyma, bunların taşınmasına ve idaresine müdahale, satış fiyatlarını tesbit ve düzenleme, stok bulundurma zorunluluğu koyma, bir kısım tüketim maddelerinin tüketimini yasaklama, kontenjana bağlama gibi yetkiler vermektedir.”²⁸ 1942 yılından itibaren Milli Koruma Kanunu'nun sıkı denetimi altındaki dış ticarete serbet rejim uygulanacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşına girmemesine rağmen, ekonomisi çok ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Savaşa katılan ülkeler üretimlerinin büyük bir bölümünü savaş ihtiyaçlarına

²⁵ A. İlkin : Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul, 1976 , s.289

²⁶ A. İlkin : A.g.e. s.290

²⁷ K. Başol: Türkiye Ekonomisi, İzmir , 1983 , s.64

²⁸ N. Ekzen: A.g.e. s.10

ayırdıklarından ithalat imkanları güçleşmiştir. Savaş dışında kalan ülkeler de ihracatlarını kısıtlamışlardır.

“Savaş süresince fiyatlar genel seviyesinde sürekli bir artış görülmektedir. Mili savunma giderlerinin karşılanması emisyonu sürekli arttırma yoluyla olmuştur. 1938=100 bazlı Ticaret Bakanlığı Toptan Eşya Fiyat Endeksi, 1949 yılında 126.6 değerini göstermekte iken, bu değer 1944 yılı başında 590.1'e ulaşmıştır. Fiyatlar genel seviyesindeki yıllık ortalama artış oranı 1942 yılında % 93.6 ile zirveye ulaşmıştır.”²⁹ Bu rakamlar savaş yıllarında enflasyonun politika olarak benimsendiğini de göstermektedir. Nitekim talep hacminin daraltılması, emisyonun sürekli arttırılması, vergi toplama çabalarının yeterince karşılık görememesi bunun kanıtlarıdır.

İkinci Dünya Savaşı boyunca sağlıklı bir dış ticaret politikası izlenmemiştir. İthalatın zorunlu ihtiyaç maddeleri ile sınırlandırılması, ithalatın miktar ve değer olarak daralmasını sağlamıştır. İhracata konu olan malların fiyatları ise suni olarak normalin üzerinde tutulmuştur.

“İkinci Dünya Savaşı sırasında ihraç mallarımıza talep artmış ve bu sebeple savaş yılları içerisinde ihracatımız ithalatımızı hayli geçmiş ve dış ticaret bilançomuz aktif fark vermiştir.”³⁰ İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomi üzerindeki tek olumlu etkisi bu olmuştur. Dış ticaret bilançosundaki bu aktif fark sonucunda döviz rezervlerinde artış olmuştur.

Türkiye'nin bu yıllarda ihracatına konu olan mallar buğday, arpa, incir, üzüm, tütün gibi geleneksel tarım ürünleridir. İthalatın ise yarıdan fazlasını hammaddeler oluşturmaktadır. Tüketim ve yatırım maddeleri ile inşaat malzemeleri ithalatın kalan kısmını oluşturmaktadır.

Savaş yıllarında devlet iç borçlarında önemli artışlar görülürken, dış borçlarda savaş koşulları dikkate alındığında önemli bir değişme olmadığı saptanmaktadır. “Bütün olumsuzluklara karşın Türkiye dış borçlarını ödediği gibi altın ve döviz stoku da yapmıştır.”³¹

Savaş Türk ekonomisini daraltmakla birlikte, daralan ekonominin işlerliğinin sağlanması için yüksek maliyetler ödenmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonu yapılmadan önce siyasi alanda oldukça önemli bir gelişme yaşanmış ve 1945 'te çok partili rejime geçilmiştir.

²⁹ N. Ekzen: A.g.e. s.11

³⁰ Z. Hatipoğlu: Gelişme İktisadı ve Türkiye'nin İktisadi Gelişmesi , İstanbul , 1981 , s.64

³¹ K. Başol: A.g.e. s.64

2.1.3.CUMHURİYET TARİHİNİN İLK DEVALÜASYONUNA KADAR TÜRK DIŞ TİCARETİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

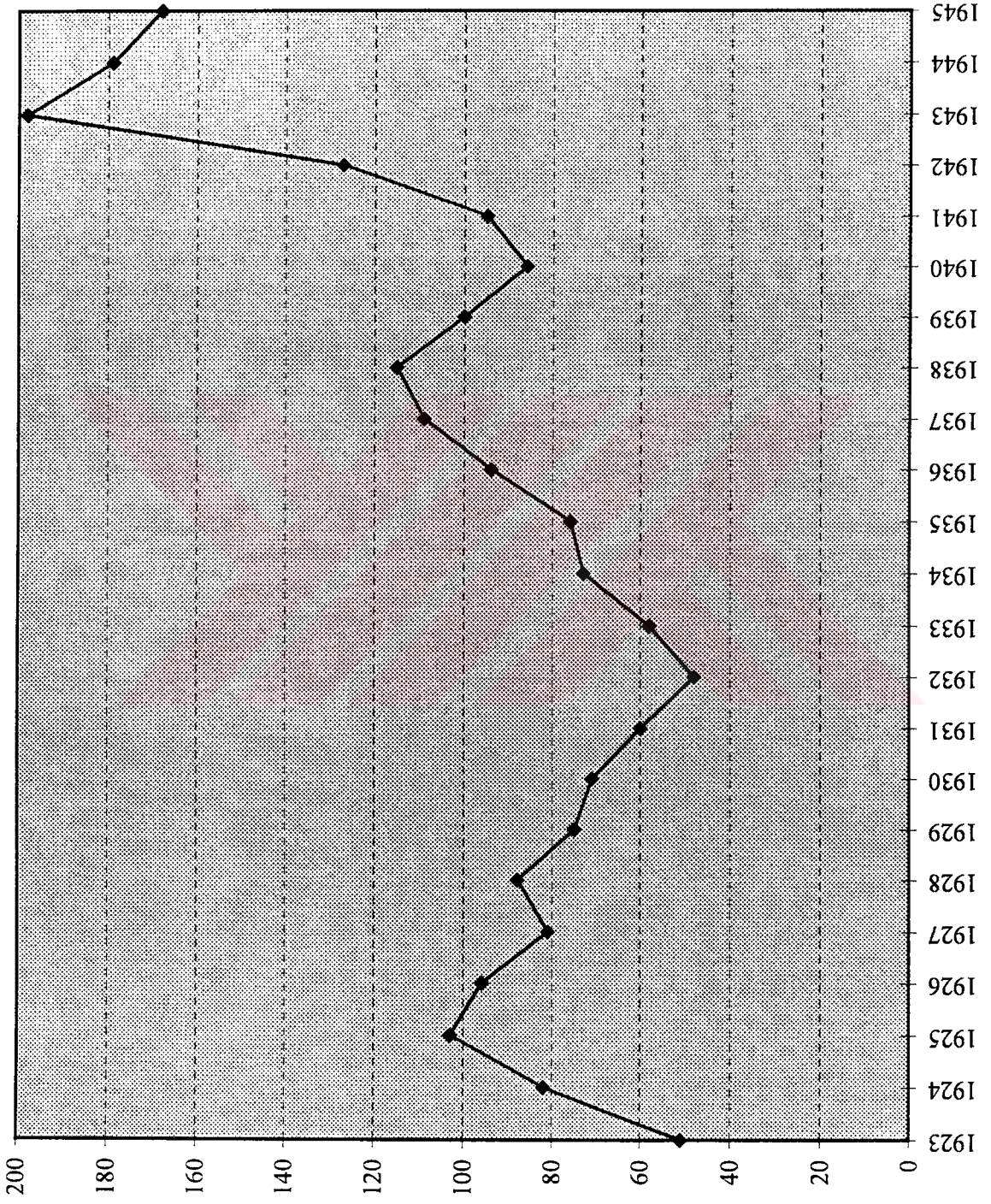
1923-1946 aralığında dış ticaretin görünümünün açıklanması üzere iki tablo oluşturulmuştur.Tablo 2.1’de belirtilen tarih aralığında gerçekleştirilen ithalat ve ihracatın miktar, TL ve ABD Doları olarak değerleri yer almaktadır.Tablo 2.2’de ise ihracatın ithalatı karşılama oranları , ihracat/GSMH ve ithalat/GSMH oranları yine 1923-1946 tarih aralığında verilmektedir.Değişimlerin net görülebilmesi için ayrıca Tablo 2.1 ve Tablo 2.2’de yer alan rakamlarla grafikler oluşturulmuştur.

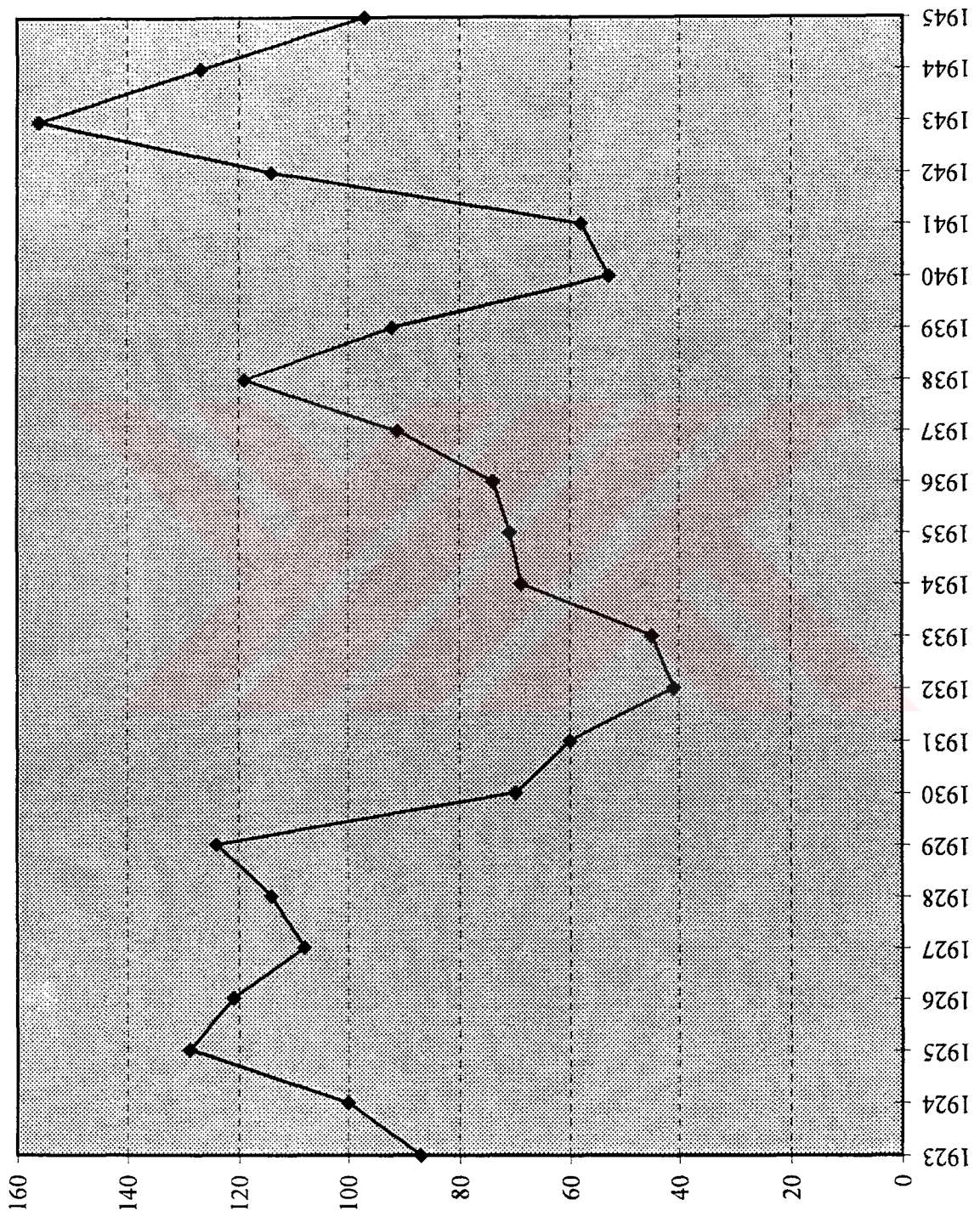
Tablo 2.1. 1923-1945 İthalat ve İhracat

Yıllar	İthalat			İhracat			Dolar Kuru TL/\$
	Miktar ,000Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	Miktar ,000 Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	
1923	497	87	145	368	51	85	1,67
1924	703	100	194	634	82	159	1,93
1925	732	129	242	668	103	192	1,88
1926	628	121	235	771	96	186	1,94
1927	643	108	211	697	81	158	1,96
1928	720	114	224	626	88	174	1,97
1929	657	107	256	669	75	155	2,07
1930	615	70	148	774	71	151	2,13
1931	490	60	127	883	60	127	2,12
1932	412	41	86	1,077	48	101	2,11
1933	387	45	75	1,251	58	96	1,66
1934	458	69	87	1,611	73	92	1,27
1935	522	71	89	1,480	76	96	1,26
1936	532	74	93	1,377	94	118	1,26
1937	614	91	114	1,362	109	138	1,26
1938	844	119	150	1,447	115	145	1,26
1939	732	92	118	1,135	100	127	1,28
1940	357	53	69	659	86	111	1,30
1941	310	58	75	429	95	123	1,30
1942	344	114	148	355	127	165	1,30
1943	391	156	203	333	198	257	1,30
1944	332	127	165	346	179	233	1,30
1945	325	97	126	310	168	219	1,30

Kaynak : DİE

Şekil 2.1.1923-1945 İhracat

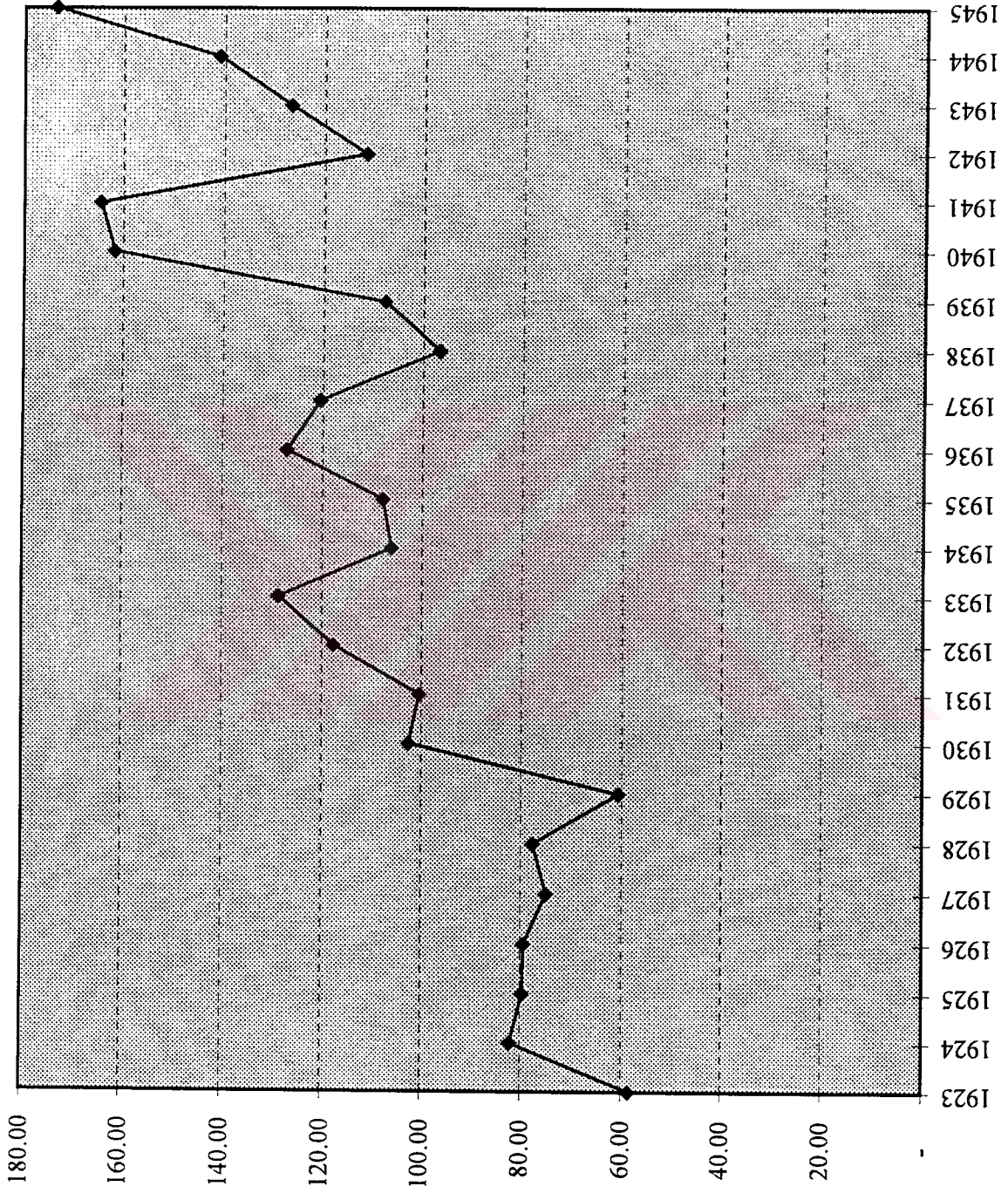

Şekil 4.2. 1923-1945 İthalat

Tablo 2.2. 1923-1945 Dış Ticaret Göstergeleri

Yıllar	ithalat	ihracat	dış ticaret dengesi	ihracatı ithalatı karşılama oranı	dış ticaret hacmi	ihracat /GSMH	ithalat /GSMH
1923	86.9	50.8	-36.1	58.5	137.7	8.9	15.2
1924	100.5	82.4	-18.0	82.1	182.9	13.2	16.1
1925	129.0	102.7	-26.3	79.6	231.7	12.6	15.9
1926	121.4	96.4	-25.0	79.4	217.8	11.3	14.2
1927	107.8	80.7	-27.0	74.9	188.5	10.7	14.3
1928	113.7	88.3	-25.4	77.6	202.0	10.7	13.7
1929	123.6	74.8	-48.7	60.6	198.4	7.5	12.3
1930	69.5	71.4	1.8	102.6	140.9	9.6	9.4
1931	59.9	60.2	0.3	100.5	120.2	9.1	9.1
1932	40.7	48.0	7.3	117.8	88.7	8.6	7.3
1933	45.1	58.1	13.0	128.8	103.2	8.4	6.6
1934	68.8	73.0	4.2	106.2	141.8	7.6	7.2
1935	70.6	76.2	5.6	107.9	146.9	7.3	6.8
1936	73.6	93.7	20.1	127.2	167.3	7.0	5.5
1937	90.5	109.2	18.7	120.6	199.8	7.6	6.3
1938	118.9	115.0	-3.9	96.7	233.9	7.6	7.9
1939	92.5	99.6	7.1	107.7	192.1	6.2	5.7
1940	53.0	85.7	32.7	161.7	138.7	4.6	2.9
1941	57.6	94.7	37.1	164.5	152.2	4.1	2.5
1942	113.6	126.9	13.3	111.7	240.6	2.7	2.4
1943	156.2	197.8	41.6	126.7	354.0	2.8	2.2
1944	126.9	178.9	52.0	141.0	305.8	3.5	2.5
1945	97.1	168.4	71.4	173.5	265.5	4.0	2.3

Kaynak : DİE

Şekil 2.3. 1923-1945 İhracatın ithalatı karşılama oranları

1923 yılında itibaren Cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonuna kadar Türk dış ticaretinin görünümü aşağıda özetlendiği gibidir:

-İthalat , Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıl savaştan çıkmış olmanın etkisiyle oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir.1924 yılından 1930 yılına kadar artmalar görülmüş ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranının etkisiyle 1930 yılından sonra azalmaya başlamıştır.1924-1930 yılları aralığındaki artış eğilimi milli sanayiler kuruluncaya kadar yeni Cumhuriyet Devletinin pek çok temel maddeyi dışarıdan alma zorunluluğunda olmasındandır.Buhran sonrası ithalat yine artma eğilimine girmiştir.Mevcut sanayi tesislerinin talebi karşılamada yetersiz kalması ve hammaddelerin yabancı ülkelere satın alınması zorunluluğu ithalatın artmasındaki önemli etkenlerdendir.Artış eğilimi İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar devam etmiş , İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ithalat yapılan ülkelerin savaşa katılması sonucu ithalat olanakları da azalmış ve ithalat düşmeye başlamıştır.İkinci Dünya Savaşı süresince ithalat miktarları , savaşa katılan ülkelerin kaynaklarını iç tüketime ayırmaları nedeniyle düşük düzeylerde seyretmiştir.Ana mal grupları dikkate alındığında 1923-1946 aralığında ithalatın % 40 ' ını yatırım , % 27 'sini tüketim ve % 33 'ünü hammaddeler oluşturmaktadır.

-İhracat , 1923 yılında miktar olarak düşük düzeydedir.Bunun nedeni savaştan yeni çıkmış olan devletin geleneksel tarım ürünleri dışında ihrac edebilecek başka ürününün olmamasıdır.Mevcut ürünler de yurtiçi kullanıma ayrılmıştır.Ancak 1924 yılından itibaren İkinci Dünya Savaşı'na kadar giderek artan bir görünüme girmiştir.İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte silah altına alınan nüfusun artması ve üretimin azalması nedeniyle ihracatta azalmalar görülmüştür.Savaş süresince ihracat düşük düzeylerde seyretmiştir.

-1923 yılından 1946 yılına kadar Türk Lirası ABD Doları karşısında oldukça istikrarlı bir görünümdeydi.1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve takip eden iki yılda Türk Lirasının ABD Doları karşısında değer kazandığı görülmektedir.

-Dış ticaret dengesi 1923 yılından 1930 yılına kadar açık , 1930 yılından 1938'e kadar fazla , Ekonomik Buhran öncesi yine açık vermiş , daha sonra 1946 devalüasyonu sonrasında kadar fazla vermiştir.

-İhracatın ithalatı karşılama oranı 1930 yılından itibaren % 100'e ulaşmış ve devalüasyona kadar % 100'ün üzerinde seyretmiştir.

-İhracatın GSMH içindeki payı 1923 yılından 1929'a kadar %10 ve üzerinde seyretmiş 1930 yılından itibaren 1946 yılına kadar %10'un altında kalmıştır.Aynı görüntü ithalatın GSMH içindeki payında da vardır.Dünya Ekonomik Buhranına kadar ithalatın GSMH içindeki payı %10'un üzerinde , sonraki yıllarda % 10'un altındadır.

2.2. 1980 ÖNCESİ TÜRKİYE'DE UYGULANAN DEVALÜASYONLAR

Cumhuriyetin kuruluşundan 1998 yılına kadar Cumhuriyet tarihinde uygulanmış beş devalüasyon vardır.Bu bölümde, bu devalüasyonlar ortaya çıkardığı sonuçlarla birlikte ayrıntılarla anlatılacaktır.Devalüasyonların hangi amaçlarla yapıldığı ve beklentilerin karşılanıp karşılanmadığı zaman zaman rakamlara da yer verilerek açıklanacaktır.

2.2.1.1946 DEVALÜASYONU

2.2.1.1. DEVALÜASYONU GEREKTİREN NEDENLER

Savaş yıllarında Türk Lirasının dışarıda değerinin düşmesi, içeride ise değerinin korunması ihracat zorluklarının doğmasına neden olmuştur. 1946 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaşmak üzere olduğu buhran, dünyanın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik istikrarsızlıktan kaynaklanmakta olup, her şeyden önce bir para buhranıdır. Ve bu buhran kötü ekonomik ve mali siyasetin doğal sonucu olarak yurtiçi fiyatlarda kendini göstermiştir.

Savaş yıllarında yüksek fiyatlarla ihracat yapan tüccarlar savaşın bitimi ile birlikte mallarına eski fiyatlardan talep olmadığını görmüşlerdir. 1944 tarihinde Almanya ile ilişkilerin kesilmesi ve İngiltere'nin rakipsiz kalarak Türk mallarına ilgi göstermemesi; rekabet nedeniyle suni olarak yükselen ihraç malları fiyatlarının düşüşü ile birlikte ihracat gelirlerini de azaltmıştır.

Savaşın olumsuzluklarına rağmen Türk ekonomisi dış ticareti fazla veren, birikmiş altın ve döviz stokları bulunan bir ülke görünümündedir.

Türkiye savaş sonrasında, siyasi kuşkular içinde olmasına rağmen, ekonomik alanda, savaş yıllarında alınmış kararları yürürlüğe koyma niyetindedir. Savaş yıllarında hazırlığı yapılan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planının uygulanması kararlaştırılmıştır.

“Bu plan, hedefleri bakımından genel olarak 1930' lardan beri çeşitli şekillerde hazırlanmış sanayi planlarının en gelişmiş olan son temsilcisidir ve yapısal olarak onların uzantısıdır.”³²

Plan, tarımsal gelişmeye bağlı olarak sanayinin gelişimini öngörmektedir. Tarımda ürün çeşitliliğinin sağlanması ile sanayi için gerekli hammaddelerin yurtiçinden temin edilmesi sanayi hareketini besleyecek ve milli nitelikli sanayileşme sağlanacaktır.

Ancak planda belirtilen ağır sanayi yatırımları için gereken kredi sağlanamamış ve İkinci Beş Yıllık Planın uygulanmasından vazgeçilmiştir.

Savaş sonrası Avrupa yeni dengeleri ABD'ye bağlı olarak aramaktadır. 1946 başında Türkiye'nin de ABD yönündeki girişimleri olumlu sonuç vermiş ve ABD ile Türkiye arasında kredi ve dış ticaret anlaşmaları yapılmıştır.

2.2.1.2. 1946 DEVALÜASYONU VE TÜRK LİRASI ' NİN YENİ KURU

1946 yılı siyasi tarihimiz açısından çok önemlidir. Çok partili rejime geçilmiş ve Demokrat Parti siyasi hayatımıza katılmıştır. 1946 seçimlerinde CHP birinci parti olarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.

CHP programında dış ticaret politikasının hedefi, çok taraflı ve geniş sahalı mal mübadelelerini mümkün kılan, serbest dövizle ticaret sistemine dayanmaktadır. Özel teşebbüsün teşvik edilmesi, devlet teşebbüsleri ile özel teşebbüs arasında işbirliğinin sağlanması, devlet teşebbüslerinin özel teşebbüsün başarılı olabileceği sahalara yayılmasının önlenmesi yine CHP programında öngörülmektedir.

“Yeni hükümet programının okunmasından 25 gün sonra 7 Eylül 1946'da Türk Lirası ilk kez devalüe edilmiştir. 9 Eylül 1946 'da yürürlüğe konan karar ile, dış ticaret tamamen serbestleşirken, iç ticarete de savaş nedeniyle yürürlükte olan son kararlar yürürlükten kaldırılmaktadır. Bu yolda, hububat satışları ve ekmek satışları serbest bırakılmakta ve altın satışına başlanmaktadır.”³³

³² N. Ekzen : A.g.e. s.27

³³ N. Ekzen.: A.g.e. s.35

Devalüasyonla birlikte “liberalizasyon önlemleri de uygulamaya sokulur ve geliştirilir.”³⁴

7 Eylül 1946 kararlarıyla 1931 'de saptanan 1\$ = 130 Kuruş olan Türk Lirası kuru 1 \$ = 282 Kuruşa çıkarılmıştır.

“7 Eylül günü açıklanan Türk Lirası'nın Dolar karşısındaki yeni değeri 282 Kuruş olarak saptanmakla, 130 Kuruşluk eski değere göre, devalüasyon oranı % 117 olarak ortaya çıkmaktadır. Uygulanmakta olan prim sistemi ile Türk Lirası 'nın Dolar ve Sterlin karşısında değeri 130 ve 520 Kuruştan çok farklıdır. Dolar ve Sterlin'in takas primli değerleri 186 -192 Kuruş ve 749-895 Kuruş olarak o tarihlerde hesaplanmaktadır. Bu durumda Türk Lirası 'nın 7 Eylül devalüasyon oranı % 55-72 arasında olmaktadır. Ancak bu hesaplama devalüasyon oranını ifade etmemekte, Doların Türk Lirası cinsinden ifade edilen değerinin yükseltilmesi, kısaca Enserten Kur olarak bilinen bu kur üzerinden yapılan hesaplamada, döviz bir mal gibi alınmakta, dövizin fiyatı Türk Lirası üzerinden hesaplanmaktadır.”³⁵

Türk Lirası'nın devalüe edilmesinin arkasında yatan nedenlerden biri de “savaştan önceki fiyatlara göre tesbit olunan döviz kurları ile dış ticareti yürütmenin imkansız olacağıdır. Zaten savaş yıllarında döviz kurlarına bir miktar ilaveler yapılmış ve karaborsa döviz kurları resmi kurların bir hayli üstüne çıkmıştır.”³⁶

“Devalüasyon oranı serten kur (belirli kur) üzerinden hesaplandığında, primsiz olarak devalüasyon öncesi 1 TL = 80 Cent iken devalüasyondan sonra 1 TL = 36 Cent olmuştur. Bu durumdaki devalüasyon oranı % 105 'tir. Devalüasyon öncesinde uygulanan prim nedeniyle, (ithalatta ABD Dolarına uygulanan prim % 48'i bulmaktadır.) 1TL = 46 Centtir. Primli döviz uygulaması nedeniyle 1946 devalüasyonunun oranı primli dövizler için % 20 olarak ortaya çıkmaktadır.”³⁷

Türk Lirasının yeni değeri tespit edilince Merkez Bankası Türk Altını'nın da yeni fiyatını saptamıştır. Devalüasyondan önce 6,6144618 gram saf altın içeren bir Türk Altını'nın fiyatı 812 Kuruştur. 7 Eylül 1946 tarihinden itibaren ise 0,888670 gram saf altın içeren ABD Dolarına rayiç olarak 280 Kuruş tesbit edildiği, buna karşılık bir gram altının Türk Lirasıyla 315,077 Kuruş olduğundan, 6,6144618 gram saf altın içeren Türk Altını da 2084,3 Kuruş

³⁴ S. Yerasimos: Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizans'tan 1971'e , İstanbul , 1974 , s.717

³⁵ N. Ekzen : A.g.e. s.39

³⁶ Z. Hatipoğlu : Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi , İstanbul , 1973 , s.74

³⁷ N. Ekzen : A.g.e. s.39

olmuştur. Devalüasyon dolayısıyla Türk Altını'nın fiyatında ortaya çıkan artış % 156,7 olmaktadır.

Bu kararlarla prim sistemi terk edilmiş ve para politikasında normal yol olan yalnız döviz rayici tesbiti yoluna gidilmiştir.

Devalüasyon ile belirlenen yeni kuralların ihracatta % 55 oranında yeni prim sağlayacağı ve ithalatı kolaylaştıracağı tahmin edilmiştir.

9 Eylül gününden itibaren serbest dövizle ithal edilebilecek mallar arttırılmış, ithalatta miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve ithalatçı birlikleri kaldırılmıştır. Yeni döviz kurları ile ihracatın artacağı tahmin edilmekle birlikte, artan ihracattan elde edilecek dövizlerin kazanılması beklenmeden, döviz tahsisleri ile ithalatın hemen başlatılmasına karar verilmiştir. İthalat kapıları açılırken, milli sanayinin korunması için yeni gümrük tarifesinin oluşturulması gerektiği açıklanmıştır. Milli sanayinin korunmasının tek yolunun ithalatı kısıtlayıcı önlemlerle değil gümrük tarifelerinin değiştirilmesi ile gerçekleşeceği inancı hakimdir.

2.2.1.3.1946 DEVALÜASYONU'NUN TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı için Türkiye Ex-Im Bank aracılığı ile ABD'den ilk kez yardım talebinde bulunmuş ve 1946 yılının sonuna dek olumlu bir sonuç alamamıştır. Bunun sonucunda planın ağır endüstri ile ilgili bölümlerinin uygulanmasından vazgeçilmiştir.

Devalüasyonun yapıldığı sırada Türkiye'nin elinde önemli sayılabilecek altın ve döviz rezervi vardır. Bu rezervin tutulma amacı savaşın gerektirdiği olağanüstü koşullardır. Ancak bu rezerv devalüasyondan sonra dış kaynak arayan Türkiye'nin önüne önemli bir engel olarak çıkmıştır.

1946 ve takip eden yıllarda Avrupa'da yiyecek ve hammadde sıkıntısı yaşanmıştır. Ek olarak ABD'de dahil olmak üzere tüm Batı ülkelerinde fiyat yükselmeleri görülmüştür. Bu koşullar altında, devalüasyon yapılsa bile ihracata konu olan tüm mallara uygun fiyatlarla alıcı bulunacağı şeklinde bir görüş hakimdir. Ancak Marshall Planı savaş sonrası ABD ve Avrupa'da tarımı teşvik edici yardımlar içermektedir. Bu nedenle tarımsal ürün ihracatçısı ülke konumunda olan Türkiye'nin istese bile Avrupa Pazarına girmesi ve bu pazarı ele geçirmesi imkansızdır. Nitekim ABD'nin kredi talebini tamamiyle karşılamamasının nedeni Türkiye'nin yeterli döviz rezervinin bulunması, bağımsız ve iktisaden güçlü bir ülke olarak tanımlanmasıdır. Buna rağmen "Marshall Planı yardımları 1946-1952 yılları arasında dört yıl

sürmüştür. Türkiye'nin de dahil olduğu 16 Avrupa ülkesine sağlanan yardım tutarı 13 milyar Doları aşkın olup hemen hemen tümü bağış biçiminde verilmiştir.”³⁸

Savaş sonrası dış kaynak arama uğraşısına giren Türkiye, devalüasyondan sonra 1930 yılından itibaren ilk kez dış ticaret açığı ile karşılaşacaktır. 1947 yılında bir önceki yıla oranla ihracatta sadece % 5 oranında bir artış olmuştur. İthalattaki artış ile dış ticaret dengesi 21 Milyon Dolar açık vermiştir. Dış ticaret açığının artma eğilimi sonraki yıllarda devam etmiştir.

“Dış ticaretin devalüasyon sonrası serbetleşmesi ithalatı attırarak döviz rezervlerinin hızla azalması sonucunu doğurmuştur. 1943 yılından itibaren gerilemeye başlayan fiyatlar genel düzeyi ise ilk kez 1947 yılında artma eğilimine girerek 1949 yılında % 10 oranının üzerine çıkmıştır. İhracatta istenen artışın görülememesinin nedeni de kötü hava şartları nedeniyle üretimin arttırılamamasıdır. İhracatın yapısında bir farklılaşma olmamakla birlikte, ithalata konu olan malların tüketim mallarından hammaddelere, makine, teçhizat ve inşaat malzemelerine kaydığı görülmüştür.”³⁹

“Devalüasyon dış borçları da oldukça olumsuz etkilemiştir. 1938'den itibaren ülkedeki yatırım ve yenilemelerin durmuş olması, ihtiyaç maddelerinin temin edilemez oluşu ve savaşın başında İngiltere ve Fransa'dan alınan borçların önemli meblağlara ulaşması, eski borçlarla birlikte devalüasyon sonunda hazineye ağır bir yük getirmiştir. Devalüasyon, yatırımları ve yenilemeleri güçleştirdiği ve yatırım maliyetlerini yükselterek ekonominin gelişmesini engellediği gibi maliyetleri yükseltmek suretiyle fiyatların artmasına ve enflasyoncu etkilerin gelişmesine neden olmuştur.”⁴⁰

Devalüasyonun beklenen üretimi ve ihracatı artırma etkisinin görülememesi, savaşın son yıllarına doğru uygulamaya konan yanlış politikalara da bağlıdır. Örneğin kötü uygulanan Toprak Mahsülleri Vergisi tarımsal üretim yapan köylü üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve halkı fakirleştirmiştir. Tarım kredisi sadece zengin toprak sahibi veya zengin tüccarların işine yaramıştır. Bu sebeple kişi başına düşen milli gelir oldukça düşmüştür. Bu koşullarda üretimin artması beklenemez.

Devalüasyondan beklenen sonuçların elde edilmesi için üretimin artırılacak kapasitede olması gerekmektedir. Sanayinin hammaddelerini ve yiyecek maddelerini dışarıdan ithal eden ülkeler, devalüasyonun maliyet yükselmelerini tahrik etmesine engel olamazlar. Türkiye gibi

³⁸ Z.Z. Başak : Dış Yardım ve Ekonomik Etkileri Türkiye 1960-1970, Ankara , 1977 , s.35

³⁹ N. Ekzen : A.g.e. s. 43

⁴⁰ N. Ekzen : A.g.e. s. 15

ihraç malları üretiminde fazla kapasiteden bahsedilemeyecek ülkelerde devalüasyon sadece yeni maliyet yükselmelerini tahrikten, yatırımları kısmaktan ve ekonomik gelişmeyi baltalamaktan başka bir sonuç veremez. 1946 devalüasyonunun zararları yıllar geçtikçe daha iyi anlaşılmıştır. Bu arada 1949 yılından itibaren Avrupa ülkelerinde de devalüasyon kararları alınmıştır.

2.2.1.4. 1946 DEVALÜASYONUNUN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

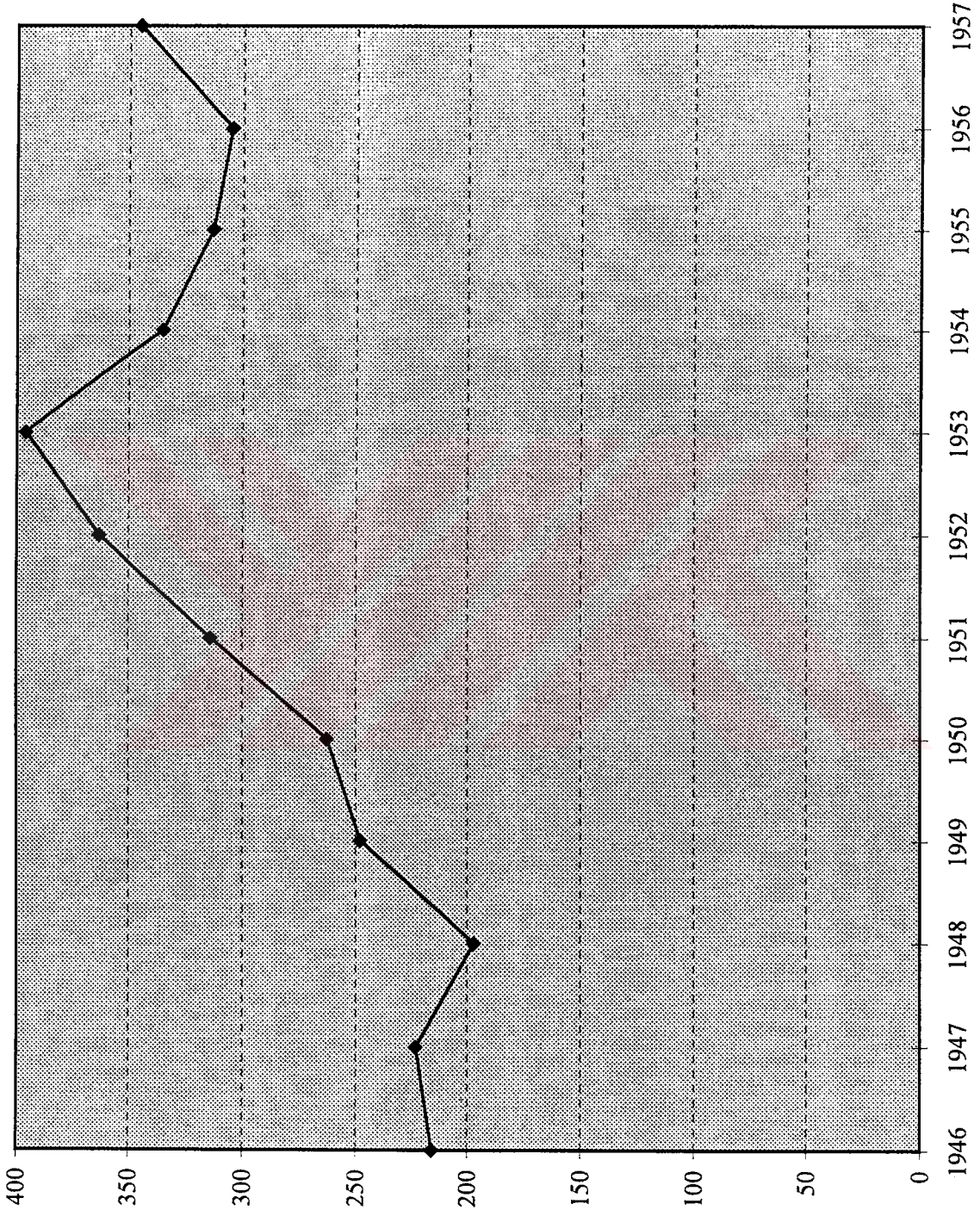
Devalüasyon sonrası dış ticarete meydana gelen değişiklikleri açıklamak üzere Tablo 2.3 ve Tablo 2.4 oluşturulmuştur. Her iki tablo da 1946-1957 tarih aralığındaki dış ticaret gerçekleştirmelerini içermektedir. Tablolarda yer alan veriler ayrıca grafiklerle de gösterilmiştir.

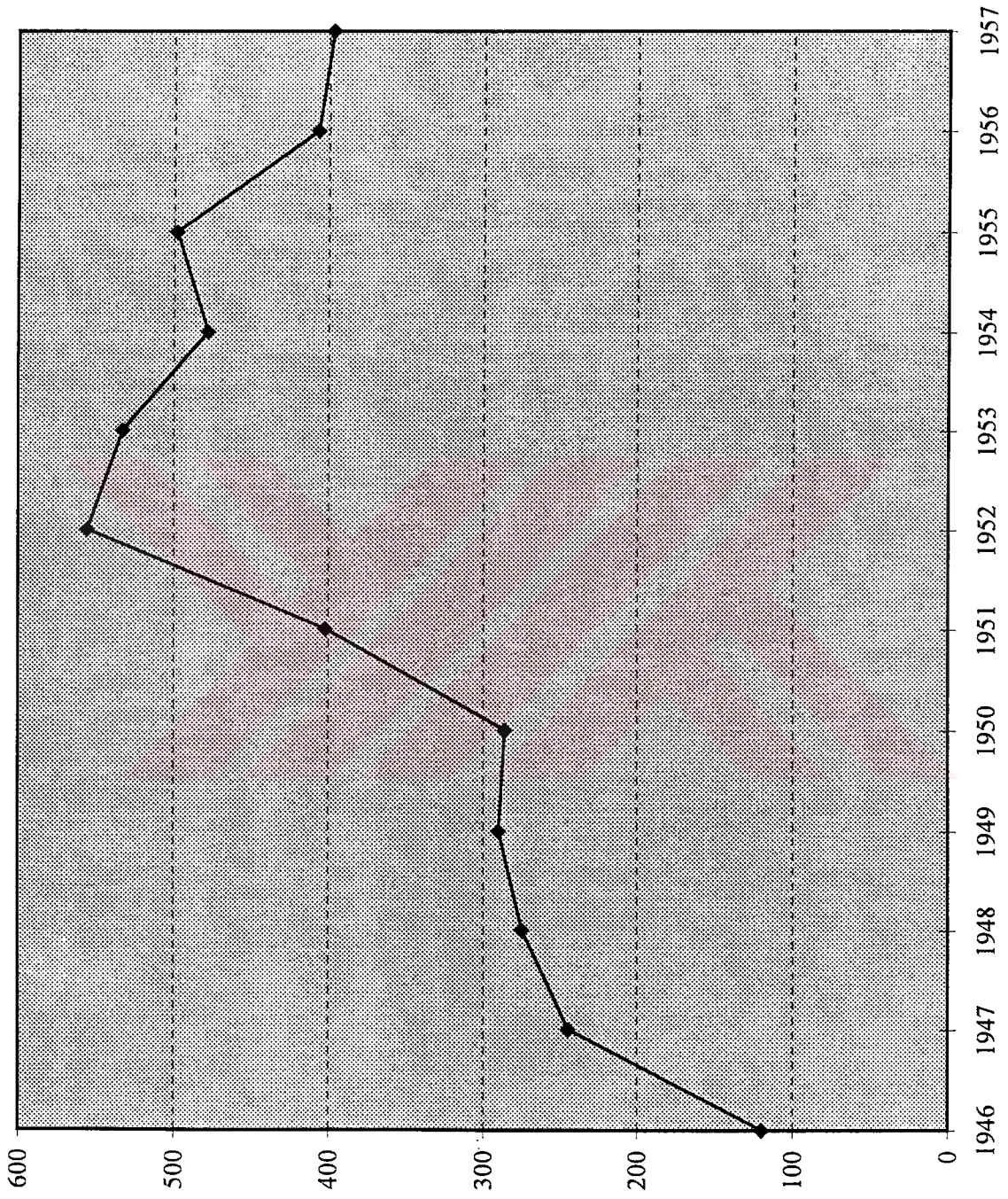
Tablo 2.3. 1946-1957 İthalat ve İhracat

Yıllar	İthalat			İhracat			Dolar Kuru TL/\$
	Miktar ,000Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	Miktar ,000 Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	
1946	403	120	224	905	216	432	1,87
1947	622	245	685	1,173	223	625	2,80
1948	881	275	770	880	197	551	2,80
1949	1,216	290	812	997	248	694	2,80
1950	1,488	286	800	985	263	738	2,80
1951	1,681	402	1,126	1,505	314	879	2,80
1952	2,141	556	1,557	2,437	363	1,016	2,80
1953	2,631	533	1,491	2,456	396	1,109	2,80
1954	2,572	478	1,339	2,155	335	938	2,80
1955	3,148	498	1,393	1,792	313	877	2,80
1956	1,889	407	1,141	2,010	305	854	2,80
1957	2,343	397	1,112	1,742	345	967	2,80

Kaynak : DİE

Şekil 2.4. 1946-1957 İhracat

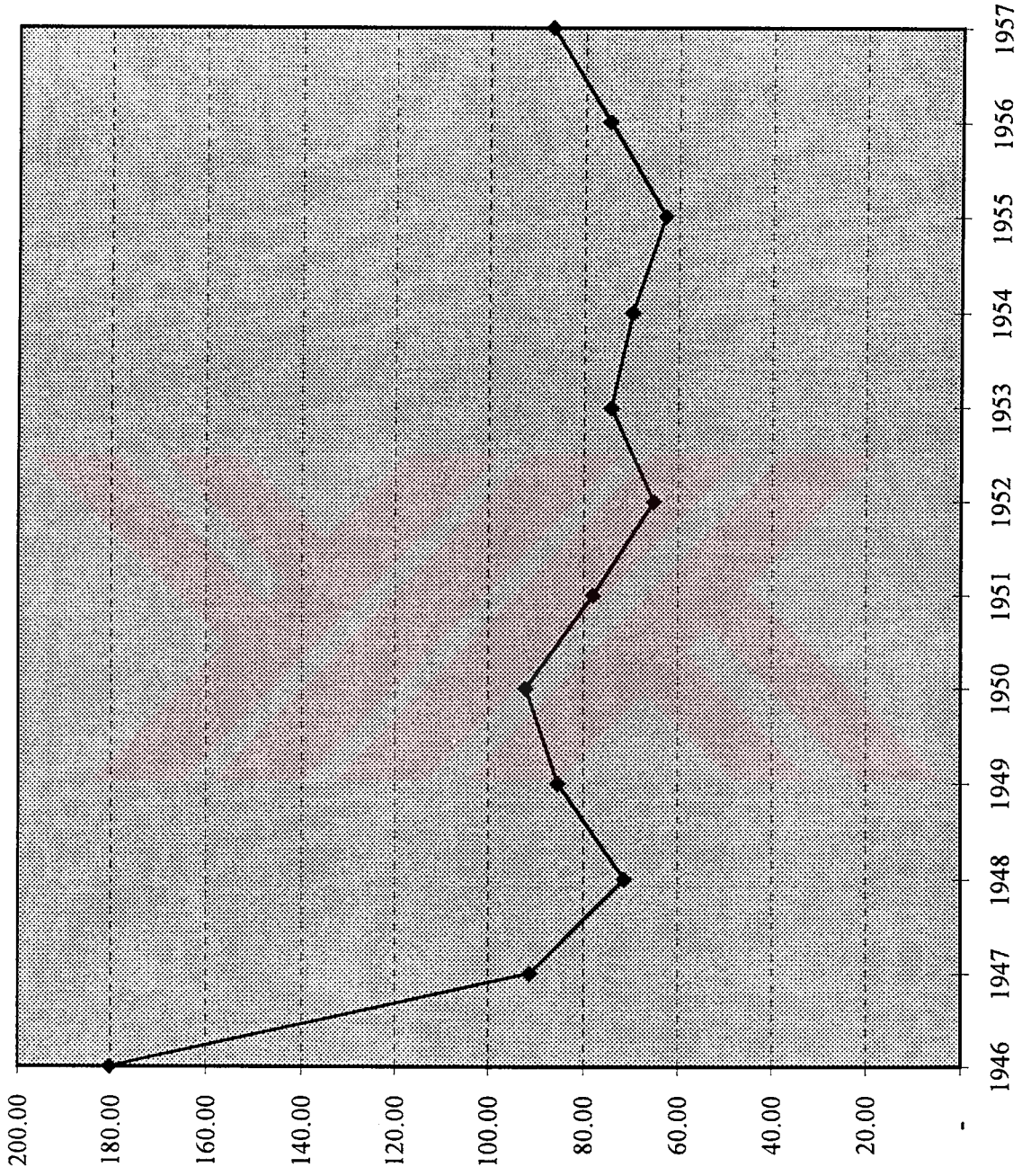

Şekil 2.5. 1946-1957 İthalat

Tablo 2.4. 1946-1957 Dış Ticaret Göstergeleri

yıllar	ithalat	ihracat	dış ticaret dengesi	ihracatı ithalatı karşılama oranı	dış ticaret hacmi	ihracat /GSMH	ithalat /GSMH
1946	119.7	215.8	96.1	180.3	335.5	6.3	3.3
1947	244.6	223.3	-21.3	91.3	467.9	8.3	9.1
1948	275.1	196.8	-78.3	71.5	471.9	5.8	8.1
1949	290.1	247.8	-42.3	85.4	537.9	7.7	9.0
1950	285.7	263.4	-22.2	92.2	549.1	7.6	8.3
1951	402.1	314.1	-88.0	78.1	716.2	7.5	9.7
1952	555.9	362.9	-193.0	65.3	918.8	7.6	11.6
1953	532.5	396.1	-136.5	74.4	928.6	7.1	9.6
1954	478.4	334.9	-143.4	70.0	813.3	5.9	8.4
1955	497.6	313.3	-184.3	63.0	811.0	4.6	7.3
1956	407.3	305.0	-102.4	74.9	712.3	3.9	5.2
1957	397.1	345.2	-51.9	86.9	742.3	3.3	3.8

Kaynak : DİE

Şekil 2.6. 1946-1957 İhracatın ithalatı karşılama oranları

1946 yılında uygulanan devalüasyon ile dış ticarete aşağıda özetlendiği şekilde değişiklikler görülmüştür:

-İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar ithalat miktarında önemli bir gelişme olmadığı fakat, savaşın bitiminden itibaren ithalatta miktar açısından bir patlama olduğu görülmektedir. Devalüasyonun ithalatı azaltıcı etkisi görülmemektedir. Yılda devalüasyon sonrasında yüksek düzeylerde artış kaydedilmiştir. İthalatın devalüasyona rağmen artışında savaş sonrasında izlenen yanlış politikaların etkisi vardır. Savaş yıllarında biriken döviz rezervi devalüasyon sonrası hızla eritilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden yani 1945'ten itibaren ithalatta sürekli bir artış yaşanmıştır. Devalüasyon olmasına rağmen ithalatın böylesine bir yükseliş eğilimine girmesi sanayi hammadde ve aramalarının ithalata dayanmasına bağlıdır. İzlenen yanlış politikalar sonucu yurtiçi üretim kapasitesi arttırılamamış ve temel maddeler ithal edilmek zorunda kalmıştır. 1949 yılından itibaren ithalatta bir sıçrama vardır. 1946 yılında yapılan devalüasyondan ithalatın azalması yolundaki beklentiler gerçekleşmemiştir. 1946-1957 aralığında ithalatın ortalama % 40-50'sini yatırım malları , %10-20'sini tüketim malları , %30-40'ını hammaddeler oluşturmaktadır. Bu yıllarda yatırımlara öncelik verildiği ve tüketim malları ithalinin azaldığı gözlenmektedir.

-İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar ihracat düşme eğilimindedir. Devalüasyonla birlikte ihracat 1946 ve 1947 yıllarında artış göstermiş fakat bu artış geçici olmuştur. 1947-1950 aralığında küçük çaplı iniş çıkışlar yaşanmış ve 1950 yılından itibaren sıçrama gözlenmiştir. 1950 yılıyla birlikte yüksek oranlı artışlar başlamıştır. İhracatın tarımsal ürünlerle sınırlı kalması ve doğa koşullarından etkilenmesi, devalüasyondan beklenen ihracat artışını hemen gerçekleştirilememiştir. Üretim kapasitelerinin sınırlı olması ihracatın arttırılmasını engelleyici bir özelliktir. 1950 yılından sonra gerçekleşen yüksek oranlı sıçrama sadece olumlu doğa şartlarıyla elde edilen tarımsal üretimin artmasının sonucudur.

Ekonominin dinamiklerini harekete geçirmek, ithalatı azaltıp ihracatı arttırarak döviz rezervlerini arttırmak, ihracatı kamçılıyarak üretimi ve istihdamı arttırmak amaçlarıyla yapılan 1946 devalüasyonu ihracatı geçici bir süre için arttırmıştır. İthalatın daraltılması amacı ise gerçekleştirilememiş, ithalata konu olan malların miktarı ve ödenen paralar artmıştır. Sadece sanayi ürünleri değil temel ihtiyaç maddelerinin de ithali arttığı için ithalat sürekli artma eğilimine girmiştir. İthalatın artması ve ihracatta beklenen artışın sağlanamaması birikmiş olan

döviz rezervlerini tüketmiştir.İhracatın tümüyle geleneksel tarım ürünlerine dayanması büyük bir olumsuzluktur.Tarımda üretimin arttırılması etkin makineleşme ile birlikte doğa koşullarına da bağlıdır.Alınan dış yardımların etkin olabilecek alanlarda kullanılması yeni üretim sahaları oluşturmakla birlikte uzun vadede ihracata yönelik üretim yapılmasını da sağlar.Ancak izlenen yanlış politikalarla dış yardımlar etkin alanlarda değerlendirilememiştir.

-Devalüasyona kadar fazla veren dış ticaret dengesi devalüasyonla birlikte açık vermeye başlamış ve bu durum ikinci devalüasyon kararına kadar devam etmiştir.

-Yine devalüasyon öncesi % 100'ün üzerinde seyreden ihracatın ithalatı karşılama oranı , devalüasyonla birlikte düşüş göstermiş ve ihracat ithalatı karşılayamaz hale gelmiştir.

-İthalat ve ihracatın GSMH içindeki payı % 10'un altında seyretmiştir.

Bu sonuçlar göstermektedir ki ; 1946 yılında yapılan devalüasyon beklenen sonuçları gerçekleştirilememiş ve ekonomide istenen canlanmayı sağlayamamıştır.

2.2.2.1958 DEVALÜASYONU

2.2.2.1.NEDEN DEVALÜASYON?

1946 yılında devalüasyondan istenen sonuçların elde edilememesi, Cumhuriyet tarihinde yapılan bu ilk devalüasyondan 12 yıl sonra bir ikinci devalüasyonu gerektirmiştir. 1946 devalüasyonu ile birlikte Türkiye dış dünyaya açılmaya başlamıştır. Liberalleşme süreci 1950 seçimlerinde işbaşına gelen Demokrat Parti ile hız kazanmıştır.

“Dönemin en önemli özelliğini para oluşturmaktadır. Ekonominin hızlı bir parasallaşma sürecine girmesiyle sınırsız varsayılan gelişme potansiyelinin harekete geçirilebileceği ve paranın gelir yaratma fonksiyonunun ekonomik kalkınmayı gerçekleştireceği, dönemin hakim olan görüşüdür. Bu görüş, temelinde ekonomik kalkınmayı, özel sektör kanalı ile serbest piyasa mekanizmasının işleyişi içinde başarmak amacını hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda

genelde vergi gibi kamu müdahalelerine başvurmadan yatırılabilir fonların elde edilmesi mümkündür.”⁴¹

1950-1954 yılları arasında Gayri Safi Milli Hasıla'da artış görülmüştür. Tarımda ekilebilir alanların genişlemesi ve makineleşmenin hızlanması, ekonomik büyümenin tarım kesimindeki gelişme eğiliminin baskısı altında olduğunu göstermektedir. Sanayi kesiminde de büyüme görülmüştür.

“Tarım sektöründeki gelişme 1950-1954 arasında yıllık ortalama %1,6 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektöründeki gelişmelerde ilk dönem için % 8,9 , ikinci dönemde ise %10,1 dir.”⁴²

1950-1954 yılları arasında emisyonadaki artış da %73 olarak gerçekleşmiştir. Parasal genişleme belli ölçekte gelişmeyi hızlandırmıştır. Fakat 1954 yılından itibaren parasal genişleme enflasyon nedeniyle sınırlandırılmıştır. 1945 yılında %10,7 oranında artan fiyatlar genel seviyesi, 1954-1958 dönemi içerisinde % 89,4 oranında artmıştır.

1954 yılı ile birlikte Merkez Bankası kaynakları ekonominin finansmanı için önemli bir kaynak olmaya başlamıştır. Merkez Bankası kaynakları ile birlikte kamu kesimi dengesi içinde bütçe açıkları da giderek büyümüştür. Hem iç kaynak hem de dış kaynak olanakları 1954 yılı sonu itibariyle sınıra ulaşmıştır. Döviz rezervleri düşerken, döviz taahhütleri de artmıştır.

1950-1954 döneminde hızlı bir gelişme gösteren dış ticaret hacmi 1954 yılından itibaren düşme eğilimine girmiştir. Toplam ihracatın yaklaşık %70'ini geleneksel tarım ürünleri oluşturmaktadır. İthalatta ise tüketim maddeleri, inşaat malzemeleri, makine ve teçhizatın oranı düşerken hammaddelerin payı artmıştır.

Yukarıda sıralanan ekonomik göstergeler 1953 yılından itibaren ekonomik gelişmenin durduğunu, iç ve dış kaynak gereksinimine bağlı olarak Türkiye'nin bir ekonomik darboğaza girdiğini göstermektedir.

Kore buhranının geçişi ile birlikte 1951 'den itibaren dünya ticaret hadleri hammadde ve tarım ürünleri üreten ülkeler aleyhine dönmüş, yatırımlar, teşvikler, uygun iklim şartları nedeniyle ihracat miktarı artmasına rağmen, dış fiyatların düşmesiyle gelirlerindeki artış az olmuştur. Ticaret hadlerindeki bu gerileme 1950 'ler boyunca devam etmiştir.

⁴¹ N. Ekzen : A.g.e. s.54

⁴² N. Ekzen : A.g.e. s.54

1954-1957 yılları arasında hüküm süren olumsuz hava şartları tarımsal üretimde gerilemelere neden olmuş, başta hububat olmak üzere bir çok tarım ürünleri ihracatı ya tamamen durmuş ya da azalmıştır.

“Bunalım Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, büyük bir bölümü OEEC (Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı) ülkelerine olmak üzere ticari borçlarının geri kalanını ödeyemez duruma düşünce , açıktan açığa patlak vermiştir.”⁴³

“1954 yılından sonra tekrar liberal sistemden uzaklaşıldığı ithalatta liberasyonun durdurulduğu, yeni yeni sınırlamaların başladığını görmekteyiz.Öte yandan ithalat artmaya dış ticaret açığı büyümeye ve tarımsal üretim artışı duraklamaya başlamıştır.Bu arada para hacmindeki hızlı yükseliş kredilerdeki artış ve buna bağlı olarak iç fiyat seviyesinin yükselmesi, tekrar ekonomi politikasında yeni kararlar alınmasını gerektirmiştir.”⁴⁴

“Fiyat artışları 1955’ten itibaren önemli yükselmeler göstermiştir.Nitekim 1955-59 alt döneminde kapalı GSMH fiyat endeksi yıllık ortalama artışı %16.9’a çıkmıştır.Bu oran son yıllar hariç Türk ekonomisinin uzun süre raslamadığı ciddi bir enflasyona işaret etmektedir.Dış ödemeler zorlukları, dış yardımın azalması , reel MG artış hızının düşmesiyle beraber yürüyen bu enflasyon Ağustos 1958’de fiilen devalüasyon yapılmasını, 1959’da devalüasyonun hukuken tekamül ettirilmesini ve bir istikrar programı uygulanmasını zorunlu kılmıştır.”⁴⁵

Yurt içinde artan talep üretimin arttırılmasıyla karşılanamadığından enflasyon artmış, 1958 yılına gelindiğinde devalüasyon gerekli olmuştur.

2.2.2.2.1958 DEVALÜASYONU VE TÜRK LİRASI ' NİN YENİ KURU

1958 yılının ortalarına gelindiğinde döviz darboğazı nedeniyle ülkede ithalat ve yatırım yapılamadığı gibi kurulu olan tesisler de hammadde yetersizliğinden kapasitelerinin altında çalışmıştır.Bu durum iç piyasalarda mal kıtlıklarının ortaya çıkmasına, enflasyon ve işsizliğin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Bu yıllarda iktidarda bulunan Demokrat Parti hükümeti OEEC’den teknik ve mali konularda yardım talebinde bulunmuştur.OECC Türkiye ile ilgili yaptığı toplantıda Türkiye'ye yapılacak yardımı kararlaştırmış ve IMF ile stand-by anlaşması yapılmıştır. Anlaşmanın başlıca ilkeleri üç noktada toplanmaktadır:

⁴³ S. Yerasimos : A.g.e. s. 750

⁴⁴ K. Başol : A.g.e. s.65

“-Türk ekonomisine zarar veren enflasyonist etkenlerin ortadan kaldırılması,

-Ülkedeki kaynakların ıslahı,

-Ekonominin uzun süreli gereksinmelerini ve ödemeler dengesinin sunduğu olanakları hesaba katan bir yatırım programının yapılması.”⁴⁶

Ekonomideki enflasyonist eğilimin önlenmesi, piyasada mal ve hizmet arzının artırılması, iç ve dış fiyatlarda dengenin sağlanması amacıyla Demokrat Parti hükümeti bir takım istikrar tedbirlerini Ağustos 1958'de uygulamaya koymuştur.

“Bu istikrar paketi şu önlemleri içermektedir:

-Türk Lirasının değeri düşürülecek, katlı kur sistemine geçilerek ihrac malının cinsine göre prim uygulanacak.İthalatta da ek olarak 620 Kuruş prim tahsil edilerek 1 \$ =900 Kuruş olacak.Böylece dolar bazında %120 ye yakın bir oranda devalüasyon yapılmıştır.

-Para arzı sıkı kontrol altına alınacak.Bu nedenle emisyon hacmi ve kredi hacmi daraltılacak.Selektif kredi politikasına geçilecek.

-Kamu iktisadi kuruluşlarının ürünlerinin fiyatları yükseltilecek, açıkları azaltılacak.Dolayısıyla kamu transfer harcamaları azaltılacak.

-İthalat rejimi yeniden düzenlenecek, ihtiyaçlar üç aylık kotalarla ve bir program içinde yürütülecek.

-İhracatı hızlandırmak ve arttırmak için katlı kur sistemine geçilecek.

-Bütçe denklığı için gelirler arttırılırken harcamalar kısılacak.

-Yatırım projelerinde verimli ve kısa vadeli olanlara öncelik verilecektir.”⁴⁷

Yürülüğe konan bu istikrar tedbirleri ile birlikte vadesi gelen 400 milyon Dolarlık bir dış borç ertelemesine gidilmiştir.

“Bu kararlar dış denge ve iç dengenin sağlanması olarak özetlenebilir.İç dengenin, daha yüksek bir fiyat düzeyinde sağlanması yönünde alınan önlemler genel anlamda bir stabilizasyon işlemidir.Bu yolla satın alma gücü, para operasyonundan önceki seviyesinde tutulmakta, bunun yanısıra üretim hacminin arttırılması ile daha yüksek bir fiyat seviyesinde denge kurulmaya çalışılmaktadır.Bu aşamada önemli olan mevcut işgücü ve üretim hacminde fiyat dengesinin belli düzeyde tutulmasını sağlayacak yönde tasarruf seviyesinin arttırılması gerekmektedir.Oysa para ve kredi genişlemesine bağlı olarak yaratılmış bulunan fiyat artışları kendiliğinden tasarruf

⁴⁵ M. Hiç : Türkiye Ekonomisinin Analizi , İstanbul , 1980 , s.16

⁴⁶ S. Yerasimos : A.g.e.s.750

⁴⁷ Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını : A.g.e. s.15

eğilimini yok etmiş olduğu için, bu aşamada ortaya çıkan tasarruf açığının dış kaynaklar ile giderilmesine çalışılmıştır. Bütün bu işlemler çok klasik bir reçetedir.”⁴⁸

İç dengenin kurulması için de Merkez Bankası kaynaklarının dondurulması yoluna gidilmiştir. İç piyasada fiyatların hızlı yükselmesi ithalat eğilimini arttırmıştır. İhracat ise ithalatı karşılayamayacak düzeyde olduğu için, ihraç ürünleri için yeni ve daha fazla ihracat olanağı sağlanacak bir kura ihtiyacı doğmuş ve kur ayarlaması yoluna başvurulmuştur.

Devalüasyon öncesi bütçe açıklarının, İktisadi Devlet Teşekkülleri açıklarının devamlı Merkez Bankası tarafından karşılanması, ihracatı arttırmak için Merkez Bankası tarafından prim verilmesi, istikrar tedbirlerinde para ve kredi hareketlerinin kısıtlanması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. 1958 istikrar tedbirleriyle Merkez Bankası kredilerinin belirli bir düzeyi aşmasına karar verilmiştir. Ayrıca tasarrufların artırılması amacıyla faiz hadlerinin yükseltilmesi ve esnek hale getirilmesi öngörülmüştür.

“Ödemeler dengesini sağlamak amacıyla döviz transferi yasaklanmıştır. Türkiye dışında oturan hakiki ve hükmi şahısların Türkiye’de bulunan taşınabilir ve taşınmaz malların gelirleri ile satış bedelleri, taşınabilir kıymetler, Türkiye ile olan her türlü mevcut hak ve alacakları bloke edilmiştir.”⁴⁹

2.2.2.3. 1958 DEVALÜASYONU'NUN TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

1958 yılında liberal sürece girilmiş olsaydı da rağmen, bu modelin zorunlu şartları yerine getirilememiş, rekabet şartları gelişmemiş, fiyat mekanizması normal ve etkin bir şekilde çalışmamıştır. Devletin bütçe ve maliye politikalarında izlediği yöntem ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Ekonomideki olumsuzlukları önlemek üzere 1958 yılında istikrar tedbirleri almak kaçınılmaz olmuştur.

1958'de açıklanan istikrar tedbirleri ile, devalüasyonun ilk olarak ana fiyatlar üzerinde yaratacağı etkiyi gidermek üzere 630 milyon Dolarlık bir ithalat programı öngörülmüştür. Ancak ithalat 1958'de 1957 yılına göre düşük bir seviyede seyretmiş ve ihracatta görülen gerileme eğilimi devam etmiştir.

1959 yılı içinde hem ithalat hem de ihracat %40'ın üzerinde artış göstermiştir. İthalattaki artış 1959 başından itibaren döviz rezervlerinin artması sonucu olmuştur.

⁴⁸ N. Ekzen : A.g.e. s.82

⁴⁹ Maliye Tetkik Kurulu Yayını : A.g.e. s.3

1959 yılı içinde tarımsal üretimin düşük kalması, arz yetersizliği nedeniyle gıda maddeleri fiyatlarının artmasına yol açmış, fiyatlar genel seviyesinde görülen artışlar 1960 yılında durgunluğa girmiştir.

1950-1960 yılları arasında yapılan temel tesis yatırımları etkilerini 1960 yılından sonra göstermiştir. 1960 yılından itibaren ekonominin üretim gücü artmaya başlamıştır.

İhracat 1960'dan itibaren hem miktar hem de değer olarak 1950'leri geçmiştir. İhracatın büyük kısmını tarım ürünleri oluşturmaktadır ve tarım ürünleri içerisinde pamuk, tütün, kuru ve yaş meyveler önemli yer tutmaktadır. Başta pamuk olmak üzere bu ürünlerdeki artış 1950'lerdeki kitle halindeki baraj ve sulama şebekesi yatırımlarıyla çiftçilere sağlanan geniş kredi imkanlarına bağlıdır.

Aynı şekilde ithalat da 1960'dan itibaren 1950'li yılların rakamlarını geride bırakmıştır. İthalatı artan mallar arasında montaj sanayinin yarı mamül maddeleri ve montaj parçaları vardır.

Sıkı para politikası uygulanmaya başlanmış ve emisyon hacmi sürekli düşüşler göstermiştir. Ancak istikrar programında öngörülen faiz oranlarına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmemiştir.

“1958 yılında bütçe açığı 155 milyon Lira olarak gerçekleşirken 1959 yılındaki açığın 342 milyon Liraya çıktığı görülmektedir. 1958 kararları ile vergi konusunda yeni bir düzenlemeye gidilmemiştir.”⁵⁰

1958 yılında tedavül eden para miktarı sabit tutulabilmiş ve piyasa durumu Merkez Bankası ve ticari bankaların kredilerindeki artırımla ayarlanmak istenmiştir. Devalüasyon sonrasında ithalattan doğan maliyet artışları ve spekülatif ortam sonucu fiyat artışları devam etmiştir. Fiyat artışları 1960'dan itibaren durgunlaşmıştır.

“1958 yılına kadar ekonomide toplam talep ve arz yetmezliği nedeniyle genel ve tüketici fiyatlarının hızla artması sonucu talep enflasyonu şeklinde beliren gelişim, devalüasyonun yapıldığı yıl ve ertesi yılda ise maliyet artışları, kur değişikliği ile devlet hizmet ve mallarına yapılan zamlar ile tüketici gelirlerinin arttırılması sonucu maliyet enflasyonuna dönüşerek, 1959 yılında daha az oranda olmakla birlikte, artışına devam etmiştir. Enflasyon 1960 yılında önceki yıllara kıyasla çok az artış göstermiştir.”⁵¹

⁵⁰ N. Ekzen : A.g.e. s.84

⁵¹ Maliye Tetkik Kurulu Yayını : A.g.e. s.49

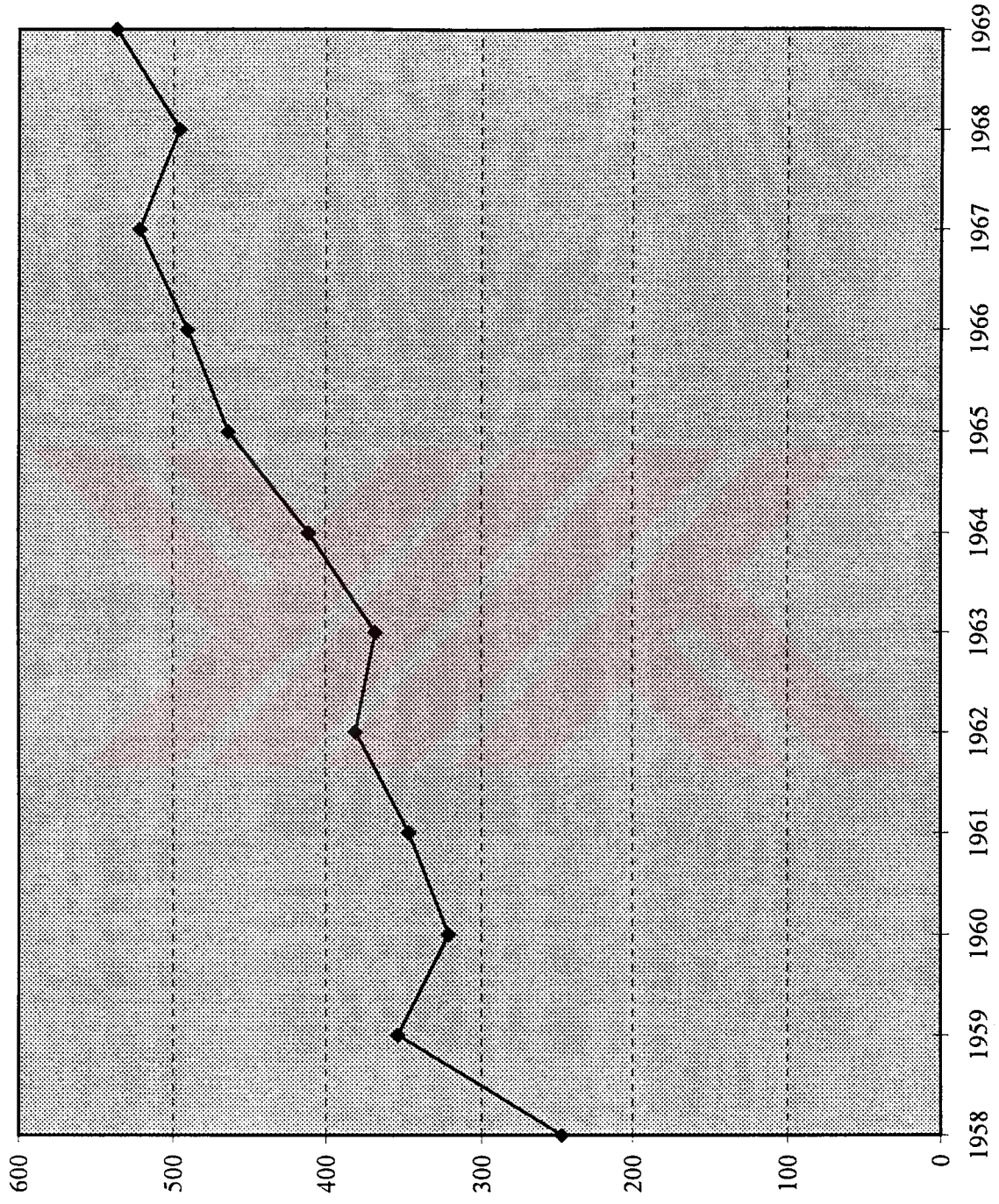
2.2.2.4. 1958 DEVALÜASYONUNUN TÜRKİYE ' NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dış ticarete meydana gelen değişimleri açıklamak üzere yine tablo ve grafiklerden yararlanılmıştır.

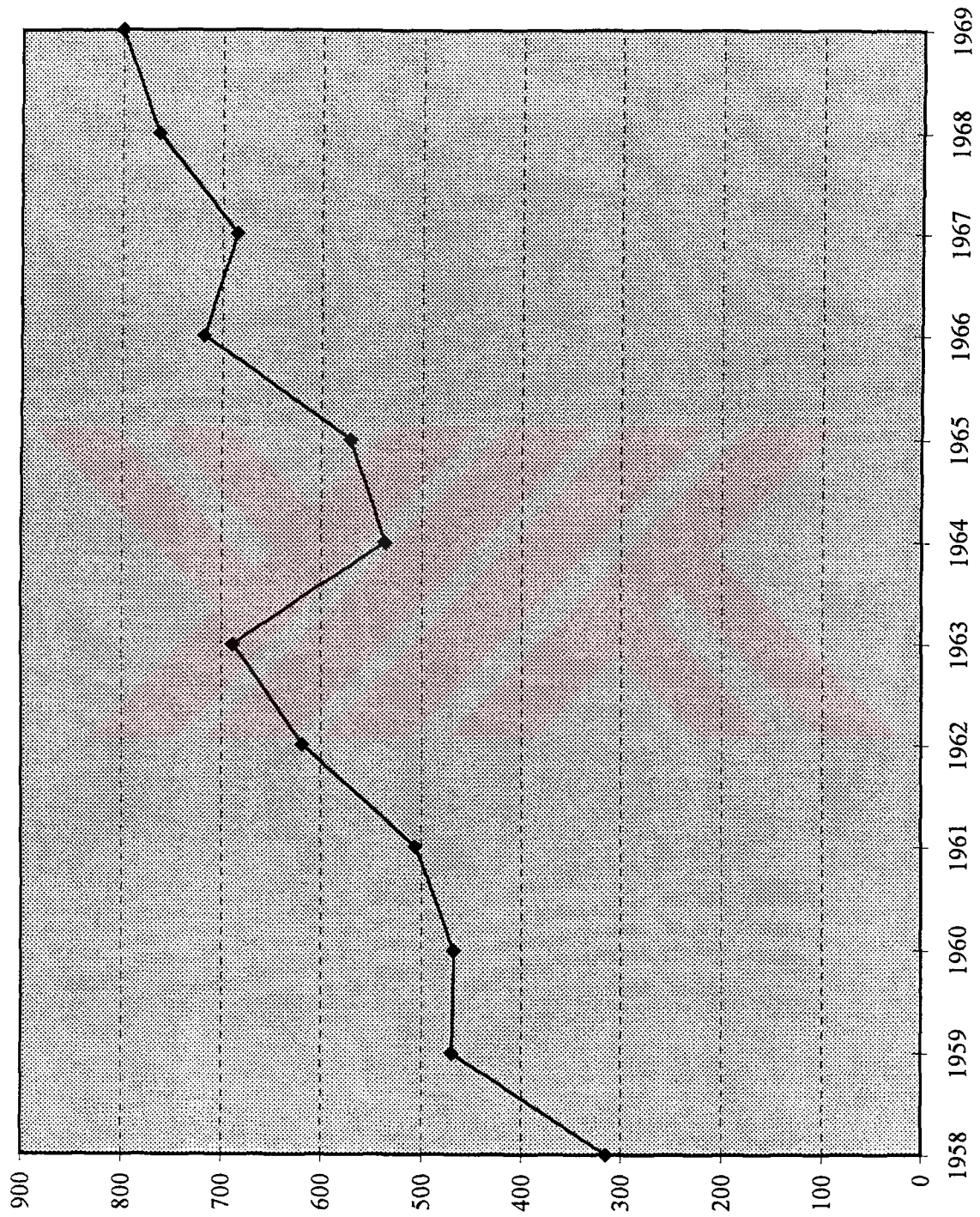
Tablo 2.5. 1958-1969 İthalat ve İhracat

Yıllar	İthalat			İhracat			Dolar Kuru TL/\$
	Miktar ,000Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	Miktar ,000 Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	
1958	1,453	315	882	1,600	247	692	2,80
1959	2,421	470	1,316	2,071	354	991	2,80
1960	2,162	468	2,214	2,158	321	1.721	4,74
1961	3,121	507	4,585	2,055	347	3,121	9,04
1962	4,883	619	5,600	2,318	381	3,431	9,04
1963	5,457	688	6,216	2,131	368	3,313	9,04
1964	4,818	537	4,878	2,620	411	3,697	9,08
1965	4,993	572	5,193	2,661	464	4,174	9,08
1966	5,306	718	6,522	2,564	491	4,415	9,08
1967	4,958	685	6,217	2,023	522	4,701	9,08
1968	6,235	764	6,934	2,182	496	4,468	9,08
1969	6,195	801	6,785	2,904	537	4,832	8,47

Kaynak : DİE

Şekil 2.7. 1958-1969 İhracat

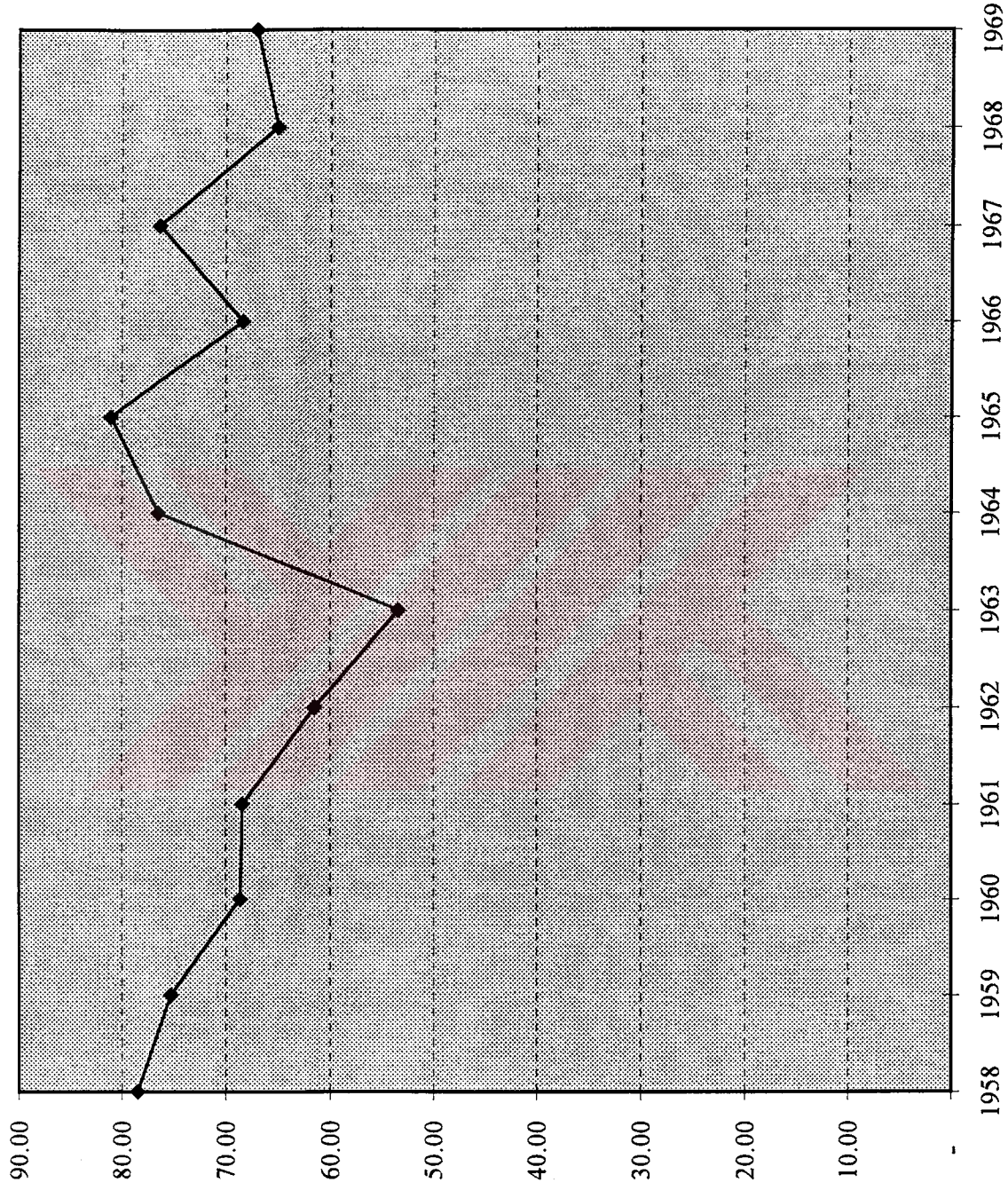

Şekil 2.8. 1958-1969 İthalat

Tablo 2.6. 1958-1969 Dış Ticaret Göstergeleri

yıllar	ithalat	ihracat	dış ticaret dengesi	ihracatı ithalatı karşılama oranı	dış ticaret hacmi	ihracat /GSMH	ithalat /GSMH
1958	315.1	247.3	-67.8	78.5	562.4	2.0	2.5
1959	470.0	353.8	-116.2	75.3	823.8	2.3	3.0
1960	467.5	320.7	-146.8	68.6	788.3	3.7	4.7
1961	507.2	346.7	-160.5	68.4	853.9	6.3	9.3
1962	619.4	381.2	-238.3	61.5	1000.6	6.0	9.7
1963	687.6	368.1	-319.5	53.5	1055.7	5.0	9.3
1964	537.2	410.8	-126.5	76.5	948.0	5.2	6.8
1965	572.0	463.7	-108.2	81.1	1035.7	5.4	6.8
1966	718.3	490.5	-227.8	68.3	1208.8	4.8	7.1
1967	684.7	522.3	-162.3	76.3	1207.0	4.6	6.1
1968	763.7	496.4	-267.2	65.0	1260.1	2.7	4.2
1969	801.2	536.8	-264.4	67.0	1338.1	2.6	3.7

Kaynak : DİE

Şekil 2.9. 1958-1969 İhracatın ithalati karşılama oranları

1958 Devalüasyonunun Türkiye'nin ithalat ve ihracatını ne oranlarda etkilediği aşağıda sıralanmıştır:

-İthalat miktarı 1958 yılına kadar dalgalanma göstermektedir.1958 yılında uygulamaya konan istikrar tedbirleri ve devalüasyonla ithalatta geçici bir azalma görülmüştür.1960 yılındaki askeri müdahaleden sonra ise ithalat artma eğilimine girmiştir.1958 devalüasyonu sadece 1958 yılının ithalatını kısmıştır.1964 yılından itibaren ithalatta yine dalgalanmalar görülmüş , ülkenin döviz darboğazı içinde olması ithalatta dalgalanmaların oluşmasını sağlamıştır.İthalatın yaklaşık % 50 'sini yatırım malları , % 10'unu tüketim malları , % 40'ını ise hammaddeler oluşturmaktadır.

-1958-1967 yılları arasında ithalatta yaşanan dalgalanmalar ihracatta da yaşanmıştır.İncelemeye alınan bu aralıkta hem ithalat hem de ihracatta görülen dalgalanmalar siyasi istikrarsızlık ve etkin ekonomi politikalarının uygulanamamasındandır.Devalüasyonun yapıldığı 1958 yılından sonra da ihracatta istenen artış sağlanamamıştır.İhracatın % 75-80'ini tarım ürünleri , % 15'ini sanayi ürünleri oluşturmaktadır.

-Dış ticaret dengesi açığı 1958 devalüasyonu ile birlikte büyümeye başlamıştır.

-İhracatın ithalatı karşılama oranı giderek düşmeye başlamış , sadece 1964 ve 1965 yıllarında iyileşme görülmüştür.

-İhracatın GSMH'daki payı yıldan yıla farklılık göstermekle birlikte %10'un altındadır.İthalatın GSMH içindeki payı da yine %10'un altında seyretmiştir.

2.2.3. 1970 DEVALÜASYONU

2.2.3.1. DEVALÜASYONU GEREKTİREN NEDENLER

27 Mayıs 1960 tarihinde bir askeri müdahale ile sivil yönetime geçici bir süre ara verilmiştir.1960-61 yılları arasında hem kamu kesiminin hem de özel kesimin ekonomik faaliyetlerinde bir duraklama olmuştur.İktisat politikalarının yapısı ve uygulamasına bir düzen

getirme, birimler arasında koordinasyon ve uyum sağlamak amacıyla kurulan Devlet Planlama Teşkilatı , Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planını hazırlamıştır.

1962-1970 yılları planlı kalkınma dönemidir.1963-1967 yılları arasında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe konmuştur.Bu yıllarda ekonomik kalkınma süreklilik kazanmıştır, ekonomide daha önce görülen dalgalanmalar azalmıştır.

1968 yılından itibaren İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe konmuştur.Her iki plan da özel sektör yatırımlarını arttırmaya yönelik teşvikler içermektedir.

“Getirilen teşvik tedbirlerinin başlıcaları şu şekilde sayılabilir:

- Yatırımlar için vergi indirimi,
- Hızlandırılmış amortisman,
- Vergi istisna ve muafıkları,
- Vergi tarifelerinde farklılaştırma,
- Gümrük vergilerinde muafık, vergi indirimi, taksitlendirme ve erteleme ,
- Farklılaştırılmış faiz hadleri,
- Kredilerde öncelik ve elverişli vade tanınması,
- Sanayi bölgeleri kurulması,
- Katlı kambiyo kuru uygulaması,
- Vergi iadesi”⁵²

Bu teşvik tedbirleriyle hem birinci hem de ikinci plan döneminde ithalatı ikame edecek yatırımlara öncelik verilmesi karşısında , hammadde ithalatının azalmayıp artmaya devam etmesi, ithal-ikameci sanayilerin amaca yönelik olmadığını kanıtlamaktadır.İthal ikameci sanayileşme tüketim mallarından başlamış ve tüketim mallarının ithal girdi bağımlılığının yüksek olması dikkate alınmamıştır.

İthalattaki artışın bu yıllarda da devam etmesine karşılık, ihracatta geçmişteki geleneksel yapı devam etmiştir.Toplam ihracat içinde geleneksel ürünlerin payı %75 düzeyindedir.İhracat 1967 yılına kadar artmış ancak 1968'de gerileme göstermiştir.İhracata konu olan geleneksel ürünler dış ticaret açısından taleplerinin fiyat esnekliği düşük mallardır.Bu ürünlerde ihrac potansiyelini arttırmak güçtür.Temel ihtiyaç ürünlerinin niteliği gözönünde bulundurularak yurtiçinde bu ürünlerin fiyatları konusunda korumacı davranılmıştır.

Ödemeler dengesi açığı 1964-1965 yıllarında azalmış ancak 1966 yılından itibaren artmaya başlamıştır.İhracat geleneksel ürünlere dayandığından ithalatı karşılayamamıştır.

⁵² Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını : A.g.e. s.29-30

“Dönem içinde, ekonominin gereksinim duyduğu dış kaynağın sağlanmasında geleneksel tarım ürünlerinin yarattığı fazla birinci planda gelmiştir.Sağlanan dış kaynak yıllık ortalama olarak 300 milyon Dolar olarak gözükmektedir.Bu miktarın ortalama %50'si her yıl dış borç ana para ve faiz ödemelerinde kullanılmıştır.Dış borç ödemeleri toplam ihracatın %30'unu oluşturmaktadır.”⁵³

“1967 yılı sonlarında iç ve dış kaynak yetersizlikleri artmıştır.Aynı zamanda ithalatta tıkanıklıklar şiddetlenmiştir.Gerek iç gerekse dış kaynak konusunda ortaya çıkan bu durum karşısında ihracatı artırma yönünde dönem içinde alınmış olan teşvik tedbirlerine karşın ihracatın artmaması ve borç taksitlerinin daha büyük boyutta bir ithalatı olanaksız kılması karşısında, üretim yapısında ortaya çıkan daralma,büyüme hızının düşmesi, bunlarla birlikte, özellikle 1960 sonrasında kurulan sanayi kesiminde, önemli ölçüde fazla üretimin yarattığı sorunların derinleşmesi karşısında 10 Ağustos 1970 tarihinde bir dizi istikrar tedbirleriyle birlikte devalüasyona gidilmiştir.”⁵⁴

1970 devalüasyonunun en önemli nedeni ithal-ikamesine ve korumacılığa dayalı sanayileşme nedeniyle döviz darboğazına girilmiş olmasıdır.

2.2.3.2. 1970 DEVALÜASYONU VE TÜRK LİRASI ' NİN YENİ KURU

Devalüasyon öncesi uygulanan politikalar ihracatı ve döviz gelirlerini artırma hedefine yöneliktir.İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının ilk üç yılında ihracatta ve döviz gelirlerinde artış sağlanmıştır.Ancak para değerinde ayarlama yapılmadan uygulanan politika ve tedbirlerin uzun vadeli olumlu sonuçlar vermesi olanaksızdır.Bu nedenle 10 Ağustos 1970'den itibaren Türk Lirası %40 oranında devalüe edilmiştir.

“Türk Lirasının resmi dış değerindeki %40 oranındaki düşürülme ile 1 \$ = 9 TL olan parite 1 \$ = 15 TL olarak ayarlanmıştır.Ancak aşağıdaki işlemler yeni paritenin istisnalarını teşkil etmektedir:

-Pamuk, tütün, fındık, çekirdeksiz üzüm, kuru incir, zeytinyağı, küspe ve melas ihracatından sağlanacak dövizlere 1 \$ = 12 TL paritesi uygulanacaktır.

-Yurtdışında çalışan işçilerin dövizlerine uygulanacak parite 1 \$ = 15 TL olarak tesbit edilmiş olmakla beraber, işçi dövizlerine 3 yıllık %33,33 oranında faiz uygulanacaktır.Faiz oranı

⁵³ N. Ekzen : A.g.e. s.105

⁵⁴ N. Ekzen : A.g.e. s.105

dışında 1\$ = 11,25 TL kuru uygulanacak ancak işçi dövizlerine faizle birlikte fiilen uygulanacak parite 1 \$ = 15 TL olacaktır.

-Aynı şekilde Dış Seyahat Harcamaları Kanunu gereğince, bu amaçla yapılan döviz satışlarında %50 oranında bir vergi tahsil edilmesi gerektiğinden yurtdışına çıkacak Türk vatandaşlarının fiilen 1 \$ = 15 TL esasına göre ödeme yapmalarını temin için parite 1 \$ = 10 TL olarak tesbit edilmiştir. »⁵⁵

Geleneksel ihrac ürünlerinden sağlanacak dövizlere uygulanacak olan 1 \$ = 12 TL kuru dışında, bütün işlemleri kapsayacak 1 \$ = 15 TL paritesi tesbit edilmiştir.

Paranın dış değerinde yapılan bu ayarlama ile ekonomik ve sosyal yönden şu faydaların sağlanacağı düşünülmüştür:

-Geleneksel tarım ürünlerinin ihracatı kolaylaşacak ve sübvansiyon zorunlulukları ortadan kalkacak,

-Mevcut stokların eritilmesi sağlanacak,

-Yaş sebze ve meyve de ihracatta yer alacak ve döviz gelirleri yükselecek,

-Tesbit edilen bu yeni kurla döviz kaybı önlenecek, kaçak olarak yapılan canlı hayvan ihracatı döviz karşılığı ihracata dönecek ve bu yolla finanse edilen kaçak ithalat önlenecek,

-Yapılan yeni ayarlama ile ithalat pahalı hale geleceğinden, ithal edilen malları yurtiçinde üretmek üzere yeni sanayi tesisleri kurulacak,

-Yabancı sermayenin yurtiçine gelmesi sağlanacak,

-İhrac kapasitesi mevcut olan bazı imalat sanayi ürünleri ihrac edilebilecek ,

-Yeni kurla ihracatı artacak olan madencilik ve imalat sanayi girişimcileri yeni yatırımlara yönelecek ve bu sektörlerde büyüme sağlanacak,

-Tarımsal ürünlerin ihracatından doğan dövizlerin Türk Lirası karşılığı yükseleceğinden tüketici gelirleri artacak ve üretici modern tarım girdilerini kullanabilecek ve bu girdileri finanse etme gücüne sahip olacak,

-Aşırı ithal talebi kısıllacak,

-Döviz gelirlerini arttırmak için bütçeden yapılan sübvansiyonlar büyük oranda ortadan kalkacak ve bütçe üzerindeki sübvansiyonların yükü azalacaktır.

Devalüasyon ile ithalatı azaltmak ilk hedef olarak alınmıştır.Ödemeler dengesi açık verdiğinden ithal gücü de sınırlıdır.İthal-ikame sanayilerine öncelik tanınmıştır.

⁵⁵ D.P.T. Yayını : Devalüasyon Öncesi ve Sonrası , Ankara , 1971 , s.7

“1970 devalüasyonu ile birlikte devalüasyon sonrası fiyat artışlarını önlemek üzere bazı tedbirler alınmıştır:

-Devalüasyonla birlikte finansman kanunu çerçevesinde bir dizi vergiler (işletme vergisi, taşıt alım vergisi gibi) yürürlüğe konmuş, böylece hem kamu sektörünün açık finansman yoluyla finansmanı önlenmek istenmiş, hem de ekonomideki likiditenin bir kısmı, vergi yoluyla emilmek istenmiştir.

-Tedavüldeki hızı, eldeki nakit paradan daha düşük olan mevduata ödenen faiz, özellikle vadeli mevduata ödenen faiz, arttırılmıştır.Böylece tasarruflar arttırılmak istenmiştir.

-Krediler için faiz hadleri arttırılmıştır.

-İthalat rejimi kararına göre alınan teminatların %50'si Merkez Bankasında açılacak özel ihracat fonu hesabına geçirilecektir.Bu fondan ihracatı geliştirici, destekleyici ve ithalata dayalı yatırım projelerinin finansmanı amacıyla kredi verilecektir. ”⁵⁶

Yukarıda sayılan bütün tedbirler çerçevesinde devalüasyon sonrası ekonomide nasıl bir değişiklik görüldüğü aşağıda açıklanacaktır.

2.2.3.3. 1970 DEVALÜASYONU'NUN TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Devalüasyon sonrası siyasal, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasına neden olmuştur.12 Mart 1971'de yapılan askeri müdahaleye rağmen 1971 ve 1972 yıllarında da uygulanmaya devam edilen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir.

Devalüasyon sonrası dış ticaret açığı devam etmiştir.Devalüasyon öncesi yüksek oranda artış gösteren ithalat, devalüasyondan sonra da artmıştır.

İhracatta daha olumlu gelişmeler görülmüştür.Toplam ihracattaki artış devalüasyon öncesi %9,6 iken devalüasyon sonrası %11,6'dır.⁵⁷ İhracatta artış olmasına rağmen dış ticaret açığı büyümeye devam etmiştir.İhracatın ithalatı karşılama oranı 1972 yılının sonunda %56,6'ya düşmüştür.⁵⁸

⁵⁶ Maliye Tetkik Kurulu Yayını : A.g.e. s.17

⁵⁷ Maliye Tetkik Kurulu Yayını : A.g.e. s.6

⁵⁸ Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını : A.g.e. s.21

İhracata sağlanan teşvikler ve yabancı sermayeyi özendirici tüm tedbirlere rağmen ihtiyaç duyulan yatırımlar gerçekleşmemiştir. Buna neden 1970'li yıllarda siyasal çalkantıların olması ve hem yerli hem de yabancı sermayenin "bekle gör" politikası uygulamasıdır.

Devalüasyon ile birlikte döviz rezervlerinde artış sağlanmıştır. Bu gelişmede, işçi dövizleri girişinin yapılan devalüasyondan olumlu etkilenerek hızlı artış göstermesi etkin olmuştur. Devalüasyonun en somut sonucu budur.

Emisyon hacminde artış vardır. Banka kredileri de emisyonda görülen gelişmeye paralel biçimde hızlı bir genişleme içine girmiştir. Banka kredilerinin artış göstermesi, uygulanan yüksek faiz oranıyla mevduatların artması sonucudur.

“1970 yılının sonundan itibaren devalüasyonun maliyetleri olumsuz etkilemesiyle fiyatlar genel seviyesinde artış başlamıştır. 1971 yılı içinde, devalüasyon sonrasında ürünlerine zam yapılmaktan kaçınılmış olan bazı İktisadi Devlet Teşekkülleri ürünlerinin fiyatlarına zam yapılması, fiyatlar genel seviyesindeki artışı yeniden kamçulamıştır.”⁵⁹ Maliyet ve talep enflasyonunun birlikte harekete geçmesiyle Türkiye yeni bir enflasyon dönemine girmiştir.

Talep enflasyonunun oluşmasında devalüasyon sonrası düşük gelir gruplarına yapılan zam etkin olmuştur. Maliyet enflasyonu ise İktisadi Devlet Teşekkülleri ürünlerine yapılan zamlar sonucudur.

“Devalüasyon oranının o tarihte oldukça yüksek tutulması iç fiyatları sabit tutacak tedbirlerin alınmamış olmasıyla beraber, personel maaşlarının yükseltilmesi ve destekleme alımlarında yüksek fiyat politikası güdülmesi yapılan operasyonun başarısını engellemiştir.”⁶⁰

“1971'de dünya ticaret hacmini etkileyen önemli bir gelişme olmuş ABD Dolar ile altın arasındaki bağlantıyı koparmıştır. Güçlü paraların bu kararın etkisinde dalgalanmaya bırakılması ve dolardan kaçışın, mala, özellikle hammaddelere yönelişin başlaması, 1971 sonrasında dünya ticaret hacminde dış ticaret hadlerinin bir süre için az gelişmiş ülkelerin lehine dönmesine neden olmuştur.”⁶¹

⁵⁹ N. Ekzen : A.g.e. s.114

⁶⁰ K. Başol : A.g.e. s.68

⁶¹ N. Ekzen :A.g.e. s.115

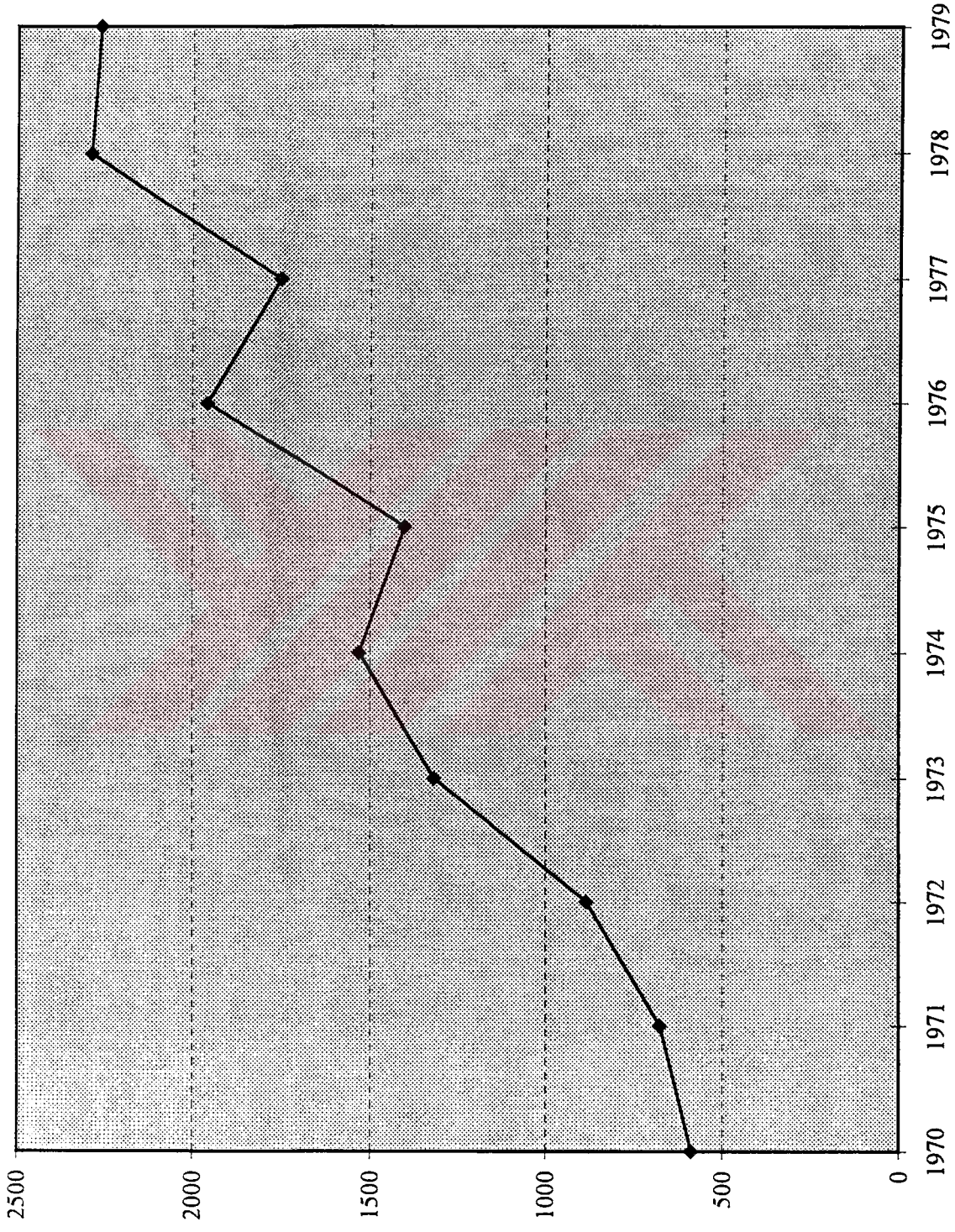
2.2.3.4. 1970 DEVALÜASYONUNUN TÜRKİYE ' NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Aşağıda 1970-1979 yılları arasında Türkiye'nin ithalat ve ihracatını gösterir tablolara ve grafiklere yer verilmiştir.

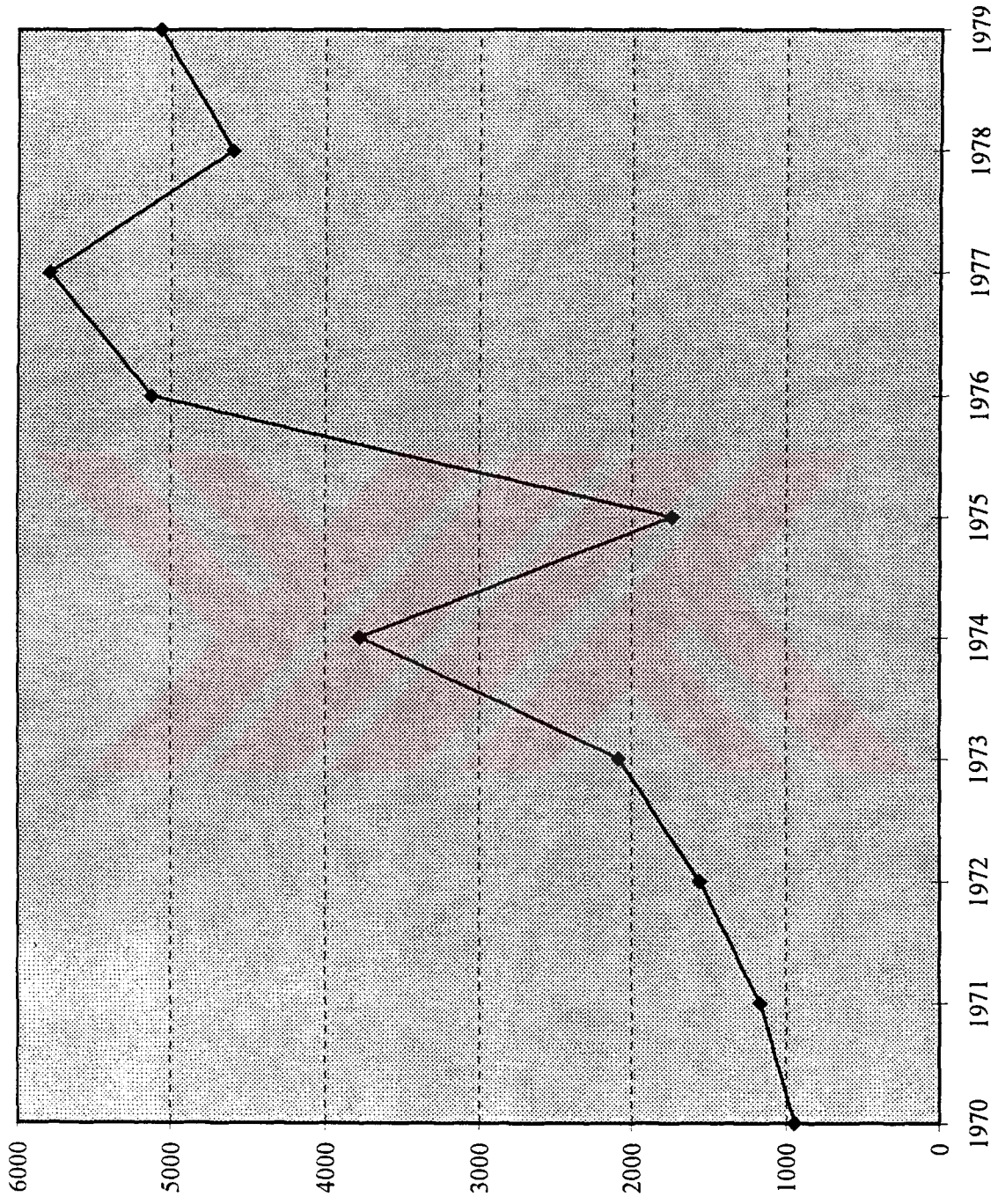
Tablo 2.7. 1970-1979 İthalat ve İhracatın

Yıllar	İthalat			İhracat			Dolar Kuru TL/\$
	Miktar ,000Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	Miktar ,000 Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	
1970	7,034	948	9,598	3,113	588	6,408	10,13
1971	9,452	1,171	16,474	3,843	677	9,090	14,07
1972	11,742	1,563	21,564	5,456	885	11,876	13,8
1973	13,615	2,086	29,083	5,292	1,317	18,037	13,94
1974	17,392	3,778	52,311	4,513	1,532	21,197	13,85
1975	16,035	1,739	68,987	4,093	1,401	20,075	14,56
1976	20,038	5,129	82,941	4,399	1,960	30,775	16,17
1977	23,535	5,796	104,882	4,132	1,753	31,338	18,09
1978	20,116	4,599	113,290	6,541	2,288	55,358	24,63
1979	18,811	5,069	178,505	4,826	2,261	75,743	35,21

Kaynak : DİE

Şekil 4,10. 1970-1979 İhracat

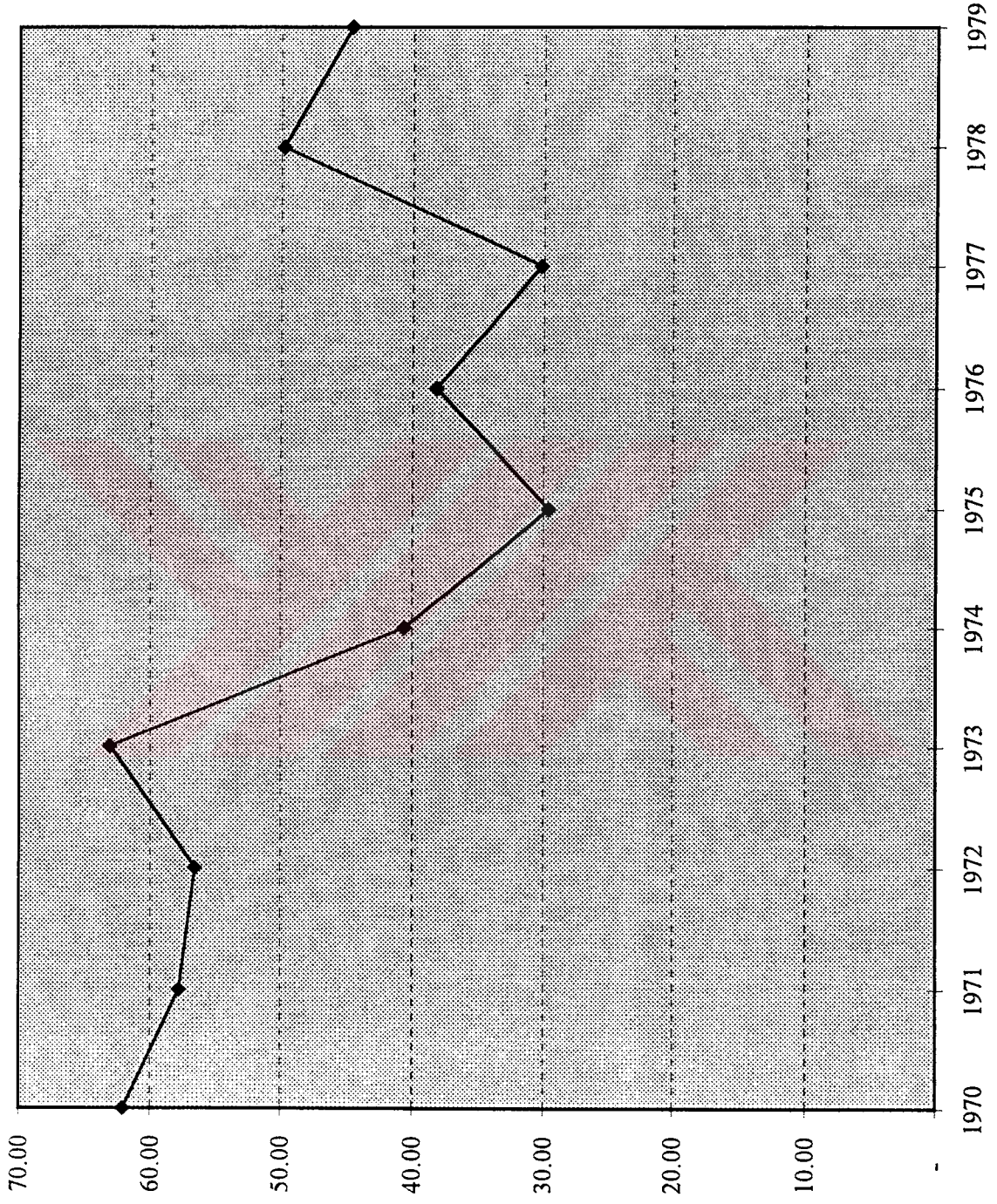

Şekil 2.11. 1970-1979 İthalat

Tablo 2.8. 1970-1979 Dış Ticaret Göstergeleri

yıllar	ithalat	ihracat	dış ticaret dengesi	ihracatı ithalatı karşılama oranı	dış ticaret hacmi	ihracat /GSMH	ithalat /GSMH
1970	947.6	588.5	-359.1	62.1	1536.1	3.1	4.6
1971	1170.8	676.6	-494.2	57.8	1847.4	3.5	6.3
1972	1526.6	885.0	-677.6	56.6	2447.5	3.8	6.9
1973	2086.2	1317.1	-769.1	63.1	3403.3	4.5	7.3
1974	3777.6	1532.2	-2245.4	40.6	5309.7	3.9	9.7
1975	4738.6	1401.1	-3337.5	29.6	6139.6	2.9	10.0
1976	5128.6	1960.2	-3168.4	38.2	7088.9	3.5	9.6
1977	5796.3	1753.0	-4043.3	30.2	7549.3	2.8	9.5
1978	4599.0	2288.2	-2310.9	49.8	6887.2	3.4	6.9
1979	5069.4	2261.2	-2808.3	44.6	7330.6	2.6	6.2

Kaynak : DİE

Şekil 2.12. 1970-1979 İhracatın ithalatı karşılama oranları

1970 devalüasyonu ile dış ticarete aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

-İthalatta 1970 öncesi daralma vardır.Devalüasyon ithalatı olumsuz etkileyerek, ithalatın artış eğilimine girmesini sağlamıştır.Ekonomide istikrar sağlamak ve yatırımları arttırmak amacına yönelik olarak uygulamaya konan tedbirler olumlu sonuçlar vermemiştir.İthalatın devalüasyondan sonra artma eğiliminde olması da gereken yatırımların yapılmadığının göstergesidir.İthalat miktarının artışı 1970'den 1978 'e kadar devam etmiş , sadece 1979 yılında bir önceki yıla oranla düşüş yaşanmıştır.İthalatın %50'sini yatırım malları , %5'ini tüketim malları , %45'ini hammaddeler oluşturmaktadır.Toplam ithalat içerisinde önceki yıllara oranla tüketim mallarının payı düşüş göstermekle birlikte , yatırım ve özellikle hammaddelerin payı giderek artmaktadır.

-İhracatın bu yıllardaki seyri pek iç açıcı görüntü sergilememektedir.İhracatta 1967 yılından itibaren devalüasyona kadar küçük artışlar sağlanmış, devalüasyondan sonra sadece iki yıl büyük oranda artış sağlanmıştır.İhracat 1972 yılından sonra düşüş eğilimine girmiştir.Bu yıllarda ihracatın %55-75 gibi büyük kısmını tarım ürünleri oluşturmakta , sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payı ise önceki yıllara göre artış göstermekle birlikte %25-35 arasında kalmaktadır.Madenciliğin ihracat içindeki payı ise %5 düzeyindedir.

-Dış ticaret açığı 1970-1979 yılları arasında artarak devam etmiştir.

-İthalatın söz konusu yıllarda artış göstermesine paralel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranları da yıldan yıla düşüş göstermiştir.

-İhracatın GSMH içindeki payı %5'in altında kalmış , ithalatın GSMH içindeki payında ise artış gözlenmiş ve %10'a yakın rakamlarda seyretmiş , 1975 yılında %10'a ulaşmıştır.

2.3. 1980 SONRASI

1980 yılı ekonomimizde köklü değişikliklerin olduğu bir yıldır.1980 yılı ile birlikte esnek kur politikası benimsenmiştir. “Esnek kur politikasında kurlar günden güne , hatta dakikadan dakikaya değişebilmektedir.”⁶² Bu sistemde “ döviz kurları , devletin herhangi bir müdahalesi olmadan arz ve talep tarafından belirlenir.”⁶³

2.3.1. 1980 DEVALÜASYONU

2.3.1.1. 1980 ÖNCESİ GENEL DURUM

24 Ocak 1980'de alınan ekonomik istikrar tedbirleri Cumhuriyet tarihimizde oldukça önemli bir konuma sahiptir.24 Ocak Kararlarıyla birlikte ekonomik alanda köklü değişiklikler yapılmış, Türkiye dışarıya daha açık bir konuma getirilmeye çalışılmıştır.

24 Ocak Kararlarının alınmasının başlıca nedenleri yıllarca çözüme ulaştırılamamış sorunların birikmesi, kaynakların yetersiz duruma düşmesi, ekonominin kendisini geliştirecek dinamiklerden yoksun olması ve darboğazların başgöstermesidir.

1973-1977 yılları arasında uygulanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hedeflerine ulaşamamıştır.Büyüme hızı hedeflenen oranın altında gerçekleşmiş ve yıldan yıla dalgalanma görülmüştür.Dış ticaret açık vermeye devam etmiştir.1974 yılında petrol kriziyle birlikte Kıbrıs Barış Harekatı da ekonomiyi olumsuz etkilemiştir.

“Dış borç tuzağına düşen Türkiye'nin kısa vadeli yüksek faizli dış borçlarının payı toplam borçlara göre hızla artmaya başlamıştır.”⁶⁴ Döviz rezervlerinde artış sağlanmıştır.Bu artışın en önemli nedeni yurtdışında çalışan işçilerin gelirleridir.

“1978 ara yılını takip eden 1979-1983 yıllarındaki Dördüncü Kalkınma Planı döneminde Türkiye önce sınai bunalımlarla beraber anarşik bir ortama girmiş, ekonomi için gerekli tedbirler alınamaz duruma gelmiştir.”⁶⁵

⁶² R. Dornbusch and F. Leslie : The Open Economy , London, 1987 , s.113

⁶³ R. Lipsey and C. Harburry : The First Principles of Economics , London , 1988 , s.539-540

⁶⁴ Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını A.g.e. s.24

⁶⁵ H. Dirimtekin: Türkiye Ekonomisi , İstanbul , 1989 , s.121

Türk ekonomisi 1980'e gelinceye kadar ithal ikamesi yapan bir sınai yapıya sahip olmuştur. Ara ve yatırım mallarının büyük bir bölümü ithal edilmek zorundadır. Fiyatlar iç ve dış krizlere karşı aşırı duyarlıdır.

“Türk ekonomisi üretim şartları, pazarlama gelenekleri, satıcı-alıcı zihniyeti, davranışı ve psikolojisi ile fiyat şoklarını hızla büyütüp yaygın bir enflasyon yaratmaya müsaittir. Başka bir ifade ile bütün üretim ve ticaret ünitelerinde maliyet artışlarını büyüterek öteki ünitelere transfer etme gücü ve isteği büyüktür.”⁶⁶

Ekonominin bu zayıf yapısal özellikleri, petrol şoklarının dolaylı ve dolaysız etkilerini yok etme imkanı vermemiştir. Sonuçta ekonominin sahip olduğu fiyat iletkenliği dolayısıyla iç fiyatlar hızla artmaya başlamış, bazı girdilerin yokluğu nedeniyle kapasite kullanım oranı düşmüş, maliyet ve fiyat artışlarıyla karşılaşmıştır.

1970'li yıllarda petrol üreticisi ülkelerin petrol fiyatlarına yaptıkları zamların etkisiyle Türkiye'nin geçmişten beri açık veren dış ödemeler dengesi alt-üst olmuştur. Aynı sıkıntıya 1970 yılında da düşen Türkiye, başta devalüasyon olmak üzere bir takım istikrar tedbirleri almış olmasına rağmen, bu tedbirler petrol faturasındaki artışların sonucu olarak Türk ekonomisinin sorunlarını kısa zamanda ağırlaştırmaya başlamıştır.

“Sürdürülen hızlı kalkınma hamlesinin, uygulanan açık finansman yöntemlerinin, artan enflasyonun ve döviz yokluğunun etkisiyle Türk ekonomisi ciddi darboğazlara girmeye başlamıştır.”⁶⁷

1977'den 24 Ocak 1980'e kadar göreve gelen hükümetler tam beş adet istikrar programı hazırlamıştır. Bunlar sırasıyla:

- 1977'de uygulamaya konan enflasyona karşı mücadele paketi,
- Mart 1978'de yapısal değişim programı,
- Eylül 1978'de para kredi tedbirleri paketi,
- Mart 1979'da ekonomiyi güçlendirme programı,
- Ocak 1980'de 24 Ocak Kararları' dır.

24 Ocak Kararları dışında diğer paket ve programların ciddiye alınarak uygulandıkları söylenemez. Bu paket ve programlar, büyük ölçüde zamlara ve kur ayarlamalarına dayalıdır. Bu yolla yeni dış krediler ve borç erteleme olanakları yaratılmıştır.

⁶⁶ A. Kılıçbay : Türk Ekonomisi , Ankara , 1992 , s.159

⁶⁷ E. Çölaşan : 24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası , İstanbul , 1984 , s.7

“Özellikle 1974 yılından sonra başlayan koalisyonlar döneminde hiçbir hükümet Türkiye'nin ekonomik sorunlarının üzerine ciddi bir biçimde gidememiş ve ekonomi Şubat 1977'de döviz transferlerinin yapılamaz duruma gelmesiyle birlikte resmen tıkanmıştır.”⁶⁸

1973'den 1980'e kadar Türk ekonomisi, dış şokların etkisi, iç ve dış olumsuz etkilerin sonuçlarını dışarıya transfer edememe yüzünden, tarihinin en büyük enflasyonlarından biriyle karşılaşmıştır. Ciddi darboğazlar, gelir dağılımında dengesizlikler, ekonomik büyümede düşüş görülmüştür.

“1973-1980 döneminde Türk ekonomisinin dikkati çeken belli başlı sıkıntıları şunlardır:
-Döviz darboğazı en büyük sorun olarak dikkati çekmiştir.
-Kısmen döviz darboğazı ile ilgili olmak üzere enerji darboğazı üretimi yavaşlatan, önemi büyük bir konu olmuştur.
-Döviz ve enerji darboğazlarının doğurduğu ikincil ve onlara bağlı ithal edilmiş ara malları ve yatırım malları darboğazları, ekonomide birbirine bağlı olmak üzere üretim aksamalarına neden olmuştur.”⁶⁹

Ekonomide ithal ikamesinin yaygın olması, ana darboğazların ve ondan doğan ikinci üçüncü grup darboğazların ekonomiye yayılmasını ve etkileme gücünü arttırmıştır.

Türkiye'nin içe dönük sanayiye sahip olması, döviz ve enerji darboğazlarının etkilerini güçlendirmiştir. Petrol fiyatları ve diğer ithal mallarının fiyatlarındaki artışlarla enflasyon kısmen ithal edilmiştir.

“Dördüncü Kalkınma Planında:
-Gayri Safi Milli Hasılanın %8 oranında büyümesi,
-Piyasa fiyatlarıyla tarım sektörünün %5,5 , sanayinin %9,9 ve hizmetlerin %8,5 oranında genişlemesi,
-Ekonominin hızlı büyümesinde sürükleyici sektör olarak sanayi sektörünün büyürken yapı değişikliğine uğraması, imalat sanayi içinde tüketim mallarının payının 1978'de %42,1 iken 1983'te %36,8'e düşmesi, ara ve yatırım mallarının payının %57,9'dan %63,2'ye yükselmesi,
-Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın oluşumunda piyasa fiyatlarıyla 1978'de sanayinin payının %29 iken 1983'te %32'ye yükselmesi, tarımın payının ise %22'den %19'a düşmesi,
-Bu hızlı sanayileşmeye uygun olarak iç tasarrufların gayri safi milli hasılaya oranının %16,4'ten %22'ye yükselmesi öngörülmüştür.”⁷⁰ Ancak içten ve dıştan kaynaklanan olağanüstü koşullar

⁶⁸ E. Çölaşan : A.g.e. s.9

⁶⁹ A. Kılıçbay :A.g.e. s.156

nedeniyle plan uygulanamamıştır. Siyasi istikrarsızlığın da ortaya çıkmasıyla 12 Eylül 1980'de Silahlı Kuvvetler yönetime el koymuş ve sonuçta ekonomide iyileştirme sağlamak amacıyla 24 Ocak Kararları alınmıştır.

2.3.1.2. 24 OCAK 1980 KARARLARI

24 Ocak Kararları iktisat politikalarında yeni bir dönemin başlangıcıdır. Kararların eksenini oluşturan dönemin karanlık tablosu şöyledir:

- %100'ün üzerine çıkan enflasyon,
- Azalan döviz gelirleri,
- Genişleyen karaborsa,
- Üretim düşüklüğü,
- Yatırımların azalması,
- Temel ihtiyaç maddelerinde başgösteren yokluklar,
- Gelir dağılımının gittikçe kötüleşmesi,
- Artan işsizlik.

“Bu karanlık tabloda yer alan sorunların çözümü için aşağıda sıralanan ana prensipler belirlenmiştir:

- Ülkenin ekonomik yönetiminde koordinasyon ve karar bütünlüğünün sağlanması,
- Ekonomik yönetimde genelde makro önlemlere daha çok ağırlık verilmesi, detaydaki müdahalelerden kaçınarak ekonominin tabii kanunları içinde gelişmesine imkan verilmesi,
- Karaborsanın önlenmesi için çift fiyat sisteminin kaldırılması,
- Devlet teşebbüslerinin verimli çalışmalarının sağlanması yanında bunların zararlarının ve devletçe yapılan sübvansiyonların kaldırılması veya asgariye indirilmesi ,
- Dış ticaretin dengeli bir şekilde götürülmesi ve döviz gelirlerinin geliştirilmesi için en önemli nokta olarak gerçekçi kur politikalarının uygulanması,
- İhracatın hızla geliştirilmesi için özel tedbirler uygulanması,
- Çalışma sürelerinin azaltılmayarak arttırılması,
- Moneter önlemlerin enflasyonu azaltmada en önemli araçlardan biri olduğunu kabul edilerek, bunun dikkatle uygulanması,

⁷⁰ Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını : A.g.e. s.25

- Düşen yatırım temposunun kısa veya orta vadede hızlanamayacağı gerçeğinden hareketle meydana gelen açığın kapatılmasında yabancı sermayenin önemli bir araç olarak kullanılması,
- İhracatın geliştirilmesi için yurtiçi talep baskısının azaltılması ve bunu sağlamak için moneter önlemler yanında ücret artışlarının 5-6 yıl boyunca enflasyona paralel ve onu yavaşlatacak bir tarzda eşel-mobil sistemine bağlanması,
- Vergi sistemndeki çarpıklıkların düzeltilerek vergi yüklerinin daha adil bir tarzda dağılımı, bu şekilde vergi gelirlerinin artırılması,⁷¹

“Yukarıda sayılan moneter politika amacına yönelik olarak şu tedbirler alınmıştır:

- Fiyatların idari kararlarla tesbiti esası terk edilmiştir.
- Temel mal ve hizmet kapsamı daraltılmış, temel mal ve hizmet kapsamı dışında kalan ürün fiyatlarının serbestçe tesbiti ilkesi getirilmiş, piyasada çift fiyat oluşması önlenmiştir.
- Açık finansman yoluyla kamuya kaynak sağlanması yolu terk edilmiştir.
- Döviz girişini arttırmak amacıyla esnek kur politikası benimsenmiştir.
- İç tasarrufların artırılması, bunların normal finansman kaynaklarına ve verimli yatırımlara yönlendirilmesi amacıyla çeşitli düzenlemeler getirilmiştir.”⁷²

24 Ocak Kararları ekonomide köklü değişiklikler yapmak üzere alınmış kararlardır. Bu değişikliklerden en önemlisi sabit döviz kuru politikasından ayrılmaktır. 24 Ocak 1980 devalüasyonu ile birlikte günlük döviz kuru ayarlamaları getirilmiştir. Böylece aşırı değerlendirilmiş para politikası terk edilmiştir.

24 Ocak 1980'den itibaren ekonominin pek çok alanında endeksleme metoduna başvurulmuştur. Merkez Bankası da enflasyon oranını dikkate alarak döviz kurlarını, mevduat faizlerini, kredi faizlerini belirlemeye başlamıştır.

24 Ocak'ta 1 \$ = 70 TL olarak belirlenmiş ve ardından günlük kur ayarlamasına geçilmiştir.

2.3.1.3. DEVALÜASYONUN VE YENİ KUR POLİTİKASININ TÜRK EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

24 Ocak Kararlarının bir kısmı döviz gelirlerini arttırmak amacına yöneliktir. Döviz gelirlerini arttırarak ekonomideki darboğazları açmak hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik olarak

⁷¹ E. Çölaşan : A.g.e. s.314

ihracatı teşvik etme ve dış borçların ertelenmesi, dış kredi sağlanması prensipleri uygulanmıştır.İhracatı arttırmak amacıyla iç talebin kısılarak ihracata elverişli fazlanın ortaya çıkması sağlanmıştır.Türk Lirasının ABD Doları karşısındaki değerinin 70 TL olarak belirlenmesi ihracatı arttırıcı etkiye sahip olmuştur.

İç talebin kısılması, uygun döviz kurları ile dış ödemeler dengesinin düzeltilmesi sağlanmış, darboğazlar aşılarak üretime hız kazandırılmıştır.

“24 Ocak karar ve uygulamalarında devletin ikili rolü sözkonusudur:

-Birincisi, iktisat politikası tedbirlerini almış ve uygulamaya koymuş

-İkincisi ise döviz darboğazının açılmasında fiilen rol almıştır. ”⁷³

“24 Ocak Kararlarıyla birlikte piyasa ekonomisinin kuralları uygulanmaya başlanmıştır.Fiilen uygulanmasına başlanan piyasa ekonomisi kuralları şu noktalarda toplanabilir:

-Döviz ve faiz hadlerinde suni ve idari fiyatlar yerine piyasa fiyatı ve piyasa değeri ilkesi uygulanmasına başlanmıştır.Aynı şekilde tarımsal girdiler ve KİT mamüllerinde ve petrolde suni olarak düşük tutulan idari fiyatlar yerine piyasa fiyatı kavramı getirilmiş ve resmi fiyatlarda karaborsayı önleyecek ölçüde zamlar yapılmıştır.

-Devletin suni fiyatlar üzerindeki aşırı denetimleri, maliyet artı kar ilkesi uygulamaları kaldırılmıştır.

-Özel teşebbüsün teşviki, ithalatın serbestleştirilmesi gibi yollarla piyasalarda tekelleri önleyici tedbirler getirilmiştir.Nitekim bu tedbirler sonucu döviz, faiz, petrol, ithalat, ihracat ve KİT mamülleri alanlarında görülen kaçakçılık, çift fiyatlar ve yokluklar izole edilmese dahi azaltılmıştır. ”⁷⁴

24 Ocak Kararları' nda yer alan özel yatırımların teşviki ilkesi 1983 yılına kadar etkisini gösterememiştir.Bunun en önemli nedeni devalüasyon ve günlük kur ayarlamalarının etkisiyle ithal girdi ve yatırım mallarının maliyetlerinin yükselmesidir.

Kararların yürürlüğe konmasıyla birlikte göze çarpan en iyi sonuçlar enflasyonun hızla düşmesi ve ihracatın hızla artmasıdır.

İthal-ikame sanayileşme politikasının terk edilmesi, döviz kontrollerinin azaltılması, döviz mevduatına izin verilmesi oldukça önemli gelişmelerdir.

⁷² Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını:A.g.e. s.38

⁷³ A. Kılıçbay : A.g.e. s.173

⁷⁴ S. Hiç .: Türkiye Ekonomisi 1 , İstanbul , 1991 , s.97-98

24 Ocak Kararlarıyla birlikte sabit döviz kuru uygulamasının tüm olumsuzlukları yok edilmiştir.Sabit döviz kuru politikası ile milli paranın değeri her dövize göre tek bir değere bağlanmaktaydı.Esnek döviz kuru politikasına geçişle günlük olarak ayarlamalara geçilmiştir.Aşırı derecede kısıtlayıcı özellikleri olan Türk Lirasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun içeriğinin yumuşatılması, döviz kurları ve kambiyo rejimi ile ilgili getirilen değişiklikler zamanla ortaya çıkmış ve ihracat içindeki tarım ürünleri payı yıldan yıla azalmıştır.Sanayi ürünlerinin payı da artma eğilimine girmiştir.

Ödemeler dengesi ve döviz rezervleri konularında olumlu sonuçlar alınmış 24 Ocak 1980 Kararları ve sonrasında alınan 1983 kararları ile ödemeler dengesi uzun yıllar sonra ilk defa artı bakiye vermiştir.

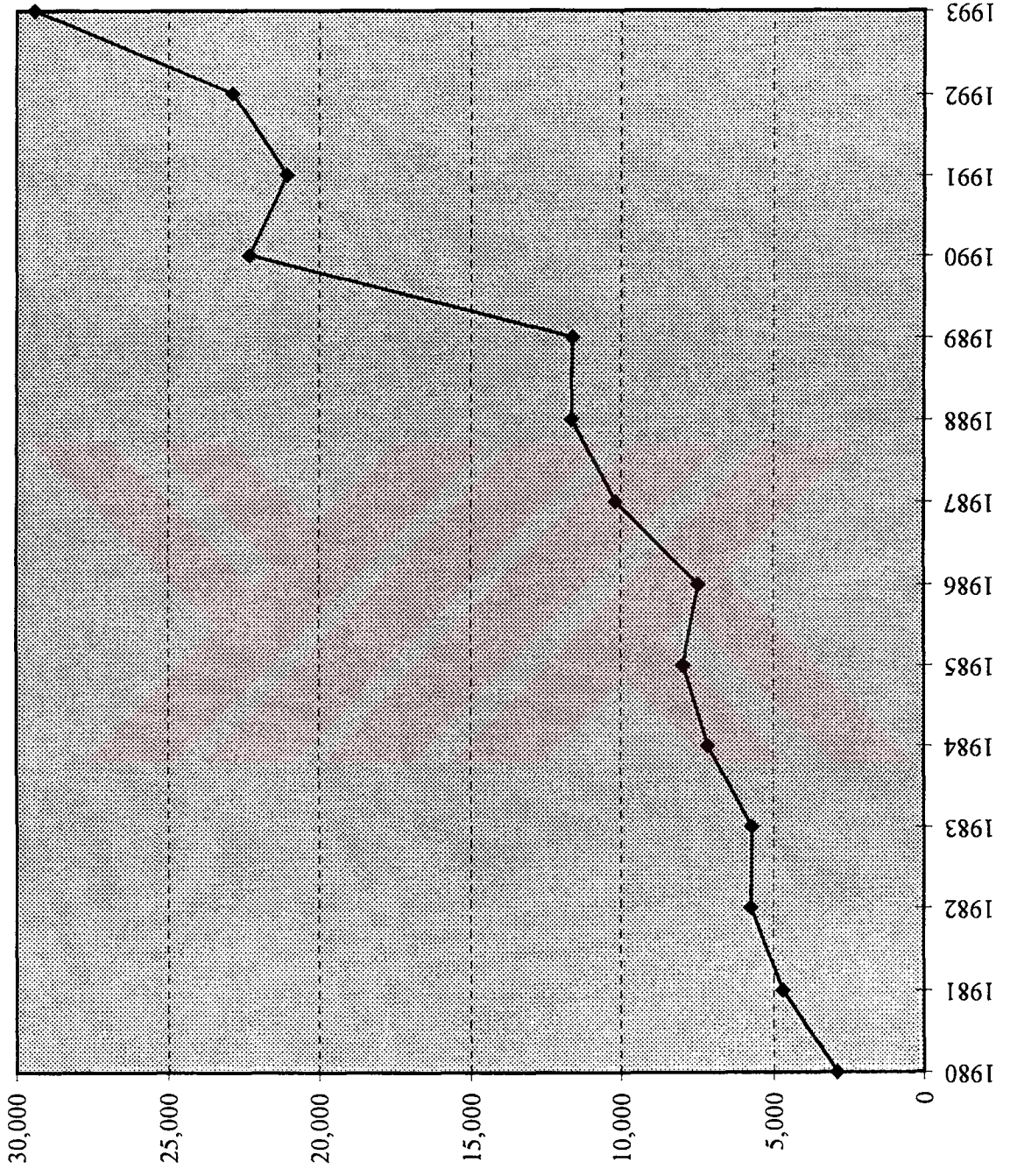
2.3.1.4. 1980 DEVALÜASYONUNUN TÜRKİYE ' NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1980 yılı ekonomimiz için bir dönüm noktasıdır.Uygulanan kur politikasının değiştirilmesi ile dış ticarete gerçek anlamda bir patlama kaydedilmiştir.Günümüzde de halen eleştirilen 24 Ocak 1980 kararları sonrası dış ticaretimizde kaydedilen değişiklikler tablolar ve grafikler yardımıyla aşağıda açıklanacaktır.

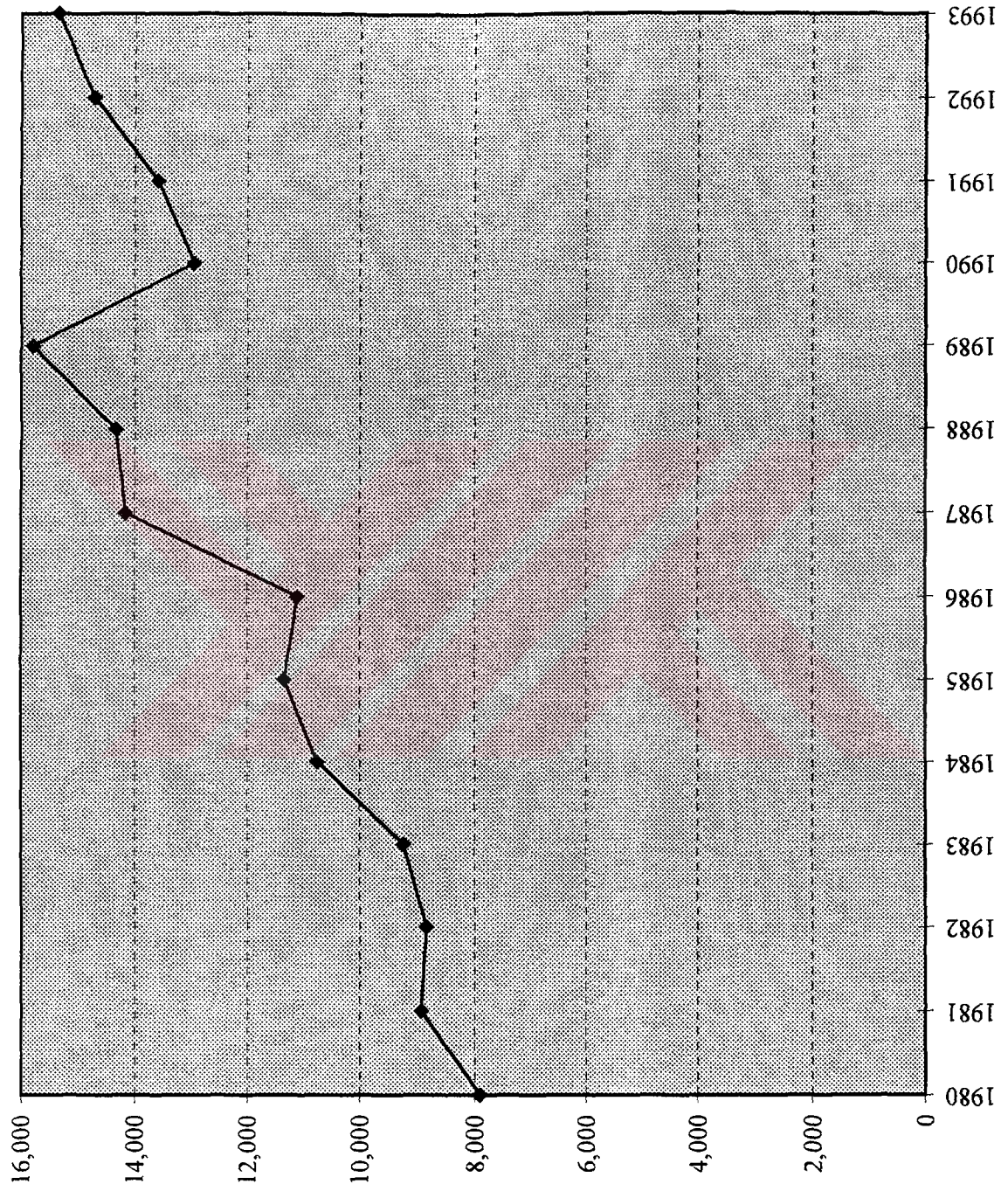
Tablo 2.9. 1980-1993 İthalat ve İhracat

Yıllar	İthalat			İhracat			Dolar Kuru TL/\$
	Miktar ,000Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	Miktar ,000 Ton	Değer ,000,000 \$	Değer ,000,000 TL	
1980	23,347	7,909	613,267	4,855	2,910	221,498	77,54
1981	22,595	8,933	1,002,356	9,137	4,703	530,716	112,2
1982	23,132	8,843	1,461,425	12,545	5,746	937,311	165,27
1983	26,849	9,235	2,127,081	11,317	5,728	1,298,945	230,33
1984	32,271	10,757	4,034,897	13,499	7,134	2,608,332	375,1
1985	33,329	11,343	5,994,754	13,677	7,958	4,152,927	528,48
1986	35,586	11,105	7,561,157	13,072	7,457	4,012,345	680,89
1987	45,585	14,158	12,353,041	14,113	10,190	8,844,331	872,53
1988	46,296	14,335	20,470,614	21,734	11,662	16,809,242	1427,98
1989	47,159	15,792	33,827,597	17,256	11,625	24,819,337	2142,05
1990	50,803	22,302	58,754,864	18,524	12,959	34,070,324	2634,5
1991	47,486	21,047	88,914,271	23,613	13,593	57,373,403	4224,56
1992	50,484	22,871	159,624,008	26,024	14,715	101,895,201	6979,30
1993	65,428	29,428	328,893,773	21,532	15,345	171,144,044	11176,22

Kaynak : DİE

Şekil 2.13. 1980-1993 İhracat

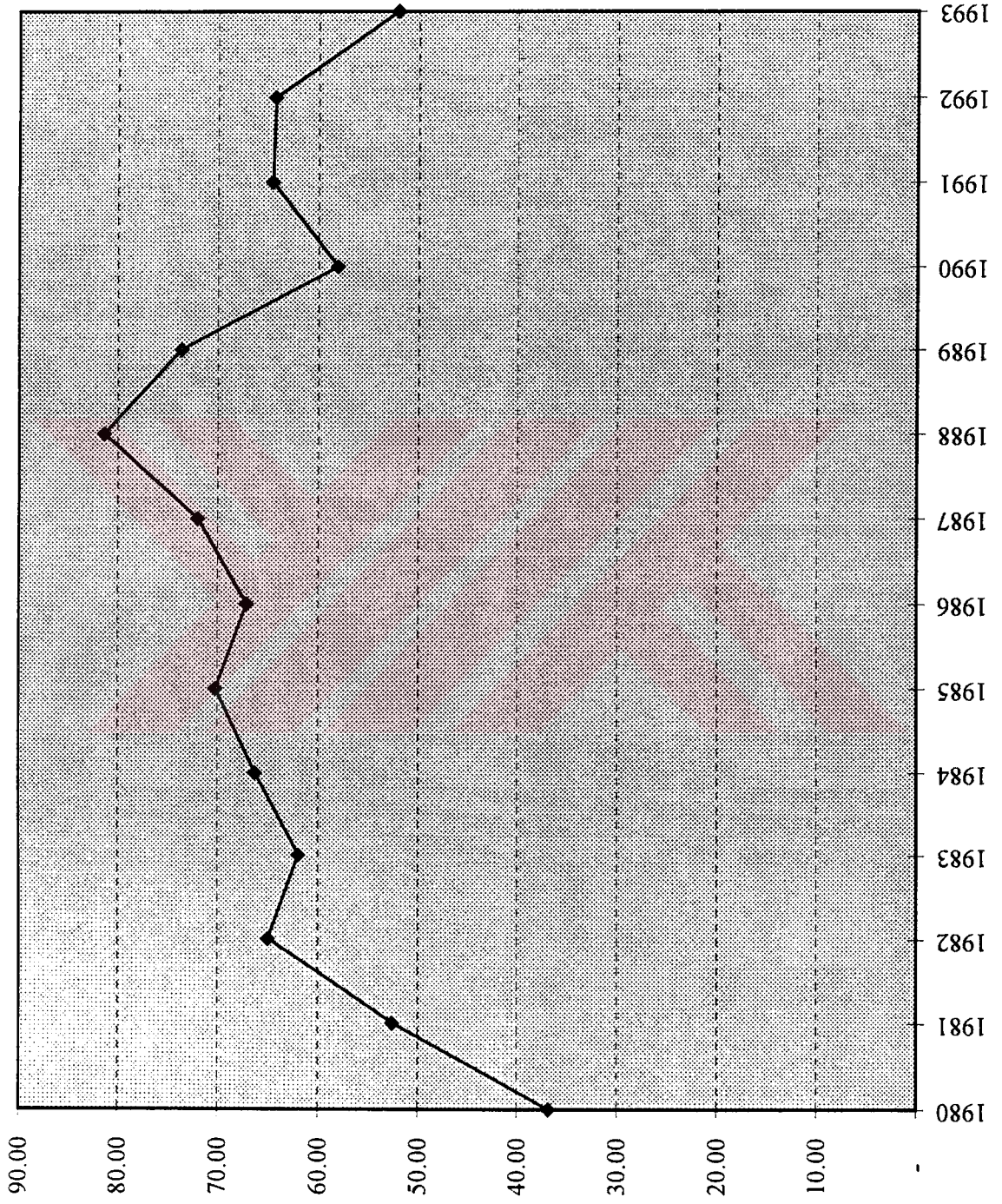

Şekil 2.14. 1980-1993 İthalat

Tablo 2.10. 1980-1993 Dış Ticaret Göstergeleri

yıllar	ithalat	ihracat	dış ticaret dengesi	ihracatı ithalatı karşılama oranı	dış ticaret hacmi	ihracat /GSMH	ithalat /GSMH
1980	7909.4	2910.1	-4999.3	36.8	10819.6	4.2	11.6
1981	8933.4	4702.9	-4230.4	52.6	13636.3	6.6	12.5
1982	8842.7	5746.0	-3096.7	65.0	14588.6	8.8	13.8
1983	9235.0	5727.8	-3507.2	62.0	14962.8	9.3	15.3
1984	10756.9	7133.6	-3623.3	66.3	17890.5	11.8	18.2
1985	11343.4	7958.0	-3385.4	70.2	19301.4	11.7	17.0
1986	11104.8	7456.7	-3648.0	67.1	18561.5	9.8	14.8
1987	14157.8	10190.0	-3967.8	72.0	24347.9	11.8	16.5
1988	14335.4	11662.0	-2673.4	81.4	25997.4	13.0	15.8
1989	15792.1	11624.7	-4167.5	73.6	27416.8	10.8	14.7
1990	22302.1	12959.3	-9342.8	58.1	35261.4	8.6	14.8
1991	21047.0	135963.5	-7453.6	64.6	34640.5	9.0	14.0
1992	22871.1	14714.6	-8156.4	64.3	37585.7	9.2	14.5
1993	29428.3	15345.1	-14083.3	52.1	44773.4	8.6	16.5

Kaynak : DİE

Şekil 2.15. 1980-1993 İhracatın ithalata karşılama oranları

24 Ocak Kararları ve Devalüasyon ekonomide ciddi yapılanmaları sağlayan kararlardır.Uygulamaya konan tedbirler ve devalüasyon ile birlikte daha önceki tedbir ve devalüasyonlara oranla daha önemli gelişmeler sağlanmıştır.

1980 Devalüasyonunun sonraki yıllardaki dış ticaret etkileri aşağıda sıralandığı gibidir:

-1980 yılına kadar iniş çıkışlarla istikrarsız görüntü çizen ithalatta miktar olarak 1980 yılından itibaren büyük artışlar sağlanmıştır.Dış ticaratte serbestleşmeye gidilmesi ithalatın artma nedenlerindedir.1980 yılından 1993 yılına kadar sürekli artışlar gerçekleşmiştir.Toplam ithalat içinde yatırım maddelerinin payı önceki yıllara kıyasla düşüş göstermiş ve % 20-30 düzeyinde gerçekleşmiştir.Tüketim maddelerinin payı ise 1990 yılına kadar % 2-8 arasında seyretmiş , 1990 yılından itibaren %13 düzeyine ulaşmıştır.Hammadde ithalatında ise artışlar sağlanmış ve hammaddelerin toplam ithalat içindeki payı % 60-70 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

-İhracatta bu yıllar arasında sıçramalar görülmektedir.Döviz kontrollerinin azaltılması,döviz mevduatına izin verilmesi ve günlük kur uygulamasına geçilmesi ihracatı olumlu etkilemiş ve döviz darboğazından çıkışta önemli rol oynamıştır.İhracatta tarım ürünlerinin payı düşmüştür.Toplam ihracatta tarım ürünleri ihracatının payı % 50'lerden 1993 itibariyle %15'e çekilmiştir.Türkiye yıldan yıla geleneksel tarım ürünleri ihracatı yapan ülke görüntüsünden çıkmıştır.Madencilğin toplam ihracat içindeki payında da düşüşler kaydedilmiş ve %1,5'lara inmiştir.Sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı % 75-80 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

-İhracattaki artışlara rağmen dış ticaret açığı devam etmiştir.

-İhracatın ithalatı karşılama oranlarında gelişmeler sağlanmış fakat yeterli olmamıştır.1988 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %88 olarak gerçekleşmiş ve 1980-1993 yılları arasında ulaşılan en yüksek düzey bu olmuştur.

-İhracatın GSMH içindeki oranı %10'lar düzeyinde gerçekleşmiş , İthalatın GSMH içindeki oranı ise sürekli %10 'un üzerinde seyretmiş ve 1994 yılında %18 olarak kaydedilmiştir.

2.3.2.1994 DEVALÜASYONU

2.3.2.1. DEVALÜASYON ÖNCESİ GENEL EKONOMİK DURUM VE DEVALÜASYONUN NEDENLERİ

24 Ocak Kararları ekonominin dışa açılmasını sağlayan kararlardır.1983 seçimleriyle demokrasiye tekrar dönülmüş ve bu tarihten itibaren iş başına gelen tüm hükümetler dışa açık politikayı devam ettirmişlerdir.Aralık 1983-Ocak 1984 ekonomik kararlarında serbest teşebbüse fırsat verme ve onun itici gücünden yararlanma düşüncesi uygulamaya konmuştur.

“1980 yılının başlarında fiyatları serbest bırakarak arz ve talep dengelerinin kurulacağı, bir süre sonra fiyat artışlarının duracağı ve böylece ekonomik istikrara kavuşulacağı umulmuş, fakat devamlı fiyat artışı, yüksek enflasyon ve ekonomik dengesizlikler bir norm haline almıştır.”⁷⁵

KİT'lerin özelleştirilmesi için çalışma yapılmışsa da bu alandaki uygulamalardan olumlu sonuçlar alınamamıştır.Gelir dağılımının düzeltilmesi konusunda da yine olumlu gelişmeler sağlanamamıştır.Ekonomik hedeflerdeki en büyük başarısızlık enflasyon üzerinde görülmüştür.Enflasyon yıldan yıla artmaya devam etmiş 4 Şubat 1988 ve 12 Ekim 1988 tarihlerinde alınan ek tedbirlere rağmen gereken iyileşme sağlamamıştır.

1988'den 1994'e kadar ekonomide istikrarsızlığın devam etmesi 5 Nisan 1994'te yeni bir istikrar paketinin uygulanmasını gerekli kılmıştır.Ekonomik istikrar paketi aynı zamanda devalüasyon da içermektedir.5 Nisan Kararlarının alınmasını gerektiren nedenler şöyle sıralanabilir:

- Enflasyonu hızla düşürmek
- Türk Lirasına istikrar kazandırmak
- İhracat artışını hızlandırmak
- Ekonomik kalkınmayı sosyal dengeleri de gözetten sürdürülebilir bir temele oturtmak

Ekonominin hızla istikrara kavuşması sağlanırken, diğer taraftan istikrarı sürekli kılacak reformların gerçekleştirilmesi düşünülmüştür.Temel ilke, üretim yapan, sübvansiyon dağıtan devlet yapısından, ekonomide piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurallarıyla işlemesini sağlayan ve sosyal dengeleri gözetten bir devlet yapısına geçmektir.

⁷⁵ A. Kılıçbay : A.g.e. s.434

1994 yılına gelinceye kadar ekonomide yüksek büyüme hızı vardır.İhracat, artma eğilimini sürdürmekle birlikte ithalattaki artışı karşılayamamaktadır.Döviz kurlarında da istikrarsızlık vardır.

“Türk ekonomisinde son yıllarda görülen gelişmeler sağlıklı bir ekonomik yapı oluşmasına neden olmuştur.1989 yılından itibaren giderek büyüyen kamu açıkları ile bunun sonucunda artan iç borç faizleri, yüksek faiz-aşırı değerli kur politikaları ve bu nedenle kısa vadeli dış borçlardaki artış, iç talepteki genişleme ve nihayet 1993 yılında ekonominin dış dengelerindeki bozulmalar, Türk ekonomisinde önemli kararlar alınmasını gerektirmiştir.”⁷⁶

2.3.2.2. 5 NİSAN 1994 KARARLARI VE TÜRK LİRASI ' NİN YENİ KURU

Ekonominin iç ve dış dengelerindeki bozulmaları önlemek amacıyla 5 Nisan 1994 tarihinde "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı" yürürlüğe konulmuştur.Planın amacı, kamu kesimi açıklarının ve enflasyonun hızla aşağıya çekilmesi, Türk Lirasına hızla istikrar kazandırılması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasıdır.

“Bu çerçevede, kamu kesimi açıklarının azaltılması için gelir arttırıcı, gider azaltıcı bir dizi tedbirlerin yanında, Merkez Bankası kanununda değişiklik yapılmış, ihracatı teşvik edici tedbirler getirilmiş, tasarruf mevduatları garanti altına alınmış ve döviz kurlarında istikrarı sağlamak amacıyla Türk Lirasının değeri yeniden belirlenmiştir.”⁷⁷

İstikrar programı genel olarak şu konuları kapsamaktadır.

-Kamu gelirlerini arttırıcı tedbirler yürürlüğe konurken, kamu harcamalarının kısıtlanması yönündeki tedbirler taviz vermeden uygulanacaktır.Açıkları kapatmak için borç alıp daha sonra alınan borcun faizini ödemek için tekrar borçlanma kısır döngüsüne son verilecektir.

-Alınan tedbirlerin titizlikle uygulanması sonucunda kamu kesimi borçlanma gereksinmesinde önemli ve hızlı düşüş sağlanacaktır.

-Vergi denetimleri kamuoyunun yakından göreceği şekilde daha da yaygınlaştırılacak ve yoğunlaştırılacaktır.

-KİT mal ve hizmet fiyatları döviz kurlarındaki artışlar ve piyasa koşulları dikkate alınarak yeniden belirlenecektir.

⁷⁶ Maliye Bakanlığı Yayını : 1995 Mali Yılı bütçe Gerekçesi , Ankara , 1996 , s.2

⁷⁷ Maliye Bakanlığı Yayını: A.g.e. s.2

-Programın uygulanması ile oluşacak yeni şartlarda, döviz kurunun hedeflenen enflasyon oranı ile uyumlu bir şekilde gelişmesini sağlamayı amaçlayan bir kur politikası izlenecek, spekülasyon hareketlerine izin verilmeyecektir.

-Son yıllarda hızla artan kamu açıklarının Merkez Bankası ve mali piyasalar üzerindeki baskısı, para politikasının etkin bir şekilde kullanımını zorlaştırmıştır. İstikrar programının kamu açıklarını düşürücü etkisi Merkez Bankasının parasal büyüklükler üzerindeki kontrol gücünü arttıracak ve mali piyasalarda kalıcı bir istikrar sağlanacaktır.

-Başta ihracat olmak üzere, turizm, dış müteahhitlik ve döviz kazandırıcı tüm hizmetler, Türk ekonomisinin itici gücü olmak zorundadır.

-Yatırımların artırılması, özelleştirmenin hızlandırılması ve büyük projelerin gerçekleştirilmesi bakımından yabancı sermayeye önem verilecektir. Yabancı sermaye girişini hızlandıracak ortam yaratılacaktır.

-İhracata yönelik sanayilerde tarımsal hammadde girişlerinin dünya fiyatları seviyesinden sağlanması amacıyla uygulanmaya başlanan prim sistemi, kapsamı genişletilerek sürdürülecektir.

-Özelleştirmenin altyapı sorunları çözümlenecek ve özelleştirmeye hız, hacim ve etkinlik kazandırılacaktır.

İstikrar programının uygulanması sonucunda ekonomideki kötüye gidişin kısmen kontrol altına alındığı ve bazı olumlu gelişmelerin sağlandığı gözlenmiştir. Döviz piyasasında gözlenen dalgalanmalar 5 Nisan 1994 Kararları çerçevesinde yerini kısmi bir istikrara bırakmıştır. 1994 yılı içinde ABD doları reel olarak % 22,4 değer kazanmıştır.

2.3.2.3. 5 NİSAN KARARLARININ TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

“İstikrar paketinin uygulamaya konmasıyla aşağıda sıralanan gelişmeler sağlanmıştır:

-Döviz kurlarında istikrar sağlanmıştır.

-Faiz oranlarında kısmi bir istikrar sağlanmıştır.

-İhracat hızla artmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı büyük ölçüde yükselmiş ve cari işlemler bilançosu 2,6 milyar Dolar fazla vermiştir.

-Merkez Bankası'nın döviz rezervleri hızla artarak 1994 yılı sonu itibariyle 7,1 milyar Dolara ulaşmıştır.

-1994 yılında 5,4 milyar Doları ana para 3,9 milyar Doları faiz olmak üzere toplam 9,3 milyar Dolar dış borç ödemesi gerçekleştirilmiştir.

-Kamu harcamaları önemli ölçüde kısılmış, ek vergi kanunları çıkartılarak vergi gelirleri bir yıl önceye göre %107 gibi yüksek bir oranda arttırılmıştır. ”⁷⁸

“Olumsuz gelişmeler ise aşağıda sıralandığı üzere gözlenmiştir:

-Gayri Safi Milli Hasıla %6 oranında daralmıştır.

-Yatırımlar azalmış ve işsizlik oranı %10,5'e yükselmiştir.

-İşçi, memur ve emekli maaşlarındaki artış enflasyon oranının altında kalmış ve gelir dağılımı daha da bozulmuştur.

-Enflasyonist baskılar kontrol altına alınamamış ve ekonomik istikrar sağlanamamıştır. ”⁷⁹

1994 yılının ilk yarısında mali piyasalar ve döviz kurlarında görülen belirsizlikler ve bunu gidermek amacıyla alınan tedbirler sonucunda kamu harcamalarının kısılması iç talep ve üretimde daralmaya sebep olmuş ve Gayri Safi Milli Hasılanın gerilemesine yol açmıştır.

1994 yılının ikinci yarısından itibaren dış talebin canlanmasıyla ekonomi de canlanmaya başlamıştır.1995 yılında iç talebin de canlanmasıyla üretimde hızlı artışlar olmuş ve ekonomik büyüme %8 oranında gerçekleşmiştir.Ancak enflasyonda istenen düşüş sağlanamamıştır.İhracatın artmasıyla birlikte Merkez Bankasının döviz rezervlerinde artış sağlanmıştır.Devalüasyona rağmen ithalatın artış eğiliminde olması ve ihracatın ithalatı karşılayamaması sonucu dış ticaret açığı da devam etmiştir.

1997 yılına gelindiğinde ekonomide bir takım sıkıntılar hala devam etmektedir.1997 yılı mali yılı bütçe tasarısı denk bütçe hedefiyle hazırlanmıştır.Ekonomide dengelerin sağlanması için kamu açıklarının süratle aşağıya çekilmesi amaçlanmıştır.

“Tasarının öncelikli hedefleri, konsolide bütçe içerisinde yer alan faiz harcamalarının azaltılması ve buradan yapılacak tasarruflarla devletin temel hizmetlerine daha fazla kaynak ayrılması olmuştur.”⁸⁰ Bu amaçla yatırımlara ve devletin temel hizmetlerine ayrılan kaynaklar arttırılmıştır.

Personel harcamalarında da reel artışlar sağlanması, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi, yerli savunma sanayinin teşvik edilmesi, yüksek öğrenime özel destek verilmesi tasarının öncelikli hedeflerindedir.

⁷⁸ T.O.B.B. Yayını : Ekonomik Rapor'94 , Ankara , 1994 , s.36

⁷⁹ T.O.B.B. Yayını : A.g.e. s.37

“1997 yılı için Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın %4 oranında artacağı”⁸¹ programlanmıştır.

2.3.2.4. 1994 DEVALÜASYONUNUN TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1994 Devalüasyonunu ve 5 Nisan Kararlarını yorumlamak üzere 1998 yılına kadar gerçekleşen ithalat ve ihracat rakamları dikkate alınmıştır.

Günümüze kadar dış ticarete aşağıdaki değişiklikler kaydedilmiştir:

-1994 yılında devalüasyon ithalatı kısın etkiye sahip olmuştur. Ancak 1995 yılında yine ithalatta artış görülmüştür. 1996 ve 1997 yıllarında da ithalat aylar bazında iniş ve çıkışlar göstermekle birlikte önceki yıllara kıyasla artış içerisindedir. Toplam ithalatın %29'unu yatırım malları , %12'sini tüketim malları ve %58'ini hammaddeler oluşturmaktadır.

-İhracata gelince, devalüasyon yılı olan 1994'te ihracat Cumhuriyet tarihinin en yüksek miktarına ulaşmıştır. Toplam ihracatın % 10'unu tarım ürünleri , %1,9'unu madencilik ve %84-87'sini sanayi ürünleri oluşturmaktadır.

-Devalüasyon yılı olan 1994'te dış ticaret açığında ihracatın artışına paralel olarak azalma görülmüştür.

-İhracatın ithalatı karşılama oranında çok büyük değişiklikler kaydedilmemekle birlikte 1994'te %77 ve 1995'te %60 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

-1994 ve 1995 yıllarında ihracatın GSMH içindeki payı önceki yıllara oranla büyümüş ve ortalama %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu olumlu gelişmeye rağmen ithalatın GSMH içindeki payı 1994'te %17,5 ve 1995'te %21,6 olarak kaydedilmiştir.

1996 ve 1997 yılına ait dış ticaret rakamları aşağıda tablo şeklinde sunulmuştur. Dış ticaretimiz çok iyi durumda olarak nitelendirilemez. İhracatın 1996 ve 1997 yıllarında ithalatı

⁸⁰ Maliye Bakanlığı Yayını : 1997 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi , Ankara , 1996 , s.8

⁸¹ T.O.B.B. Yayını : A.g.e. s.9

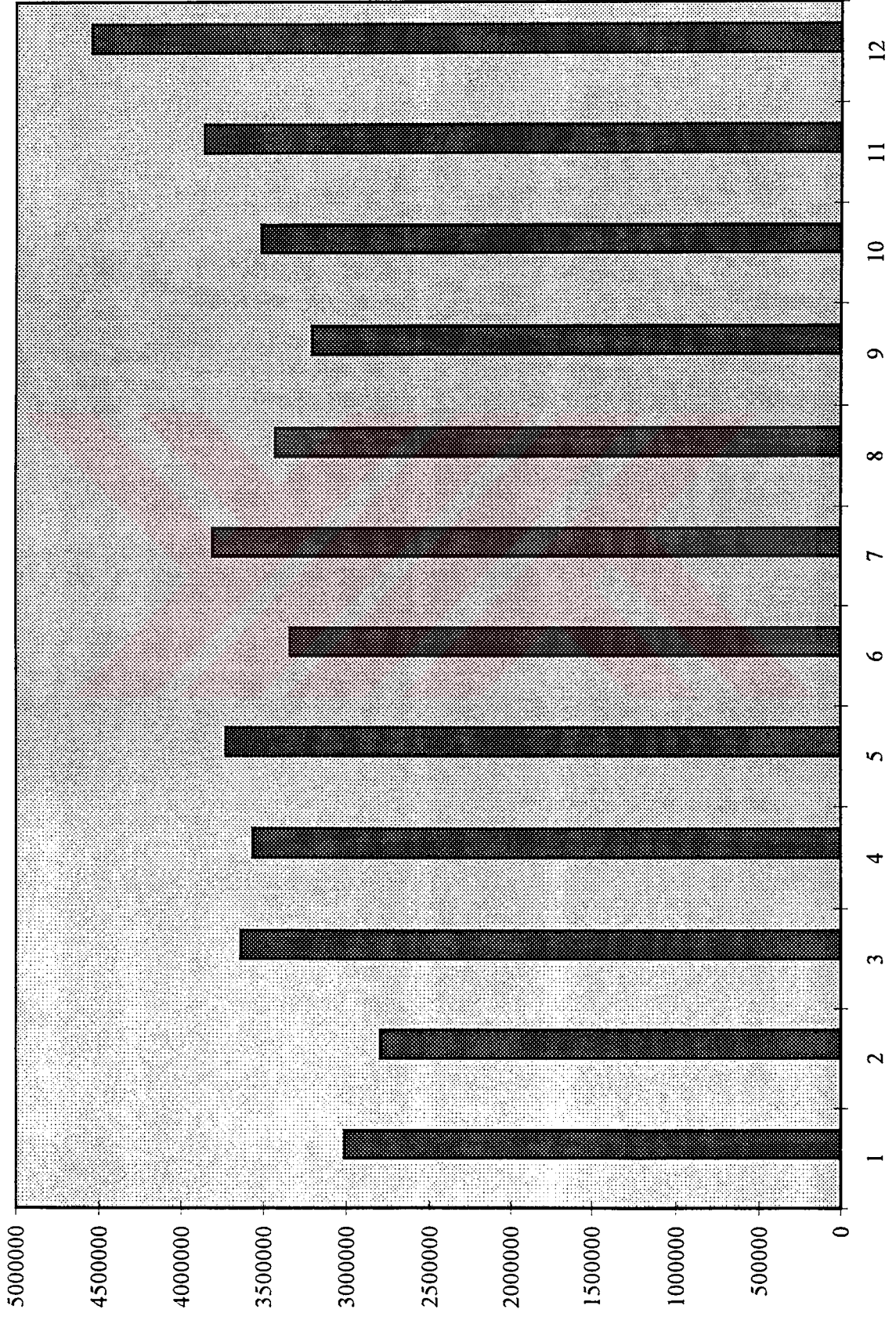
karşılama oranları %50-60 arasında gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dış ticaret açığı 1996 ve 1997 yıllarında da devam etmiştir.

Tablo 2.11. 1996 Yılında Gerçekleşen Dış Ticaret

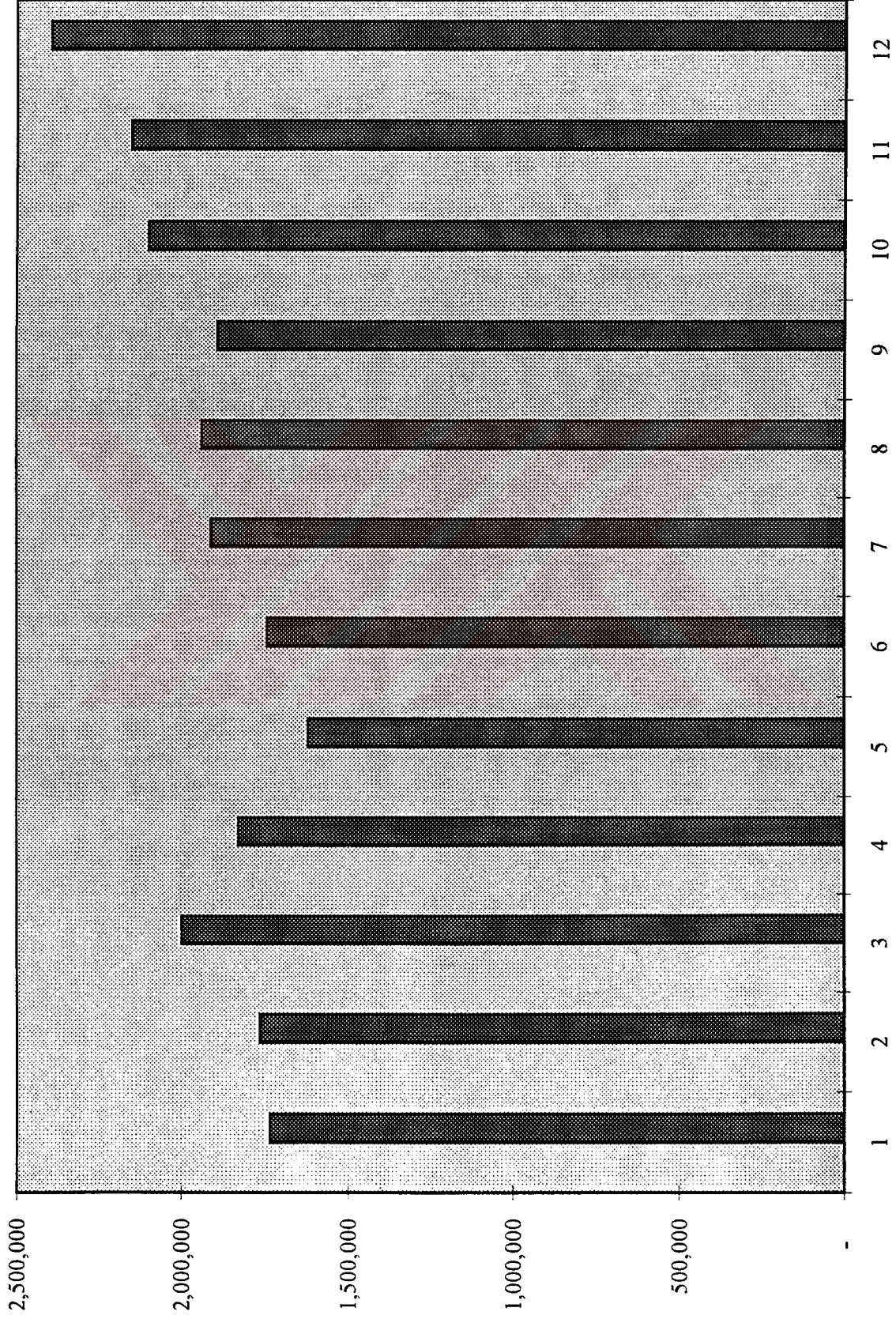
Aylar	İhracat	İthalat	Karşılama
	Değer ,000 \$	Değer ,000 \$	Oranı (%)
Ocak	1.735	3.012	57,6
Şubat	1.766	2.796	63,2
Mart	1.999	3.638	55
Nisan	1.829	3.566	51,3
Mayıs	1.620	3.731	43,4
Haziran	1.743	3.339	52,2
Temmuz	1.911	3.810	50,2
Ağustos	1.939	3.428	56,6
Eylül	1.892	3.206	59
Ekim	2.098	3.515	59,7
Kasım	2.150	3.862	55,7
Aralık	2.394	4.544	52,7

Kaynak : DİE

Yukarıdaki tabloda yer alan ithalat ve ihracat rakamlar incelenir ve önceki yıllarla kıyaslanırsa Türkiye'nin 1996 yılında da dış ticaretinin ülke lehine bir görüntü vermediği görülür. İhracat , ithalatı karşılamaktan uzaktır.

Şekil 2.16. 1996 Yılı Türkiye'nin Aylar Bazında İthalatı

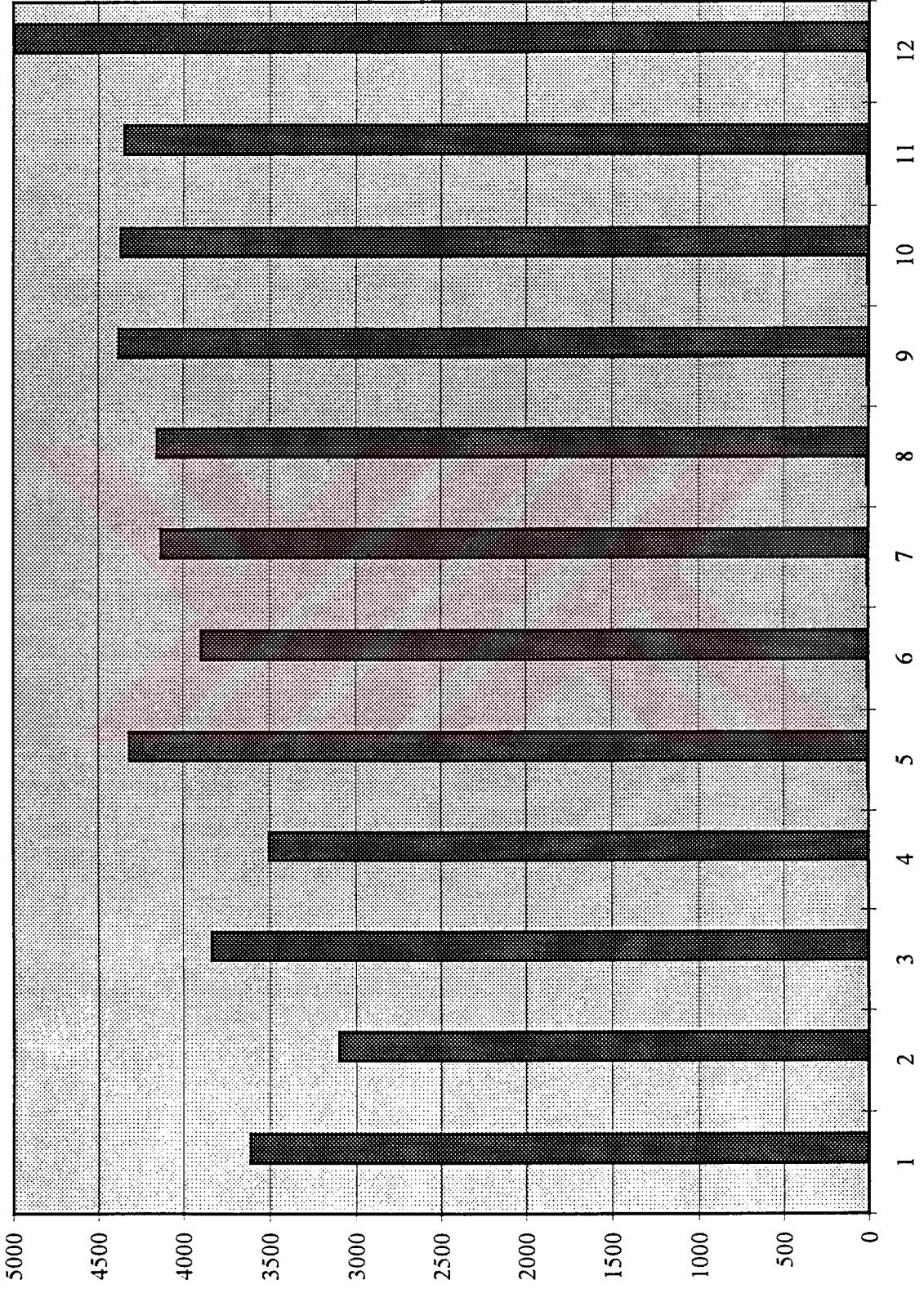
Şekil 2.17.1996 Yılı Türkiye'nin Aylar Bazında İhracatı

Tablo 2.12. 1997 Yılında Gerçekleşen Dış Ticaret

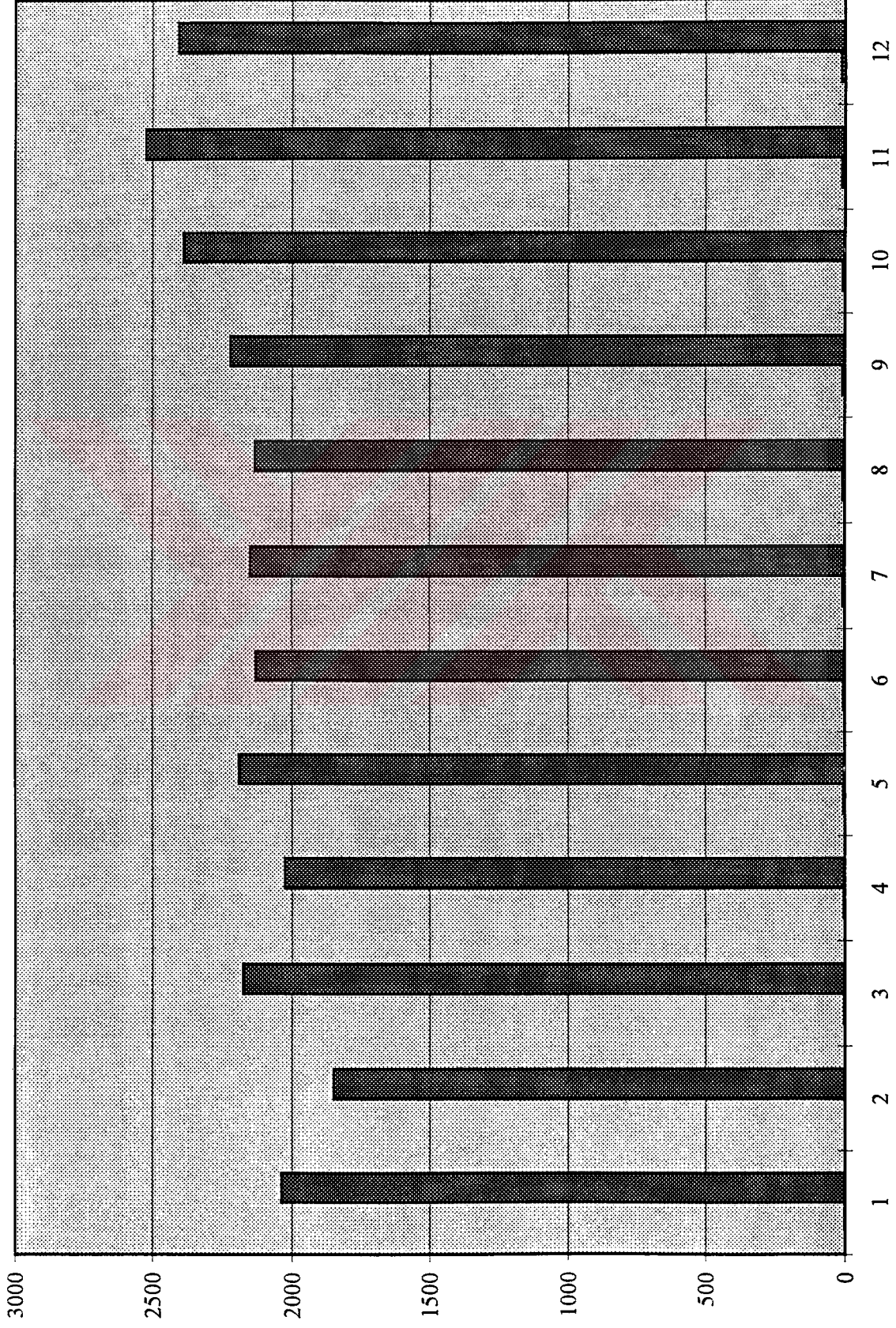
1997 Aylar	İhracat Değer ,000.000 \$	İthalat Değer ,000.000 \$	Karşılama Oranı (%)
Ocak	2.038	3.613	56.4
Şubat	1.851	3.100	59.7
Mart	2.176	3.836	56.7
Nisan	2.026	3.503	57.8
Mayıs	2.191	4.319	50.7
Haziran	2.131	3.898	54.6
Temmuz	2.150	4.133	52.0
Ağustos	2.134	4.158	51.3
Eylül	2.223	4.381	50.7
Ekim	2.390	4.369	54.7
Kasım	2.523	4.349	58.0
Aralık	2.409	4.991	48.2

Kaynak : DİE

Yukarıda yer alan tabloda 1997 yılının ithalat ve ihracat rakamları yer almaktadır.1997 yılının dış ticareti 1996 yılına benzer bir görüntü vermektedir.

Şekil 2.18. 1997 yılının Türkiye'nin aylar bazında ithalat grafiği

Şekil 2.19. 1997 yılının aylar bazında ihracat grafiği

2.4. CUMHURİYET TARİHİ BOYUNCA UYGULANAN DEVALÜASYON KARARLARININ DIŞ TİCARET ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren günümüze kadar ekonomide meydana gelen daralmaları açmak üzere çeşitli istikrar tedbirleriyle birlikte devalüasyon kararları da uygulamaya konmuştur. Devalüasyon kararları her seferinde ihracatı arttırmak, yatırımları arttırarak üretimi yükseltmek, ihrac edilen ürünlerde çeşitlilik sağlamak amaçlarıyla yapılmıştır. Uygulanan devalüasyon kararlarının yol açtığı gelişmeler karşılaştırma yapmak amacıyla aşağıda sıralanmıştır:

-Cumhuriyetin ilk devalüasyonu olan 1946 Devalüasyonu geçici bir süre ihracatı arttırma etkisinde bulunmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine rastlayan bu devalüasyon ihracatı arttıran tek neden değildir. Savaş sonrası Avrupa pazarının açılmış olması ve savaştan çıkan ülkelerin kıtlık içerisinde olmaları Türk mallarına yönelmeleri için geçerli bir nedendir. 1946 sonrası iki yıl hava şartlarının tarımsal üretimi arttırmaya yönelik olması ihracatı arttırmıştır. Fakat ihracatın artma eğilimi uzun süreli değildir. 1958 yılında yapılan devalüasyon da ise, hem devalüasyon öncesi hem de devalüasyon sonrası ihracat parlak bir görünümde değildir. Devalüasyonun ihracatı arttırma etkisi görülmemiştir. 1970 Devalüasyonu da önceki iki devalüasyon kararı gibi ihracatı arttırıcı kalıcı sonuçlar oluşturmamıştır. İhracatta gerçek sıçrama 1980' de alınan devalüasyon ve esnek kur politikası kararıyla gerçekleşmiştir. 1980 yılından 1988 yılına kadar ihracat oldukça önemli ilerlemeler göstermiş, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki geleneksel tarım ürünlerine dayanan ihracat yapısı sanayi ürünlerine kaymıştır. 1988 sonrası ekonomideki genel kötüye gidiş ihracatı da olumsuz etkilemiş ve 1994 yılında tekrar devalüasyon kararı alınmıştır. 1994 sonrası ihracatta artış vardır.

-İhrac edilen ürünler açısından yıldan yıla önemli gelişmeler sağlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 1980 yılına kadar olan sürede Türkiye ağırlıklı olarak tarım ürünleri ihrac eden ülke görüntüsündedir. Tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı % 80-55 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı yıldan yıla artış göstermiş %15 düzeyinden 1980 yılında %35'lere ulaşmıştır. 1980 yılından sonra tarım ürünlerinin payı giderek azalmış , buna karşılık sanayi ürünlerinin payı % 80'lere ulaşmıştır.

-1946 Devalüasyonu ithalatı kısıcı etki göstermemiştir. 1946 yılından 1955 yılına kadar ithalat artış eğilimindedir. 1958 Devalüasyonu kısa bir süre için ithalatı daraltmıştır. Aynı geçici süreli

ithalat daralmaları 1970, 1980 ve 1994 Devalüasyonları sonrasında da yaşanmıştır. Ancak ithalat zaman zaman daralma gösterse de artış eğilimindedir.

-İthal edilen ürünlerde yatırım mallarının payı 1923-1996 aralığında %25-50 aralığında seyretmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında tüketim malları ithali de toplam ithalat içerisinde önemli bir paya sahipken 1990 yılına kadar azalışlar kaydederek %25'lerden %10'un altına düşmüştür. Ancak 1990 yılından itibaren %10'un üzerine çıkmıştır. Hammadde ithalinde artışlar kaydedilmiş , Türkiye hammadde açısından kısmen dışarıya bağlı görüntüsünden kurtulamamıştır.

-Dış ticaret dengesi 1923 yılından 1930 yılına kadar açık vermiş , 1930-1947 yılları arasında fazla vermiştir. 1947 yılından itibaren dış ticaret dengesinde iç açıcı gelişmeler kaydedilmemiş ve günümüze kadar Türkiye dış ticarete açık veren bir görüntüye sahip olmuştur.

-İhracatın ithalatı karşılama oranı 1930-1947 yılları arasında olumlu seyretmiş ancak diğer yıllarda sürekli artan bir eğilimle ihracatın ithalatı karşılama oranı dalgalanmalar göstermekle birlikte %100'e ulaşamamıştır.

-İhracatın GSMH içindeki payı 1924-1928 , 1984-1985 ve 1994-1995 yılları arasında %10'un üzerinde gerçekleşmiş , diğer yıllarda oran % 10'un altında kalmıştır. İthalatın GSMH içindeki payı ise 1923-1929 , 1952 ve 1980-1995 yılları arasında %10'un üzerinde , diğer yıllarda %10'un altında seyretmiştir.

BÖLÜM 3. ESNEK KUR POLİTİKASININ İHRACAT ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN SINANMASI

3.1. MODELİN AMACI VE SINIRLARI

Devalüasyon ekonomide istikrar sağlamak üzere hükümetlerin başvurduğu yöntemlerden biridir. Dış ticaret açığının yerli paranın diğer paralar karşısındaki değerinin düşürülmesiyle kapatılmaya çalışılması göz önünde bulundurularak ; modelin amacı döviz kurlarının dış ticaretin bir bacağına oluşturan ihracat üzerindeki etkilerini bulmak olarak belirlenmiştir. Tarih aralığının tesbitinde ise amaç esnek kur politikasının uygulanmaya başlanması sonrası kur değişmelerinin yine ihracat üzerindeki etkilerini kanıtlamaktır.

Model devalüasyonun yapılmadığı 1983-1992 yıllarını kapsayan on yıllık dilimde gerçekleşen döviz kurları ve Gayri Safi Milli Hasıla ile sınırlandırılmıştır. Devalüasyona isabet eden bir yılın verilerinin alınması döviz kurlarının ihracat üzerindeki gerçek etkisini görebilmek için sakıncalı olacağından söz konusu veriler kurulan denkleme alınmamıştır. Döviz kurları serbest şekilde dalgalanır olduğunda gerçekleşen ihracat daha doğru yargılara varılmasını kolaylaştırır. Devalüasyonun yapıldığı yıl olan 1994 yılının verileri dikkate alınsa idi , araştırma sonunda gerçekçi yargılara ulaşmak mümkün olmazdı.

Ayrıca ithalat fonksiyonu kurulurken ihracatın döviz kurları ve Gayri Safi Milli Hasıla'dan etkilenen bir yapısı olduğu dikkate alınmıştır. Oysa ihracatı diğer ülkelerde uygulamaya konan devalüasyon kararları , diğer ülkelerdeki insanların ihraç mallarına olan talebi , yine insanların psikolojik durumları da etkiler. Moda olan ihraç malları için dış talep döviz kurları ne olursa olsun artma eğilimine girebilir.

Kurulan ihracat fonksiyonu bu verilere dayanılarak da kurulabilirdi. Ancak ihracatı az ya da çok herhangi bir şekilde etkileyecek olan bağımsız değişkenlerin sayısının artması pek çok istatistiki verileri ve matematik işlemini kapsayacağından hata yapma olasılığını arttıracaktır.

Bu nedenlerle modelin sınırları 1983-1992 yılları aralığında gerçekleşen ihracat , döviz kurları ve Gayri Safi Milli Hasıla verileri ile sınırlandırılmıştır.

3.2. MODELİN YARGILANMASI

Modelin kurulması sırasında yukarıda bahsi geçen ve ihracat fonksiyonunu etkileyecek olan verilerin fonksiyona dahil edilmemesi tahmini kolaylaştırmakla birlikte gerçekçi tahminden

uzaklaşılmasını sağlamıştır.Ancak yine yukarıda açıklandığı üzere matematik işlemlerini kolaylaştırarak hata yapma olasılığını azaltmıştır.

Model kurulurken devalüasyonun yapıldığı yıl olan 1994 yılı kullanılmış olması gerekir şeklinde bir fikir ortaya atılabilir.Oysa 1994 verileri eğer kullanılmış olsa idi fonksiyonda yer alan bağımsız değişken katsayıları yanıtıcı olarak bulunur idi.

Model tümüyle ihracat üzerine değilde ; ihracat ile ithalatın farkından oluşan doğrusal dış ticaret fonksiyonu olarak da kurulabilirdi.Ancak bu kez hem ithalat hem de ihracat için ayrı ayrı katsayılar tahmin edilmeye çalışılacaktı.Bunu gerçekleştirmek için ise geniş zaman dilimine ihtiyaç duyulacağından uygulamada sadece ihracat fonksiyonunun tahminine yer verilmiştir.

3.3. MODELİN METODOLOJİSİ

3.3.1. MODELİN ÖN ÇALIŞMASI

Modelde öncelikle dış ticaetin döviz kurları ile ilgisini bulmak amacıyla Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Ana Bilim Dalında okutulan, Doç.Dr. Recep Tarı tarafından yazılmış bulunulan Ekonometri I kitabı (Kocaeli Üniversitesi Yayın No:5, İzmit, 1996) incelenmiş ve nasıl bir model kurulacağına karar verilmiştir.

3.3.2. MODEL

Model için gerekli olacak bilgi ve verilerin toplanmasında kullanılacak yöntem ve aşamaların belirlenmesidir.Diğer bir deyişle modelde kullanılacak bilgi ve verilerin hangi yöntem ve araçlarla toplanacağını , yani modelin tüm işlemsel yapısının ne olduğunun belirlenmesidir.

Burada önce modeldeki iktisadi olayı açıklayan değişkenler ile bu değişkenler arasındaki ilişkinin yönü belirlenmektedir.Daha sonra bu ilişkileri en iyi şekilde temsil edecek olan matematiksel kalıp seçilmektedir.Kalıp olarak ,

$$Y = B_0 + B_1X_1 + B_2X_2 + U$$

şeklindeki iki bağımsız değişkenli doğrusal biçimdir.

Modele ilişkin veri ve bilgilerin toplanması için ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. İkincil kaynak olarak da ülkemizde verileri en güvenilir derleyen Devlet İstatistik Enstitüsünün istatistikleri alınmıştır.

3.3.3. VERİ VE BİLGİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ARACI

İktisadi uygulamalarda özellikle iktisat politikası uygulamalarında birincil kaynaklardan veri ve bilgiler toplanır. Ekonomiyi makro bazda etkileyen değişkenlere ilişkin veriler istatistik bilgileri derleyen kuruluşlardan alınır.

Bilindiği üzere verilerin kesinleşmiş rakamlar olması sağlıklı tahmin yapılmasını sağlar. Bu amaçla Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1983-1992 yıllarına ait kesinleşmiş ihracat , GSMH ve döviz kurları kullanılmıştır.

3.3.4. VERİ VE BİLGİLERİN ANALİZİ

Bu aşamada toplanan veri ve bilgilerin nasıl analiz edileceği belirlenir. Toplanan verilerin analizi için Windows 95 işletim sistemi ile Excel (7.0 versiyonu) programı kullanılmıştır. Excel'de yer alan kutucuklara veriler girilmiş ve matematik işlemleri formüllere bağlanarak yapılmıştır.

Bağımsız değişkenlerin katsayıları ise üç bilinmeyenli üç denklem kurularak En Küçük Kareler Yöntemiyle bulunmuştur.

3.4. 1984-1993 ARALIĞINDA TÜRKİYE'NİN İHRACAT FONKSİYONUNUN EN KÜÇÜK KARELER YÖNTEMİYLE TAHMİNİ

Bu bölümde 1983-1992 tarih aralığında döviz kurlarındaki ve GSMH'daki değişimlerin ihracat üzerindeki etkileri bulunmaya çalışılacaktır. Tarih aralığının seçiminde ise gerçeğe yakın tahminlerde bulunmak üzere devalüasyonun yapılmadığı ve günümüze en yakın olan tarihlerde gerçekleşen verilerin kullanılması uygun olmuştur. Ayrıca 1980'den itibaren esnek kur politikasına geçilmiş olması dolayısıyla verilerin başlangıç tarihi 1980 sonrası olarak tesbit edilmiştir.

Türkiye'nin 1983-1992 dönemine ilişkin doğrusal ihracat fonksiyonu

$Y = B_0 + B_1 X_1 + B_2 X_2 + U$ biçimindedir. İlgili veriler kullanılarak en küçük kareler yöntemiyle ihracat fonksiyonu tahmini aşağıdaki gibidir.

YILLAR	İHRACAT Cari fiy. trilyon TL	GSMH Cari fiy. trilyon TL	DÖVİZ KURU TL/\$
1983	1.29	13.93	285.60
1984	2.60	22.16	446.97
1985	4.15	35.35	579.71
1986	5.01	51.18	759.68
1987	8.84	75.01	1,023.44
1988	16.80	129.17	1,816.65
1989	24.81	230.36	2,316.00
1990	34.07	397.17	2,933.00
1991	57.37	634.39	5,085.00
1992	101.89	1,103.60	8,573.00
	256.83	2,692.32	23,819.05

Yukarıda yer alan verilerle denklemlerin kurulabilmesi için aşağıdaki yardımcı tablo oluşturulmuştur.

X1*Y	X2*Y	X1*X1	X2*X2	X1*X2
17.97	368.42	194.04	81,567.36	3,978.41
57.62	1,162.12	491.07	199,782.18	9,904.86
146.70	2,405.80	1,249.62	336,063.68	20,492.75
256.41	3,806.00	2,619.39	577,113.70	38,880.42
663.09	9,047.21	5,626.50	1,047,429.43	76,768.23
2,170.06	30,519.72	16,684.89	3,300,217.22	234,656.68
5,715.23	57,459.96	53,065.73	5,363,856.00	533,513.76
13,531.58	99,927.31	157,744.01	8,602,489.00	1,164,899.61
36,394.95	291,726.45	402,450.67	25,857,225.00	3,225,873.15
112,445.80	873,502.97	1,217,932.96	73,496,329.00	9,461,162.80
171,399.42	1,369,925.96	1,858,058.89	118,862,072.58	14,770,130.67

Doğrusal ihracat fonksiyonu

$Y = B_0 + B_1 X_1 + B_2 X_2 + U$ şeklindeydi. Bu denklem yardımıyla parametrelerin tahmini için aşağıdaki denklemler oluşturulmuştur.

$$\sum Y = n B_0 + \sum X_1 B_1 + \sum X_2 B_2$$

$$\sum X_1 Y = \sum X_1 B_0 + \sum X_1^2 B_1 + \sum X_1 X_2 B_2$$

$$\sum X_2 Y = \sum X_2 B_0 + \sum X_1 X_2 B_1 + \sum X_2^2 B_2$$

Oluşturulan tablodan ilgili veriler yerlerine konulduğunda ve üç bilinmeyenli bu üç denklem aşağıdaki işlemlerle çözülmüştür:

(1)	256.83	=	10.00	*B0	+	2,692.32	*B1	+	23,819.05	*B2	*B2
(2)	171,399.42	=	2,692.32	*B0	+	1,858,058.89	*B1	+	14,770,130.67	*B2	*B2
(3)	1,369,925.96	=	23,819.05	*B0	+	14,770,130.67	*B1	+	118,862,072.58	*B2	*B2
(1)	256.83	=	10.00	*B0	+	2,692.32	*B1	+	23,819.05	*B2	*B2
(2)	171,399.42	=	2,692.32	*B0	+	1,858,058.89	*B1	+	14,770,130.67	*B2	*B2
2,692,32*(^c)	691,468.55	=	26,923.20	*B0	+	7,248,586.98	*B1	+	64,128,504.70	*B2	*B2
10*	1,713,994.16	=	26,923.20	*B0	+	18,580,588.85	*B1	+	147,701,306.69	*B2	*B2
	1,022,525.62	=	11,332,001.87	*B1	+	83,572,801.99	*B2				
(1)	256.83	=	10.00	*B0	+	2,692.32	*B1	+	23,819.05	*B2	*B2
(3)	1,369,925.96	=	23,819.05	*B0	+	14,770,130.67	*B1	+	118,862,072.58	*B2	*B2
23,819,05*(^c)	6,117,446.61	=	238,190.50	*B0	+	64,128,504.70	*B1	+	567,347,142.90	*B2	*B2
10*	13,699,259.59	=	238,190.50	*B0	+	147,701,306.69	*B1	+	1,188,620,725.84	*B2	*B2
	7,581,812.98	=	83,572,801.99	*B1	+	621,273,582.93	*B2				
	1,022,525.62	=	11,332,001.87	*B1	+	83,572,801.99	*B2				
	7,581,812.98	=	83,572,801.99	*B1	+	621,273,582.93	*B2				
83,572,801,99*(^c)	85,455,330,873,190.00	=	947,047,148,276,573.00	*B1	+	6,984,413,233,128,330.00	*B2				
11,332,001,87*	85,917,118,820,823.90	=	947,047,148,276,573.00	*B1	+	7,040,273,402,081,630.00	*B2				
	461,787,947,633.89	=	55,860,168,953,302.00	*B2							
	B2	=	0,008266856								
	B1	=	0,029265909								
	B0	=	-1,887183755								

Katsayıların yorumu:

B0 parametresi -1.88718 olarak bulunmuştur. Parametre GSMH ve döviz kuru sıfır olduğunda ortalama ihracatı verir.

B1 parametresi 0.00826 olarak bulunmuştur. Döviz kurunun ihracat üzerindeki etkisi sabit kaldığında GSMH da meydana gelecek 1 trilyon TL lik bir artış karşısında ihracatın 8.26 milyar TL arttığını göstermektedir.

B2 ise 0.02926 olarak bulunmuştur. GSMH'nın ihracat üzerindeki etkisi sabit tutulduğunda döviz kurunda meydana gelecek 1 TL'lik artış ihracatı 29.26 milyar TL arttırmaktadır.

Parametrelerin standart hatalarının bulunması:

Parametrelerin standart hatalarının bulunması için önce tahminin standart hatasının bulunması gerekmektedir. Standart hata varyansın kareköküdür. Ancak tahminin varyansı bilinmediği için onun yerine tahmini kullanılmıştır. Örnek hata teriminin varyansı anakütle hata terimi varyansının yaklaşık bir tahmincisi olarak kabul edilmektedir. Tahminin standart hatası için

$$Se^2 = \sum (Y - \hat{Y})^2 / n - k$$

$$Se^2 = \sum e^2 / n - k$$

$Se^2 = \sum Y^2 - B_0 \sum Y - B_1 \sum X_1 Y - \dots - B_k \sum X_k Y / n - k$ formülü kullanılmıştır. Formülde verilerin yerine konulabilmesi aşağıdaki yardımcı tablo oluşturulmuştur.

y	x11	x22	y*y	x11*x11	x22*x22	x11*y	x22*y	x11*x22	(x11*x22)^2
(24.39)	(255.30)	(2,096.31)	595.02	65,179.11	4,394,494.65	6,227.58	51,135.17	535,190.86	286,429,255,674.90
(23.08)	(247.07)	(1,934.94)	532.82	61,044.57	3,743,973.45	5,703.16	44,664.10	478,068.26	228,549,261,525.39
(21.33)	(233.88)	(1,802.20)	463.67	54,700.79	3,247,906.82	5,036.18	38,806.66	421,500.97	177,663,068,545.51
(20.67)	(218.05)	(1,622.23)	427.37	47,546.67	2,631,613.95	4,507.79	33,536.26	353,729.41	125,124,492,456.88
(16.84)	(194.22)	(1,358.47)	283.69	37,722.19	1,845,427.16	3,271.28	22,880.63	263,843.79	69,613,545,115.24
(8.88)	(140.06)	(565.26)	78.91	19,617.36	319,513.22	1,244.17	5,021.16	79,170.75	6,268,006,992.11
(0.87)	(38.87)	(65.90)	0.76	1,511.03	4,343.47	33.94	57.54	2,561.86	6,563,122.36
8.39	127.94	551.10	70.34	16,368.13	303,705.70	1,073.02	4,622.03	70,505.99	4,971,094,923.42
31.69	365.16	2,703.10	1,004.07	133,340.36	7,306,722.58	11,570.76	85,652.97	987,056.76	974,281,055,377.89
76.21	834.37	6,191.10	5,807.51	696,169.96	38,329,657.30	63,584.68	471,804.78	5,165,651.55	26,683,955,966,598.10
(0.00)	0.00	0.00	9,264.16	1,133,200.19	62,127,358.29	102,252.56	758,181.30	8,357,280.20	28,556,862,310,331.80

İlgili veriler yerine konulduğunda standart hata $Se^2 = 0.552569$ olarak bulunmaktadır. Tahminin standart hatasının ardından parametre tahminlerinin varyansları bulunmuştur.

B0'in varyansı için

$$\text{Var}(B_0) = Se^2 * \frac{1}{n} + \frac{x_1^2 \sum x_2^2 + x_2^2 \sum x_1^2 - 2x_1 x_2 \sum x_1 x_2}{\sum x_1^2 \sum x_2^2 - (\sum x_1 x_2)^2}$$

B1'in varyansı için

$$\text{Var}(B_1) = Se^2 * \frac{\sum x_2^2}{\sum x_1^2 \sum x_2^2 - (\sum x_1 x_2)^2}$$

B2'nin varyansı için

$\text{Var}(B_2) = Se^2 * \frac{\sum x_1^2}{\sum x_1^2 \sum x_2^2 - (\sum x_1 x_2)^2}$ formülleri kullanılmıştır.

$$\text{Var}(B_0) = 0.29330344$$

$$\text{Var}(B_1) = 0.00071143$$

$$\text{Var}(B_2) = 0.00038683$$

Dolayısıyla

$$Y = - 1.88718 + 0.02926 X_1 + 0.00826 X_2$$

0.2933	0.0007	0.0003
--------	--------	--------

olarak bulunmaktadır.

Yapılan bu tahminlerin test edilmesi gerekmektedir. Tahminler hem ekonomik kriterlere göre hem de istatistiki kriterlere göre test edilmiştir.

Ekonomik kriterlere göre test:

GSMH'nın artması ihracatı pozitif yönde etkilemektedir. Döviz kurlarının yükselmesi de ihracatı olumlu etkilemektedir.

İstatistiki kriterlere göre test:

Tahminlerin istatistiki kriterlere göre testinde üç test kullanılmaktadır. Bunlar :

-R² testi

-t testi

-F testidir.

R² testi:

R² bağımlı değişkende meydana gelen değişmelerin bağımsız değişkenlerdeki değişmelerle açıklanabilen oranını vermektedir. $0 < R^2 < 1$ olmalıdır. R² değeri 1'e ne kadar yakın olursa modelin açıklama gücü o kadar yüksek olmaktadır.

$$R^2 = \frac{\text{Regresyona bağlı değişkenlik}}{\text{Toplam değişkenlik}}$$

$$R^2 = \frac{\sum (\hat{Y} - \bar{Y})^2}{\sum (Y - \bar{Y})^2} \quad \text{formülü kullanılmıştır.}$$

Veriler yerine konulduğunda R² değeri 0.99 olarak bulunmuştur. Bu durumda ihracatta meydana gelen değişmelerin %99'u GSMH ve öviz kurlarındaki değişmelerle açıklanmaktadır. Modelin açıklama gücü yüksektir. Tahmin edilen ilişki ele alınan 1983-1992 dönemini başarılı bir şekilde açıklamaktadır.

t testi:

t testi herbir regresyon parametresinin tek tek anlamlı olup olmadığını anlamak için yapılan bir testir ve dört aşamalıdır. İlk aşamada hipotezler kurulur. Hipotezler kurulurken eğer

parametrelere ilişkin ön bilgi yoksa çift yönlü test yapılır. Ancak örneğimizde parametrelere ilişkin ön bilgi olduğundan hipotezler tek yönlü test edilmiştir. İkinci aşamada seçilen anlamlılık düzeyine göre tablo değeri bulunur. Tablo değerinin bulunması için kullanılan formül

$t_{(n-k)}$ dir. Üçüncü aşamada kritik oran t değeri bulunur. Bu aşamada kritik oran t değeri şu formül yardımıyla bulunur:

$$t_{\text{hes}} = \frac{\hat{b}_b}{\hat{s}_b}$$

Son aşamada ise karşılaştırma yapılır ve karar verilir. Aşağıda B1 ve B2 parametreleri için t testinin dört aşaması yer almaktadır.

B1 parametresi için:

1. aşama:

$H_0 : B_1 = 0$ (H0 hipotezi: B1 parametresi 0'a eşittir.)

$H_1 : B_1 > 0$ (H1 hipotezi: B1 parametresi 0'dan büyüktür.)

2. aşama:

Yüzde 95 anlamlılık düzeyi seçildiğinde tablo değeri 1.895 olmaktadır.

$t_{0.05(7)} = 1.895$

3. aşama:

$$t_{\text{hes}} = \frac{0.02926 - 0}{0.0007} = 41.80$$

4. aşama:

$t_{\text{hes}} > t_{\text{tablo}}$ karşılaştırması yapılırsa $41.80 > 1.895$ olduğundan hipotez red alternatifi

kabul edilir.B1 parametresi sıfırdan farklı ve anlamlı bir değerdir.Dolayısıyla ilişkili bulunduğu GSMH ihracatı pozitif yönde etkileyen önemli bir değişkendir.

B2 parametresi için:

1. aşama:

H0 : B2 = 0 (H0 hipotezi: B1 parametresi 0'a eşittir.)

H1 : B2 > 0 (H1 hipotezi: B1 parametresi 0'dan büyüktür.)

2. aşama:

Yüzde 95 anlamlılık düzeyi seçildiğinde tablo değeri 1.895 olmaktadır.

t = 1.895

0.05(7)

3. aşama:

0.00826 - 0

t = $\frac{0.00826 - 0}{0.0003} = 27.53$

hes 0.0003

4. aşama:

t hes > t tablo karşılaştırması yapılırsa 27.53 > 1.895 olduğundan hipotez red alternatifi

hes tablo

kabul edilir.B2 parametresi sıfırdan farklı ve anlamlı bir değerdir.Dolayısıyla ilişkili bulunduğu döviz kurları ihracatı pozitif yönde etkileyen bir değişkendir.

F testi :

Bu test ekonometrik modeldeki parametrelerin hep birlikte anlamlı olup olmadığını anlamak için yapılır.Test olumlu sonuç verirse regresyon parametrelerinin hepsi sıfırdan farklı ve anlamlı

olmaktadır. Sonuçta modeldeki bağımsız değişkenler ile modelin bağımlı değişkeni arasındaki ilişki bütünüyle anlamlıdır. Yani regresyon bütünüyle anlamlıdır. Yine dört aşamalı bir testtir. İlk aşamada hipotezler kurulur.

Hipotezler:

$H_0 : B_1 = B_2 = 0$ (H_0 hipotezi: B_1 ve B_2 parametreleri sıfırdır ve anlamsızdır.)

$H_1 : B_1 \neq B_2 \neq 0$ (H_1 hipotezi: B_1 ve B_2 parametreleri sıfırdan farklı ve anlamlıdır.)

şeklinde dir. İkinci aşamada seçilen anlamlılık düzeyi ve açıklayıcı değişken sayısı ile serbestlik derecesine göre F tablosundan F değeri bulunur.

tablo

Üçüncü aşamada F değeri formül yardımıyla bulunur.

hesap

$$R^2 / (k-1)$$

F

= -----

hesap

$$(1-R^2) / (n-k)$$

Son aşamada $F_{\text{hesap}} < F_{\text{tablo}}$ karşılaştırması yapılır. Eğer $F_{\text{hesap}} < F_{\text{tablo}}$ ise hipotez kabul edilir.

İhracat fonksiyonu için F testinin bu dört aşaması uygulanırsa:

1. aşama

$H_0 : B_1 = B_2 = 0$

$H_1 : B_1 \neq B_2 \neq 0$

2. aşama

Yüzde 5 anlamlılık düzeyi ve iki açıklayıcı değişken sayısı ile 7 serbestlik derecesine göre

$$F_{(2,7)} = 4.74$$

0.05

3.aşama

$$F_{\text{hesap}} = \frac{0,99 / (3-1)}{(1-0.99) / (10-3)} = 353.57$$

4.aşama

$$F_{\text{hesap}} = 353.57 > F_{\text{tablo}} = 4.74 \text{ olduğundan hipotezi red , alternatifini kabul ederiz.}$$

Bu sonuçlara göre regresyon parametreleri sıfırdan farklı ve anlamlıdır.Bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki bu ilişki bütünüyle anlamlıdır.

3.5. SONUÇLAR

Modelde amaç daha önce de açıklandığı üzere esnek döviz kuru politikası sonucu değişim gösteren döviz kurlarının ihracat üzerindeki etkisini açıklamaktır.Döviz kurlarında meydana gelecek değişmelerin dış ticaretin bir bölümünü oluşturan ihracat üzerindeki etkileri kurulan ekonometrik model ile kanıtlanmıştır.Döviz kurlarında oluşan değişim , ihracatı da aynı yönde etkilemektedir. Yani döviz kurlarında meydana gelecek artış ihracatı da arttırmaktadır.

Tezin konusu olan devalüasyon döviz kurlarında yapılan ayarlamalar olduğundan , devalüasyon ile yabancı paraların yerli para karşısında değerlenmesi ihracatı arttırıcı etki yapmaktadır. Devalüasyon ile dış ticaret açığı kapatılmak üzere ihracatın arttırılması istenirse çalışmadan da görüleceği üzere olumlu sonuçlar elde edilebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

1923 yılından günümüze gelinceye kadar Cumhuriyet tarihinde uygulanmış beş devalüasyon kararı vardır. Devalüasyon kararları ekonomideki kötüye gidişlerin durdurulması , döviz rezervlerinin arttırılması , zaman zaman içine düşülen döviz darboğazlarının aşılması amacıyla ihracatın arttırılması , yabancı sermayenin yurtiçine çekilmesi , ülke dinamiklerinin harekete geçirilmesi gibi nedenlere dayanılarak alınmıştır.

Uygulamaya konan devalüasyon kararları ve istikrar tedbirleri genel olarak kısa süreli olumlu etkiler ortaya çıkarmıştır.

1946 Devalüasyonunun gereksiz olduğu yolunda otoritelerce ortaya atılmış görüşler vardır. Bu görüşler Türkiye'nin devalüasyon yapılsa dahi ihracatının bu yıllarda artacağına dayanmaktadır. İhracatın devalüasyon olmaksızın artacağı inancı , savaş sonrası üretim kapasiteleri sınırlı olan Avrupa ülkelerine savaşa katılmamış olan Türkiye'nin mal satabileceği gerçeğine dayanmaktadır. Kanımızca, 1946 Devalüasyonu gereksizdir. Savaş yılları boyunca ithalatı kısıtlanmış ve belli bir döviz rezervine sahip bulunan Türkiye'nin devalüasyona ihtiyacı yoktur. Savaş sonrası yıllarda Türkiye önünde açık bulunan Avrupa pazarını iyi değerlendirerek devalüasyon yapmadan da ihracatta önemli artışlar kaydedebilecek kapasiteye sahiptir.

1958 Devalüasyonu Türkiye'nin dış ticaret açığı vermeye başladığı yıllara rastlar. Dış ticaret açığının kapatılması üretimin arttırılarak elde edilen fazlanın ihracata yönelmesiyle gerçekleşir. Bu dönemde uygulanan yanlış politikalarla ekonomi daralmış ve bir takım istikrar tedbirlerine ihtiyaç duyulmuştur. Ancak ekonomik istikrarsızlığın siyasi istikrarsızlıkla da birleşmesi ülkeyi oldukça kötü bir duruma düşürmüştür. Dolayısıyla istikrar paketi ve devalüasyondan istenen olumlu gelişmeler elde edilememiştir.

1970 Devalüasyonu yine döviz darboğazı içine düşen Türkiye'yi bu darboğazdan kurtarmak amacıyla uygulamaya konmuştur. Ancak istenen sonuçlara yine ulaşamadığı görülmektedir. Bu yıllarda yaşanan petrol şoku da ülkede mevcut kaynakların üretimi arttırarak refah seviyesini yükseltme isteğini etkilemiştir. Türkiye dış ekonomilerde yaşanan olumsuzluklardan kolayca etkilenebilecek bir yapıda olduğundan , ülkenin ekonomi dinamiklerini devalüasyonla harekete geçirme imkanı yoktur. Ne yazık ki 1970 devalüasyonu Türk Lirası'nın değerini diğer paralar karşısında düşürmekten öteye gidemeyen bir uygulamadır.

24 Ocak Kararları Türk Ekonomi tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu kararlarla Türkiye ' nin dış ticaret hacminde büyük gelişmeler

kaydedilmiştir.Günlük kur uygulamasına geçilmesi ve dış ticarete serbestleşme kararının uygulanması ihracatta patlama gerçekleştirmiştir.Diğer devalüasyon uygulamalarıyla kıyaslanacak olursa , 1980 Devalüasyonu oldukça olumlu gelişmeler sağlamıştır.Ancak ihracatta gerçekleştirilen artışlar , dış ticaretin serbestleşmesiyle ithalatı da arttırmış ve ödemeler dengesinde iyileşmeler sağlanamamıştır.Türkiye ödemeler dengesi açık veren ülke konumundan çıkmamıştır.Ancak 1980 yılında uygulamaya konan kararlarla Türk üreticileri yabancı mallarla rekabete zorlanmıştır.1980 öncesine kadar oluşmamış bulunan rekabet ortamı 24 Ocak Kararlarıyla gelişmeye başlamıştır.İthalatta artış görülmesinin bir nedeni ithal mallarının yerli ürünlere kıyasla daha ucuz olması ve üretmektense ithal etmenin maliyetler gözönüne alındığında daha cazip hale gelmesidir.

5 Nisan 1994 yılında alınan istikrar tedbirleri ve Türk Lirası'nın değerini yeniden belirleme kararı , ülkeyi ekonomik istikrarsızlıktan kurtarmak amacıyla uygulamaya konan kararlardır.1994 Devalüasyonu ile geçici bir süre için ihracatta artışa yol açmıştır.1994'ten günümüze gelinceye kadar Türkiye mevcut kaynaklarını verimli alanlara kaydıramadığı için dış ödemeler dengesinde açık vermeye devam etmektedir.Günlük kur uygulaması günümüzde de devam etmekte , Türkiye yabancı sermayeyi yurtiçine çekmeye çalışmakta ve en önemlisi ülke ekonomisinin gelişmesini ve güçlenmesini sağlayacak yatırımlar devam etmektedir.Ancak günümüze kadar uygulanan politikalar Türkiye ' nin dışa bağımlı görüntüsünü değiştirememiştir.1996 ve 1997 yıllarında gerçekleştirilen ihracat ithalatı karşılamaktan uzaktır.

Günümüzde ise dünya ekonomisinde ciddi sıkıntılar yer almaktadır.Ülkemizde enflasyon ekonomide problem olmaya devam ederken , dünyanın gelişmiş ülkelerinde deflasyon korkusu vardır.1995-1997 aralığında başta ABD ve Japonya olmak üzere Latin Amerika , gelişmekte olan Asya ülkeleri ve Avrupa'da sanayi üretimi artışı tüketim artışının üzerinde seyretmektedir.Üretim fazlalığı ise fiyatların düşmesine yol açmaktadır.

1997 yılında Türkiye'de de sanayi üretiminde ciddi üretim artışı yaşanmıştır.Fakat dünya ekonomisinin tersine ülkemizde üretim artışına talep eşlik etmektedir. 1998 yılı için ise Hükümetin enflasyonu önlemek amacıyla tedbirler alacağı sinyalleri verildiğinden , şirketler de 1998 yılına ilişkin üretim ve fiyat politikalarını yeniden gözden geçirme kararı almışlardır.

1980 öncesine göre ekonomimiz daha güçlüdür.Dışa açık ekonomi politikası 1980 yılından itibaren Türkiye'nin görüntüsünü değiştirmiştir.1980 öncesi ithalatta yatırım ve aramaları daha büyük bir paya sahipken , günümüzde ithalatın yapısının değiştiği ve tüketim mallarına kaydığı görülmektedir.Buna rağmen ithalatın hammadde ve aramaları bağımlılığının

daha da azaltılması gerekmektedir.Yeni teknolojinin daha yaygın kullanılması , atıl kapasitelerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

1980 ile günlük kur uygulamasına geçiş dış ticaretimiz için açısından olumlu bir gelişmedir.Ancak 1998 yılına geldiğimizde TL'sının olması gerekenden daha değerli halde olduğunu görmekteyiz.TL'sının diğer para birimleriyle satın alma gücü karşılaştırıldığında, TL'sının satın alma gücünün zayıf olduğu görülür.En kısa zamanda gerçekçi kur uygulamasına geçilmeli , döviz kurları enflasyon oranı dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Araştırma ve geliştirme çalışmalarına önem verilir , teknolojik ilerlemeler takip edilir , halen mevcut atıl kapasiteler ekonomiye kazandırılır , TL'nın diğer para birimleri karşısında değeri olması gerektiği gibi olursa ihracatımızda çok daha büyük patlamalar gerçekleşecektir.

Devalüasyon , ekonomisi dış şoklardan kolay etkilenmeyen , üretim kapasitesini kolayca arttırabilecek ülkeler için olumlu gelişmeler sağlayacak bir karardır.Ancak Türkiye uyguladığı yanlış politikalarla kaynaklarını verimli yatırım alanlarına kaydıramamakta ve dış ticaret hacmini geliştirmek için uygulamaya koyduğu devalüasyon kararlarında olumlu gelişmeler sağlayamamaktadır.Devalüasyon kararı alınmadan önce hükümetler tarafından ülkenin mevcut ekonomik durumu iyice gözden geçirilmeli ve devalüasyonla ulaşılmak istenen tüm olumlu gelişmelerin sağlanması için gereken tüm tedbirler alınmalıdır.

Tek başına devalüasyon ile Türkiye'nin dış ticaret probleminin çözüleceğini beklemek yanlıştır.Devalüasyon ve onunla beraber gelen yüksek döviz kurları sadece dışa dönük ekonomi politikasının en önemli araç ve parçalarından biridir.

KAYNAKLAR

- AKBANK Yayını, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, İstanbul, 1980
- ALKİN, E., **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul, 1978
- İktisat**, İstanbul, 1984
- ALTUĞ, N., **Makro Ekonomiye Giriş**, İstanbul, 1992
- ALOPA, A., ve İLKİN, A.R., **Türkiye’de İktisadi Politikanın Gelişimi (1923-1973)**, İstanbul, 1973
- AYDIN, Y., **Türkiye İktisat Tarihi**, Ankara, 1979
- AYSAN, M., **Atatürk’ün Ekonomi Politikası**, İstanbul, 1980
- BABAN, Ş., **Ekonomi Politikası**, İstanbul, 1946
- BAIROCH, P., **Economic History**, London, 1981
- BANNOCK, G., BAXTER, R.E., DAVIS E., **The Penguin Dictionary of Economics**, England, 1992
- BAŞAK, Z.Z., **Dış Yardım ve Ekonomik Etkileri Türkiye 1960-1970**, Ankara, 1977
- BAŞOL, K., **Türkiye Ekonomisi**, İzmir, 1983
- BENHAM, F., **Economics (A General Text Book For Students)**, London, 1948
- ÇÖLAŞAN, E., **24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası**, İstanbul, 1984
- D.İ.E. Yayınları, **Türkiye İstatistik Yıllığı**, Ankara, 1993
- İstatistik Göstergeler 1923-1995**, Ankara, 1996
- Aylık İstatistik Bülteni**, Ankara, 1996 X
- Dış Ticaret İstatistikleri**, Ankara, 1997
- Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar**, Ankara, 1997
- Aylık İstatistik Bülteni**, Ankara, 1998 III
- D.P.T. Yayını, **Devalüasyon Öncesi ve Sonrası Ekonomik Gelişme Politikası**, Ankara, 1971
- DİRİMTEKİN, H., **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, 1989
- DORNBUSCH, R. and LESLIE, T., **The Open Economy**, London, 1987
- EKONOMİ ANSİKLOPEDİSİ**, I.Cilt, İstanbul, 1983
- EKZEN, N., **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Ankara, 1980
- ERTEK, T., **Ekonometriye Giriş**, İstanbul, 1987

FELLNER, W., **Emergence and Content of Modern Economic Analysis**, England, 1960

HATIPOĞLU, Z., **Dış Ticaretimiz ve Devalüasyon** , İstanbul, 1969

İktisat İlimi ve Türkiye İktisadı , İstanbul, 1971

Cumhuriyet Rejiminde Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi , İstanbul, 1974

Development Economics a Survey of the Literature and its relevance to the Turkish Experience, İstanbul, 1980

Gelişme İktisadı ve Türkiye'nin Gelişmesi, İstanbul, 1981

Türkiye İktisadına Güncel Bir Yaklaşım , İstanbul, 1986

HİÇ, M., **Türkiye Ekonomisinin Analizi**, İstanbul, 1980

HİÇ, S., **Türkiye Ekonomisi I**, İstanbul, 1990

Türkiye Ekonomisi II, İstanbul, 1991

İLKİN, A., **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi** , İstanbul, , 1983

İ.M.K.B. Yayını, **1928(2) Borsa Tarihi Araştırmaları**, İstanbul , 1990

İŞGÜDEN, T. ,**Makro İktisat** , İstanbul, 1982

KAZGAN, G., **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, 1980

KEPENEK, Y., **Türkiye Ekonomisi**, Ankara, 1987

KILIÇBAY, A., **Ekonometrinin Temelleri** , İstanbul, 1980

Türk Ekonomisi, Ankara, 1992

Politika ve Ekonomi, Ankara, 1994

KUYUCUKLU, N., **Türkiye İktisadı**, İstanbul, 1986

KÜÇÜK, Y., **Planlama Kalkınma ve Türkiye**, İstanbul, 1978

LANGE, O., **Political Economy** , Newyork, 1971

LIPSEY, R. and HARBURY C., **First Principles of Economics** , London, 1988

MALİYE BAKANLIĞI Yayını, **1994 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi**, Ankara, 1993

1995 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara, 1994

1996 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara, 1995

1997 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara, 1996

1996 Yıllık Ekonomik Rapor, Ankara, 1997

M ALİYE TETKİK KURULU Yayını, **1958-1970 Devalüasyonları Gelişim Karşılaştırmaları**, Ankara, 1971

MANİSALI , E., **İktisada Giriş** , İstanbul, 1977

MCKENZIE, R., **Modern Political Economy** , Tokyo, 1978

SAVAŞ, V., **Politik İktisat**, İstanbul, 1986

SEYİDOĞLU, H., **Uluslararası İktisat**, İstanbul, 1990

TABAKOĞLU, A., **Türk İktisat Tarihi**, İstanbul, 1994

TÜRK, İ., **Maliye Politikası**, Ankara, 1983

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU Yayını, **Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler**, Ankara, 1992

T.O.B.B. Yayını, **Ekonomik Rapor'94**, Ankara, 1995

Ekonomik Rapor'95, Ankara, 1996

TÜRKİYE, TİCARET, SANAYİ DENİZ TİCARET ODALARI ve TİCARET BORSALARI BİRLİĞİ Yayını, **Türkiye'de Ekonomik Yapı Değişmeleri 1923-1988**, Ankara, 1989

TÜRKOĞLU , F., **Ekonomide Geleceği Okuma Yöntemleri** , İstanbul, 1984

TÜSİAD Yayını, **1994 Yılına Girerken Türk Ekonomisi** , İstanbul, 1994

ULUTAN, B., **Türkiye'de Devalüasyonlar**, İstanbul, 1970

ULUATAM, Ö., **Makro İktisat**, Ankara, 1984

ÜSTÜNEL, B., **Ekonominin Temelleri** , İstanbul, 1989

YALÇIN , A., **Türkiye İktisat Tarihi “Osmanlı İktisadında Büyüme ve Gerileme Süreci”**, Ankara, 1979

YAZICI , M., **Bilimsel Çalışma ve Yazma Yöntemleri** , İstanbul, 1993

YERASİMOS, S., **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizans'tan 1971'e**, İstanbul, 1974

ZEYTİNOĞLU, E., **Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Sistemler**, İstanbul , 1992

MAKALELER

CEM , T., “Makro Ekonomik Yorum” , **Power Dergisi** , İstanbul ,Kasım 1997

DEMİREL , G., “Türkiye’de Neler Olacak” , **Capital Dergisi** , İstanbul, Aralık 1997 Sayı 12

ERKÖK , N. , “İhracatı Canlandırma Paketi Açılıyor” , **Ekonomik Trend Dergisi** , İstanbul, Ekim 1995 Sayı 41

TÜRKOĞLU , F., “1994’te Kaybettiklerimizi 1995’te Geri Aldık” , **Ekonomist Dergisi** , İstanbul, Ocak 1996 Sayı 1

“Dış ticarete Paniğe Gerek Yok” , **Ekonomist Dergisi** , İstanbul , Mart 1996 Sayı 13

“Dış Ticarete Sorun Yok Gibi” ,**Capital Dergisi**, İstanbul, Aralık 1997 Sayı 12

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Eskişehir’de doğdu.İlk ve orta öğrenimini İzmit’te tamamladı.Marmara Üniversitesi Teknik Bilimler M.Y.O. Bilgisayar Programcılığı bölümünü 1990 yılında , Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünü 1995 yılında bitirdi.1996 yılında başladığı Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası yüksek lisans programında eğitimine devam etmektedir.Halen Türk Hava Yolları A.O. Bilanço Müdürlüğü’nde uzman olarak görev yapmaktadır.

